T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ KADINLARA TANINAN HAKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

GÜLİZ ÜZEL YAZGAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SİBEL TURAN

EDİRNE, 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güliz ÜZEL YAZGAN tarafından hazırlanan **Türkiye'de Mülteci Kadınlara Tanınan Haklar Üzerine Bir İnceleme** konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **26/12/2019 Perşembe** günü saat **16.00** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul Edilmesine ..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel Turan	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Latife Pınar	Kabul	
Dr. Öğr. Üyesi Emre Karay	Kabul	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

30/ 12 / 2019

Güliz ÜZEL YAZGAN

Tezin Adı: Türkiye'de Mülteci Kadınlara Tanınan Haklar Üzerine Bir İnceleme

Hazırlayan: Güliz ÜZEL YAZGAN

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'deki mülteci kadın haklarının bir incelemesi yapılacaktır. Göç dünyamızın geçmişten günümüze bir gerçeğidir. Gerek ekonomik sebeplerden olsun, gerek ihtiyaca yönelik olsun, gerekse de siyasal tehditler sebebiyle olsun insanoğlu kendi yararına olabilecek şekilde hayatını yer değiştirerek devam ettirmek zorunda kalmıştır ve kalacaktır da. Mültecilik de göç olgusunun altında hayati tehditlerden kaçmak uğruna yer değiştiren göçmen grup için kullanılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında toplumda kadın olmak, hatta ve hatta mülteci bir kadın olmak algısı araştırılmaya değer bir eşitsizlik durumu yaratmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın genel savı mülteci kadınların erkeklerden daha savunmasız oluşlarıdır ve bu da nitel araştırmalarla örneklendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda göç tanımı, göç çeşitleri, göç teorileri ve göç politikaları incelendikten sonra; göçmen, mülteci ve sığınmacı tanımları yapılacaktır. Çalışmanın devamında mülteciliğin gelişimi ve mülteci hakları üzerinde durulacaktır. Ardından da Türkiye'deki mülteci kadınlar, yaşadıkları sorunlar, deneyimleri ve bu konuda yapılan çalışmalar tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Göç, göçmen, mülteci, sığınmacı, mülteci kadın, mülteci kadın hakları, mülteci kadın sorunları ve deneyimleri

Name of the Thesis: The Research of the Rights Granted to Women Refugees in Turkey

Prepared by: Güliz ÜZEL YAZGAN

ABSTRACT

In this study, there will be a review of the refugee women's rights in Turkey. Migration is a reality of our world from past to present. Human beings have to and will continue to move their lives for their own benefit, whether for economic reasons, for needs or for political threats. Refugee is a phenomenon used for under the migrant groups who migrate to escape vital threats. In addition, the perception of being a woman in the society and even being a refugee woman that creates a situation of inequality is worth to be studied. Therefore, the general argument of the research is that refugee women are more undefended than men and this will be tried to be exemplified by qualitative researches. In this context, after examining the definition of migration, migration types, migration theories and migration policies; definitions of migrants, refugees and asylum seekers will be made. The course will focus on the development of refugees and refugee rights. Then the women refugees in Turkey, their problems, experiences and studies about done on this issue will be discussed.

Key words: Migration, immigrant, refugee, asylum seekers, refugee women, refugee women rights, refugee women problems and experiences.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **V**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **VI**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **VII**
GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1: GÖÇ OLGUSU **1**
1.1. Göçün Tanımı 1
1.2. Göç Çeşitleri 4
1.2.1. İç ve Dış Göç 5
1.2.2. Zorunlu ve Gönüllü Göç 9
1.2.3. Kalıcı ve Geçici Göç 12
1.3. Göç Teorileri 13
1.3.1. İlişkiler Ağı Teorisi 14
1.3.2. Ravenstein'in Göç Teorisi 17
1.3.3. Göç Sistemleri Kuramları 20
1.3.4. Merkez Çevre Kuramı 23
1.3.5. Hareketlilik Geçiş Hipotezi 27
1.3.6. Kurumsal Teori 27
1.4. Göç Politikaları 28
1.4.1. Dünya'da Uygulanan Göç Politikaları 28
1.4.1.1. Kanada Göç Politikası 28
1.4.1.2. Avustralya Göç Politikası 30
1.4.1.3. Amerika'nın Göç Politikası 31
1.4.1.4. Norveç'in Göç Politikası 32
1.4.1.5. Avrupa Birliği Göç Politikaları 32
1.4.2. Türkiye'deki Göç Politikaları 36

BÖLÜM 2 45
GÖÇMEN, MÜLTECİ VE SIĞINMACI OLGULARI 45
2.1. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Tanımları 45
2.1.1. Göçmen Tanımı 45
2.1.2. Mülteci Tanımı 48
2.1.3. Sığınmacı Tanımı 51
2.2. Mülteci Kavramını Diğer Kavramlardan Ayıran Özellikler 52
2.3. Mülteciliğin Tarihsel Gelişimi 54
2.4. Mülteci Hakları 61
2.4.1. Sağlık Hakkı 61
2.4.2. Çalışma Hakkı 63
2.4.3. Geriye Gönderilmeme Hakkı 65
2.4.4. Eğitim Hakkı 66
2.4.5. Barınma ve Mülk Edinme Hakkı 69
2.4.6. Dini Özgürlük Hakkı 72
2.4.7. Yerleşme ve Seyahat Hakkı 73
2.4.8. Diğer Haklar 73

BÖLÜM 3 77
TÜRKİYE'DE MÜLTECİ KADINLAR 77
3.1. Mülteci Kadınların Yaşadığı Sorunlar 79
3.2. Kadın Mültecilerin Deneyimleri 84
3.2.1. Mülteci Kadınlar ile İlgili Yapılan Çalışmalar 84
3.2.2 Mülteci Kadınlarla İlgili Çeşitli Haberler 91

SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER 97
KAYNAKÇA 105

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: AB Göç Politikalarını Etkileyen Antlaşmalar 35
Tablo 2: Avrupalı Olmayan Mültecilerin Kabul Oranları (1997-2007)..... 59

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Katılımcıların İl ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 86
Grafik 2: Anadil (sol) ve Türkçe Seviyesi (sağ) 87
Grafik 3: Katılımcıların Suriye'deki Meslekleri (sol) ve Türkiye'deki çalışma durumları (sağ) 87
Grafik 4: Kadınların Türkçe Öğrenmeme Nedenleri 88
Grafik 5: Barınma Koşulları Hakkındaki Düşünceler 88

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AB : Avrupa Birliği
ABD **:** Amerika Birleşik Devletleri
AIDS : Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu
BM : Birleşmiş Milletler
BMMYK : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü
EGM : Emniyet Genel Müdürlüğü
IOM : Uluslararası Göç Örgütü
IRO : Uluslararası Mülteci Örgütü
İHEB : İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
LGBTİ **:** Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, İnterseks
MAZLUMDER : İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
OPEC : Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SDYTK : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu
SGDD : Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
STK **:** Sivil Toplum Kuruluşları
TDK : Türk Dil Kurumu
TTB : Türk Tabipler Birliği
UESKHS : Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
UNHRC : Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi
YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Dünya, yüz yıllardır ekonomik ve siyasi sebepler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmakta. Bu göç dalgaları, zamanın ruhuna uygun olarak dönüşüm geçirmekte ve savaş zamanlarında sığınmanın, barış zamanlarında ise ekonominin ön plana çıktığı halleri almaktadır. Hayatın birçok alanında görüldüğü gibi, göç ve göçmenlik gibi kavramlar da erkek merkezli tartışıldı ve tartışılmaya devam etmektedir. Bu tutum, kadınların göç meselesinin neresinde olduğu konusunda uzun süreler cevaplanmayan sorular yaratmıştır. Göç zaten kendi başına eşitsizleştiren bir kavram iken kadın göçmenlerin bu süreçteki yerleri son zamanlarda birçok araştırmacının konusu haline gelmiştir. Göçmen kadınlara tanınan hakların kısıtlılığı, göçmen kadınların çalışmak zorunda bırakıldıkları iş kolları, sömürüye açık olmaları dikkat çekmekte. Hizmet sektörü, özellikle temizlikçi olarak, ve seks işçiliği bu sektörler arasında kadınların en çok sömürüldüğü yerler olarak görülmektedir.

Göçmen sorunu, günümüz dünyasında tartışılan sorunların başında gelmekte ve her geçen gün karmaşıklaşmaktadır. Bu sorun, kadın ve erkeklerin ortak problemi olarak gözükse de literatür taramasının da göstereceği üzere bu sorun kadınları daha doğrudan etkilemektedir.

Bu çalışmada da göçmen kadınlardan statü sebebiyle daha da ötekileştirilen mülteci kadınların hakları üzerinde durulacaktır. Mülteci, kendi isteğiyle ya da ekonomik sebeplerle göç eden kitleye göre çok daha kırılgan bir yapıda gözlemlenmektedir. Ulusal ve uluslararası aktörlerin birlikte rol aldığı bir yapı olan mültecilik, formal ve informal sistemlerin etkin olduğu bir incelemeye mecbur kalabiliyor. Mültecilerin geldikleri ülkede geçiciliği ve kendi ülkelerine geri gönderilmeleri söz konusu olabiliyor. İçeride olmayan ama dışarıya da bırakılamayan arada bir yapı mültecilik. Ülkeler kendi vatandaşlarının haklarının üzerine geçirmemek adına mültecileri yönetimsel mekanizmalarının içine dahil etmeyebiliyorlar. Sosyal haklara erişseler dahi yerel toplum mülteci oldukları için

hak ettikleri sosyal imkanları eleştirerek devletin üzerinde bir yük gibi görebiliyor mültecileri.

Çalışma içerik olarak göç tanım, teori ve politikalarından bahsederek başlamaktadır. Dünyada ve Türkiye'de uygulanan göç politikalarının ardından göçmen, mülteci ve sığınmacı olgularının tanımlarına değinmekte; ardından da mülteci kavramının ayrışan özelliklerine vurgu yaparak; mülteciliğin tarihsel gelişimi ve mülteci haklarından bahsetmektedir. Son bölümde Türkiye'deki mülteci kadınların sorunları, deneyimleri ve şimdiye kadar bu alanda yapılmış çalışmalar üzerinde durulmaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın bahsettiklerine istinaden değerlendirme ve önerilerde bulunularak neticeye ulaşılacaktır.

BÖLÜM 1

GÖÇ OLGUSU

Birinci bölümde göçün tanımı, göç çeşitleri, göç teorileri, göç politikaları ve son olarak da Türkiye'deki göç politikaları incelenecektir.

1.1. Göçün Tanımı

Literatürde oldukça geniş bir yere sahip olan göç, en geniş hali ile bireylerin, çeşitli sebeplerle bir alandan başka bir alana doğru yer değiştirmesi/taşınması olarak tanımlanabilmektedir.[1]

Göç için yapılabilecek en kapsamlı ve resmi olan tanım IOM tarafından yapılan tanımdır. Bu tanıma göre göç, uluslararası olan bir sınırı geçip ya da aynı sınırlar içerisinde, yapısı, sebebi ve süresi ne olursa olsun bireylerin yer değiştirmesi olarak adlandırılmaktadır.[2] Yalçın[3], bunu biraz daha açarak göçü siyasi, ekonomik, ekolojik ya da bireysel sebeplerle, bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta ya da uzun süreli geri dönüşümlü ya da dönüşümsüz, yerleşim hedefi içeren toplumsal, kültürel ve coğrafik yer değiştirme eylemi olarak tanımlamıştır. Çağlayan[4] ise bu durumu sadeleştirerek göçü belli bir hedefe yönelik olan veya hedefsiz bir yere yönelik bireylerin yapmış olduğu coğrafi hareket olarak tanımlamıştır. Bu olguya daha sosyolojik yaklaşan Wolpert'e göre her göç belli bir amaç doğrultusunda olmaktadır. Göç etme ihtimali olan bireyler bulundukları bölgenin yararları ile

[1] Onat, Ümit. *Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci*, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 3.
[2] IOM (2009). Migration in Turkey: A Country Profile 2008, *http://www.turkey.iom.int/documents/migration_profile_turkey.pdf* (20.01.2019), s. 22.
[3] Yalçın, Cemal. *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.13.
[4] Çağlayan, Savaş. *Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki - Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011, 83.

taşınma avantaj/dezavantajlarını değerlendirerek nesnel ya da öznel kararlar vermektedirler.[5]

Mekanlar, tarih boyunca siyasi ve toplumsal aidiyet ile kimliklerin meydana gelmesinde önemli bir etken olmuştur. Millet, vatan, inanç, etniklik, kabile, kavim, devlet ve aile gibi siyasal ve toplumsal birlikteliklerin ya da ayrışımların meydana gelmesinde mekan kavramı asli bir etken olmuştur. İçinde bulunulan mekanın şartlarına uyum sağlayıp sağlamama durumuyla böyle yapıların hayatta var olma ve gelişme seviyeleri arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen aile ilk sırada olmak üzere medeniyet ya da siyasal sistemin gelişimi, aşınımı, çözülümü ve çöküşünde mekânsal şartlara uyum ile alakalı meydana gelen olumsuzlukların önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra yaşanan teknolojik gelişmeler, mekan ile birey arasındaki etkileşimi birey lehine bozmaya başlamıştır. Aslında yaşanan gelişimler başta birey lehine iyi gibi gözükse de orta ve uzun vadede birey ve bireye dair olana yönelik olarak pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir; çünkü büyük çaplı kitlesel göçler, zamanla birey ile mekan arasındaki ilişkinin bozulmasına derinleştirici ve hızlandırıcı bir etki yapmıştır [6] ve mekan göçün içerisinde vazgeçilmez bir konumdadır.

Buna bağlı olarak Lee[7] göçü genel olarak yaşanılan bir yerin kalıcı veya yarı kalıcı şekilde değiştirilmesi olarak tanımlamıştır ve göçe "süre" olgusunu katmıştır. Bu açıdan bakıldığında O'na göre göç hareketinin mesafesi, isteğe bağlı olması ya da olmaması ya da iç/dış göç olması konusunda bir sınırlama getirmemiştir. Özcan[8] da buna benzer olarak göçü bireylerin yaşadıkları yerleri bırakıp sürekli yaşayacakları

[5] Lu, Miao. "Analyzing migration decisionmaking: Relationship between residential satisfaction, mobility intentions, and moving behavior". *Environment and Planning A*, 30, 1998, s. 1474.
[6] Çelik, Celaleddin. "Göç, Kentleşme ve Din", içinde *Din Sosyolojisi*, (ed.) N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 298-299.
[7] Lee, Everett S. "A Theory of Migration". J.A. Jackson (der.) içinde *Migration*, Cambridge University Press, Great Britain, 1969, s. 285.
[8] Özcan, Mehmet. "Avrupa Birliği Sığınma Hukuku", *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, Ankara, 2005, 80.

yere gitmesi olarak tanımlayıp göç olgusunun göç olabilmesi için bir devamlılıktan ve kalıcılıktan bahsetmek gerektiğini savunmuştur.

Ancak açıkça görülmektedir ki göç yerleşim yerinin dışında yapılan değişiklikleri de kapsayan bir olgudur. Bu açıdan göçün coğrafi/idari birim farklılığı, göç edilen yerde bulunulan süre, bireylerin toplumsal iletişim sisteminde meydana gelen farklılıklar, istem duygusu, bireyin göç etme kararına neden olan kıstaslar vb. pek çok farklı boyutu bulunmaktadır. Bu boyutların hepsini kapsayan bir tanımı ise Mangalam yapmıştır. O'na göre göç, bir göçmen olarak isimlendirilen topluluğun daha öncesinden hiyerarşik bir şekilde düzenlenmiş olan değerler seti veya değerlendirilmiş amaçlar baz alınarak vermiş oldukları karar ile etkileşim sistemlerindeki değişiklikler ile sonuçlanacak biçimde bir coğrafi bölgeden diğerine görece yapılan uzaklaşmadır.[9]

Göç, bireylerin kitleler halinde de bireysel olarak da sürekli yapmış olduğu bir eylemdir ve bu eylem ezelden başlayıp ebediyete kadar devam edecektir. [10] İnsanlık var olmaya başladığından beri farklı isimlerle de olsa meydana gelmektedir. Genel olarak göçler ilk olarak henüz keşfedilmeyen meydanlara gitme eylemi ile başlamıştır. İnsanlar bu şekilde daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak istemiştir.[11]Sonrasında ise yaşanan coğrafi keşifler ve Asya'da bulunan kaynakların Avrupa'ya da iletilmesi sonucu oluşan Sanayi Devrimi'nin başlaması ile göç kavramı yeni boyutlar kazanmıştır. Türkiye'de göç özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki tarım devrimi ile hız kazanmıştır ve ardından Sanayi Devrimi gelmiştir. Ülkemiz ise ciddi anlamda göçü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tarım devriminin gerçekleşmesiyle tanımıştır. Daha sonra bu süreci Sanayi Devrimi izlemiştir.[12]

---

[9] Mangalam, J. J. *Human Migration: A Guide to Migration Literature in English 1955-1962.* The University of Kentucky Press, Lexington, 1968, s. 8.
[10] Ortaylı, İlber. "Genel göç olgusu". 8-*11 Aralık 2005 Uluslar Arası Göç Sempozyumu Bildirileri,* 1. Baskı, Sistem Matbaacılık, İstanbul, 2006, s. 19.
[11] Akkaya, Mavi. *Sosyal Bilgilerde Göç Konusunun Drama Yöntemiyle Öğretiminin Akademik Başarıya Etkisi,* Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 8.
[12] Ortaylı a.g.e s. 21

Tam bir kavramsallaştırması halen yapılmamış olan göç, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Sosyolojik olarak bakıldığında bireyler, daha iyi yaşam şartlarında olabilmek için kalıcı ya da geçici olarak yer değiştirme eyleminde bulunmaktadırlar. Bahsi geçen eylemin sebepleri her birey/grup/toplum için farklı olduğundan dolayı göçün genel bir tanımını yapmaktansa göç çeşitleri ile kategorize etme yolunda ilerlenmiştir. Küresel dünya düzeninde doğal afetler, savaşlar, artan nüfus, kültürel, ekonomik, dini, siyasi, jeopolitik ve ailevi nedenlerden dolayı göçler yapılmaktadır.[13]

Göç ile ilgili tanımlamaların çoğu göç sınıflandırılmasına dayandığı için en temel olarak göç hareketinin gerçekleştiği mesafeler arası uzaklık incelenmektedir. Uzaklığa bağlı olarak yapılan ayrım doğrultusunda da ilk olarak göçün sınır içi/sınır dışı durumuna bakılmaktadır.[14] Elbette ki bu durum konuyu daha derinlemesine ele alma ihtiyacı doğurarak göç sebeplerinin tanımdaki önemini vurgulamaktadır.

Göç ücret, nüfus baskısı, akrabalık bağları, sosyo-ekonomik yapı, kapitalist yaygınlık gibi farklı değişkenler açısından ele alınabileceği için göç çeşitlerinden bahsetmek bir sonraki başlıkta yerinde olacaktır.

1.2. Göç Çeşitleri

İnsanların ya da toplulukların, kendi iradeleri ile meydana getirdikleri özgür bir seçim olabileceğinin yanı sıra kendi iradeleri dışında meydana gelen gelişmelerin de sonucu olarak ortaya çıkabilecek göç, bireysel olabileceği gibi kitlesel de olabilmektedir. Bir sürece yayılan ve sürdürebilirliği olan göçün pek çok çeşidi bulunmaktadır.[15]

---

[13] Karaca, Nuray Gökçek ve Saruç, Semra. "Türkiye ve Avrupa Birliğine Aday Geçiş Ekonomilerinde Uluslararası Göç Trendleri", *Avrasya Ekonomistleri Derneği 2014 yılı Konferans Sunumu, 2014*, s. 1-2.

[14] Lewis, Graeme John. *Human Migration A Geographical Perspective*, St. Martin's Press, New York, 1982, s. 15.

[15] Çobanoğlu, Zekai. Konut Sağlığı, Ankara: Somgür Yayınevi, 1996. s. 11.

1.2.1. İç ve Dış Göç

Göç çeşitlerinin en başında ele alınan iç ve dış göçler sınır dışına/sınır içine yapılan göçler olarak belirlenmektedir. İç göç, bir bireyin kendi ülkesinin sınırları içinde belli bir bölgeden başka bir bölgeye gerçekleştirmiş olduğu göç hareketi olarak tanımlanmaktadır.[16]

Yapılan diğer bir tanıma göre iç göç bir ülkenin sınırları içinde birey veya toplulukların bir seneden daha az olmaması şartı ile bulunduğu ortamı değiştirme eylemi olarak adlandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ekonomik kalkınmışlık, ülkenin büyüklüğü ve yerleşme tarihlerine bağlı bir şekilde iç göç genelde kırsal kesimden şehre, kırsaldan kırsala, şehirden kırsala ve şehirden başka bir şehre yapılan göçlerdir.[17] Buna bağlı olarak iç göç, en çok az gelişmiş bölgelerden çok gelişmiş bölgelere doğru yapılmaktadır (Roe ve Saraçoğlu, 2004: 1).

Dünyanın hemen hemen her yerinde bu şekilde olan bu durumlarda elbette ki istisnalar da mevcuttur. Kimi ülkelerde yoğun kentleşme çok hızlı bir şekilde yaşanırken; kimi bölgelerde ise bu durum nispeten daha yavaştır.[18] Bu sebeple de modern anlamda incelenen bir iç göç olgusunu hem oluşum evresinde hem de eylem gerçekleştikten sonra oluşan yeni beklentiler, koşullar ve karşılaşılan durumlar çerçevesinde incelemek daha doğru olacaktır.

Dış göç, sürekli ya da sınırlı süreli olarak göç edilen bir yerde çalışmak ya da kalmak maksadı ile bir ülkenin sınırları dışına çıkıp başka bir ülkeye doğru yapılan nüfus hareketliliği ve yer değiştirme olarak tanımlanmaktadır.[19] Bu göç türü aynı zamanda literatürde "uluslararası" göç olarak geçmektedir.

---

[16] Sağlam Serdar. "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", *Türkiyat Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5, 2006, s. 34.
[17] Pazarlıoğlu, M. Vedat. "İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi", *Yönetim ve Ekonomi*, 14, 2007, s. 121.
[18] Sağlam, a.g.e. s. 21.
[19] Özdemir, Murat. *Türkiye'de İç Göç Olgusu: Nedenleri ve Çorlu Örneği*. Trakya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, , Edirne, 2008, s. 21.

BM'ye göre bir göçün uluslararası özellik kazanabilmesi için bireyin ülkesinden ayrılıp başka bir ülkede yaşayan bireyin bu eylemi bir yıldan fazla bir sürede yapmış olması gerekmektedir. Resmi olarak uluslararası göç 6 kategoride incelenmektedir:[20]

1. Sürekli yerleşen bireyler
2. Süreli sözleşmeli çalışan bireyler
3. Süreli çalışan profesyonel bireyler
4. Gizli veya yasal olmayan çalışan bireyler
5. Sığınmacılar
6. Mülteciler (1951 Cenevre Antlaşmasına göre güvence altına alınanlar)

Dış göçün uluslararası olarak da ifade edilmesi ve teknolojiyle birlikte hızlanması ile birlikte kaynakların, bireylerin ve hizmetlerin ulus sınırlarını aşması kaçınılmaz olmuştur. Bu durum da yalnızca az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göçü hızlandırmakla kalmayıp bunun yanı sıra gelişmiş ülkelerden de gelişmemiş ancak hammaddesi bol ülkelere göçün olmasına neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında dış göç ülke politikaları için çok önemli bir yerde bulunmaktadır.[21]

Tarihte ilk defa dış göçe dördüncü yüzyılda Hunların Karadeniz'in kuzey bölgelerine, buradan kaçmış olan Germen kavimlerinin de günümüz Arap topraklarına yerleşmesiyle meydana gelen Kavimler Göçü ile rastlanmıştır. Bunun ardından da on altıncı yüzyıldan itibaren Amerika'ya yapılan göçler dış göç örneklerini devam ettirmiştir. [22] En güncel örnek ise 2010 senesinde Suriye'de meydana gelen iç savaş sonucu halkın başka ülkelere göç etmesi örnek verilebilir.[23]

[20] Gençler, Ayhan. *"*Avrupa Birliği'nin Göç Politikası*"*, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı, İstanbul, 2004, s.174.
[21] Aksoy, Zeynep. "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim*", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 20, 2012, s. 293.
[22] Aksoy, a.g.e. s. 293.
[23] Ekici, Süleyman ve Tuncel, Gökhan. "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum Dergisi*, 3, 9, 2015, s. 18.

Modern anlamda dış göç örneklerini ise 1945-1970 arası dönemi inceleyen Castles ve Miller yorumlamıştır. Onlara göre üç ana dış göç türü vardır:[24]

1. İş gücünün misafir işçi sistemi ile gelişen Batı Avrupa göçleri
2. Sömürge işçilerinin daha önce sömürgeci konumunda olan ülkelere yapmış oldukları göçler
3. Asya, Avrupa ve Latin Amerika kökenlilerin Kuzey Amerika ile Avustralya'ya yapmış oldukları göçler.

Günümüz dünyasında dış göçler yalnızca ekonomik kaynaklı yapılmamaktadır. Uluslararası ekonomik ve politik konjonktürde var olan yenileşmelere bağlı olarak dış göçler başlığı altında iltica ve sığınma hareketleri, transit göç, beyin göçü vb. göç türleri kimi kaynaklarca dış göç başlığı altında incelenmektedir.[25]

İç ve dış göçlerin nedenleri üç temel başlık altında toplanabilmektedir. Bu nedenler de genellikle iletici, çekici ve itici etkenler biçiminde sınıflandırılmaktadır. Bu nedenler içerisinde sosyal ve ekonomik sebepler hem iç hem de dış göçler için itici, iletici ve çekici faktörlerin temelini meydana getirmektedir.[26]

Bir bireyin yaşadığı bölgeyi terk etmesi, ilkesel bir biçimde daha iyi bir bölgede yaşama arzusunun olması o bireyin doğasında bulunan ve son derece rasyonel olan ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında iç ve dış göçlerin nedensel ortak yönü, bireyin davranışlarının mevcut durumlar arasından en iyisini tercih etmesine odaklanmaktadır.[27] Nedensel olarak iç ve dış göçlerin bir diğer ortak yönü ise itici etkenlerin bu etkinliğini önemli bir biçimde iletici olana

---

[24] Castles, Stephen ve Miller, Mark J. *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri,* Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 144.
[25] Erder, Sema. *"Uluslar Arası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye "Göç Alan" Ülke Mi ?",* Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 235.
[26] Şen, Mustafa. "Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi", *Çalışma ve Toplum,* 1, 2014, s. 238.
[27] İslatince, Hasan. "Rasyonel Beklentiler Teorisinin Rasyonelliği Tartışmaları*", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3, 1, 2002, s. 18.

aktarabilmesinden kaynaklanmaktadır. Daha açık bir ifade ile ulaşım imkanlarının artması hem iç hem de dış göçün artmasına sebep olmaktadır. Başka bir ortak özellik olarak her iki göç türünde de bulundukları bölgeden yer değiştirme sebebi sosyal ya da ekonomik sorun olabilecek itici unsurların ortaya çıkmasından kaynaklanabilmektedir. Aslında bahsi geçen itici faktörlerin her biri ayrı ayrı değerlendirildiğinde iç ve dış göçler için farklılık gösterecek olsa da sonuç itibari ile itici göç sebebi olarak ortak ve genel bir manada toplanmaktadır.[28]

İç ve dış göçlerin ortak olduğu kadar farklı olan da pek çok yönü vardır. Elbette ki en büyük farklılık birinin sınır içi eylem olarak yapılırken, diğerinin sınır dışı eylemleri kapsamasıdır. Buna bağlı olarak da iç göçler pek çok ülkede yasal düzenlemeler gerektirmez, birey ya da bireyler yaşama ve seyahat özgürlüklerini sınırsızca kullanabilirler.[29]

İç göçler bir bireyin kendi kararlarını verebilme ve içinde bulunduğu ülkenin bir yurttaşı olarak ülkedeki sosyal ve ekonomik kalkınma sonucu meydana gelmektedir. Buna bağlı olarak da iç göçler genellikle gelişmekte olan ülkelerde olan ve bir ülkenin gelişme sürecinde yaşadığı doğal bir süreç olarak algılanmaktadır. Bunun aksine dış göçlerin sosyal ve ekonomik sebeplere bağlı bir şekilde gelişmesi ise göçü veren ülkenin geri kalmış bir ülke olduğu algısını oluşturmaktadır ve bunun yanı sıra iki ülke arasında (göç alan-göç veren) göç eylemi için hukuki süreçler meydana gelmektedir. [30] Bu süreçler iki ülke arasındaki ikili anlaşmalar, gümrük ve vize konuları ve uluslararası hukuk kuralları gibi pek çok dinamiği içermektedir.

Son yıllarda, pek çok iyi eğitimli bireyin tercih ettiği göç çeşidi beyin göçüdür. Beyin göçü, iyi eğitim almış, yeni şeyler üreten, düşünebilen kişilerin en

[28] Harris, John R. ve Todaro, Michael P. "Migration, Unemployment Development : A Two-Sector Analysis", *American Economic Review*, 60, 1, 2016, s. 127.
[29] Güleç, Cansu. "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", *Tesam Akademi Dergisi*, 2, 2, 81-100, 2015, s. 92.
[30] Wahba, Jackline. "Who Benefits From Return Migration To Developing Countries?", *IZA World of Labor*, 123, 1-10, 2015, s. 123.

verimli oldukları dönemde başka bir ülkeye giderek geri dönmemeleri durumudur.[31] Sıklıkla Türkiye'nin de beyin göçü verdiği bilinen bir gerçektir. Özellikle Menderes dönemi yaşanan askeri darbenin ardından 1960'larda yaşanan politik değişimler ve yeni anayasa ile birlikte pek çok kalifiye Türk vatandaşı beyin göçü yaparak yurt dışına yerleşmiştir.[32]

1.2.2. Zorunlu ve Gönüllü Göç

Bazı sebeplere dayanan ya da aldığı karar sonucu devletin bir bölgedeki vatandaşları başka bir bölgeye sürekli olarak göndermesi zorunlu göçün en basit tanımıdır.[33] Bu eylemde bireyin iradesinden daha çok, farklı şartların zorlaması belirleyici birer faktördür.

Belli bir yerde yaşanan etnik ya da bölgesel çatışmalar, zulüm görme korkusu, açlık, savaş insan hakları ihlali ve baskıcı yönetimler bireyleri daha iyi bir hayat umudu ile zorunlu olarak göçe sevk etmiştir.[34] Zorunlu göç, otoriter olan bir gücün insanlara kendi istekleri haricinde yer değiştirmesini sağlayabileceği gibi, devletin aldıkları kararları uygulaması sonucu da olabilir.

İlkel dönemlerde meydana gelen kuraklıklar, doğal afetler, kaynak yetersizliği, iklim değişikliği, açlık ve uygarlıklar arası saldırılar göçü zorunlu kılan faktörler olarak görülmektedir.[35] Tarihsel olarak bakıldığında, aslında kitlesel olarak yapılan göç hareketlerinin hemen hemen hepsi zorunluluk sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ilk zorunlu göç daha önceki bölümlerde de

---

[31] Bakırtaş, Tahsin ve Kandemir, Orhan. "Gelişmekte olan ülkeler ve beyin göçü: Türkiye örneği". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 2010. s. 961.

[32] Sönmez, Yontem ve Mcdonald, Scott. "Turkish Labour Migration: Turkey-Germany Migration Corridor", Paper Prepared For The 11th Global Economic Analysis Conference, "Future Of Global Economy",Marina Congress Centre, Helsinki, Finland, June 2008.

[33] Çağlayan, Handan & Şemsa, Özar ve Tepe Doğan, Ayşe. *Ne Değişti? Kürt Kadınlarının Zorunlu Göç Deneyimi,* Ayizi Yayınları, İstanbul, 2011.

[34] Kariman, Selami. "Türkiye'ye Göç Eden Mültecilerin Sosyal Hayata Uyum Sürecinin İncelenmesi: Isparta Örneği", *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2015, s. 42.

[35] Martin, Philip ve Widgren, Jonas. "International Migration:Facing the Challenge", *Population Bulletin* , 57,1, 3-40, 2002, s. 3.

bahsedilen ve bir dış göç olarak ele alınan Kavimler Göçü'dür.[36] 1923 yılında Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan mübadele göçü, 1941-1944 yılları arasında Kırım Tatarlarına Sovyet Rusya tarafından uygulanan sürgün zorunlu göçe örnek gösterilebilir.[37]

Pek çok düşünür göçü bu kategori altında gruplandırmıştır. Bunlardan biri de Faist'tir. Faist, en temel göç ayrımının zorunlu ve gönüllü göçler olduğunu savunmaktadır. Faist'in bu olguda dikkat çektiği nokta zorlamanın varlığı ve yokluğu üzerine olmuştur. Örnek olarak çeşitli kültürel, dini ve etnik azınlıkların göçe ittirilmesi gösterilebilmektedir.[38] Peterson'a göre ise zorunlu göç sosyal ve siyasi sebepler ile meydana gelen göçtür. Belli birey ya da bireylerin yaşamlarını zora sokan veya tehlikeye atan yöneticilerden veya egemen gruplardan kaçmak için yapılan yer değiştirmedir. Bu grup göçler, bireylerin göç kararında belli bir seviyede de olsa iradelerinin olabileceği ve kişilerin göçe zorlandığı durumlar olmak üzere kendi içinde iki ayrı sınıfta incelenmektedir.

Zorunlu göç veya bir diğer adı ile yerinden edilme, bireylerin istekleri dışında yaşadıkları bölgelerden ayrılmak zorunda olmalarını ifade etmektedir. BM, zorunlu göçe maruz kalan bireyleri ya da ülke içinde yerinden olanları tanımlamak için "zor veya mecbur olarak evlerinden ya da sürekli ikamet ettikleri yerlerden, bilhassa silahlı çatışmaların etkilerinden, genellikle şiddet içeren durumlardan, insan haklarını ihlal eden durumlardan ya da doğa veya insandan kaynaklanan afetlerden korunmak için uluslararası kabul görmüş olan devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu bölgeleri yer eden birey ya da gruplar" biçiminde tanımlamaktadır.[39]

---

[36] Kınık, Kerem. "Göç, Sürgün ve İltica" *Hayat Sağlık*, 2010. Sf. 36-39.
[37] Baltacı, Halil. "Göçmen Öğrencilerin Başarı Durumunu Etkileyen Etmenlerin Okul Yöneticisi, Öğretmen, Veli ve Öğrencilerin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", *Yakın Doğu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, KKTC*, 2014, s. 10.
[38] Faist, Thomas. *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s. 48.
[39] BM, "Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler", *Brookings Enstitüsü Yerinden Olma Projesi*, Washington, D.C., 2005, s. 1

Literatürde göç kavramı genelde kişilerin istekleri doğrultusunda gerçekleşen bir eylemmiş gibi ifade edilse de bireyler aslında tarihin her döneminde kendi isteklerinin dışında zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Bu zorunlu tutulma sebebinin en başında da savaşlar gelmektedir.[40]

Zorunlu göçe giren göçmen grupları arasında mülteci ve sığınmacılar da bulunmaktadır. Mülteci ve sığınmacılar yaygın olarak iç savaş, güç mücadeleleri ve yerel çatışmalar sonucu yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadırlar.[41]

Mülteciler ve sığınmacılar ülkelerinden kaçarken zorlu bölgeleri, açık denizleri ve uygun olmayan deniz yollarını kat ederek uzun süreçlerden geçmektedirler. Olumsuz hava koşulları da bu duruma eklendiğinde özellikle çocuk, hasta ve yaşlıların sağlığı ciddi anlamda tehlikeye girmektedir. Bireyler kaçış sırasında birbirlerinden ayrı düşebilir ve çok ciddi travmalar yaşayabilirler.[42]

Gönüllü göç, hiçbir baskı altında kalmadan, bireylerin kendi tercihleri doğrultusunda yapmış oldukları göçlerdir. Bireyler daha iyi yaşam şartlarında hayatlarına devam edebilmek, sağlık ve eğitim olanaklarından yararlanabilmek, maddi durumunu iyileştirmek ve sosyal refah düzeylerini arttırmak amacı ile kendi iradeleri ile göç eyleminde bulunurlar.[43] Bireylerin göç kararını verme süreçlerinde gidecekleri yerin rejimi, kalkınmışlık durumu, teknolojisi, hukuki süreçleri, özgürlük anlayışları da etkili olmaktadır.[44] Bunun yanı sıra bireylerin aktif olan çalışma hayatını geride bırakıp, belli bir refah düzeyine ulaştıktan sonra, hayatlarının geri kalanında bulundukları ortamdan farklı bir yerde geçirmek üzere meydana

---

[40] Doğan, Ali Ekber. "Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: Dünya Kentleri'ne Göç". (Ed.) Ahmet Alpay Dikmen içinde *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, 2002, s. 23.

[41] Morvaridi, Behrooz. "Forced Migrants, Containment and Human Rights", *Rethinking Global Migration: Practices, Policies and Discourses in The European Neighbourhood*, 2008, s. 32.

[42] BMMYK *Mültecilerin Korunması, STK'lar için El kitabı*, BMMYK Yayınları, Ankara, 2003, s. 34.

[43] Koçak, Yüksel ve Terzi, Elvan. "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3, 3, 163-185, 2012, s. 71.

[44] Nar, Betül. "Göçün Eğitime ve Eğitim Yönetimine Etkileri (Dilovası Örneği)", *Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya*, 2008, s. 11.

getirdikleri eylemler de gönüllü göç altında sınıflandırılmaktadır. Gönüllü göçün sebepleri aşağıda sıralanmıştır:[45]

- Daha kaliteli bir eğitim almayı isteme
- Kariyer yapmayı isteme
- Bireylerin standartlarını yükseltme isteği
- Bulunulan yerden daha fazla olan iş imkanları
- Yüksek ücretli iş imkanları
- Sosyal hizmetlerden faydalanma isteği
- Aile ve akraba gibi gruplarla bir arada yaşama isteği
- Bireysel özgürlük ve inançların gidilecek yerde daha rahat yaşanabileceği arzusu

Bu tarz göçlerin meydana gelme durumlarına bakıldığında çoğunlukla aile bireylerinden birinin ya da birkaçının öncü bir şekilde başka bir bölgede iş bulması ya da yerleşmesi yeterli gözükmektedir. Böylece bireyin gittiği ülkede bir hayat kurup aile fertlerinin geri kalanlarını da göçe teşvik etmesi durumu vardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkeleri yetersiz olan iş gücü sebebi ile gelişmiş ya da az gelişmiş ülkelerden çeşitli göçler almıştır. Türkiye'de bunlardan biri olarak düşünülecek olursa, 1970'li yıllarda Türkiye'den Almanya'ya yapılan göçler gönüllü göçlere örnek olarak gösterilebilmektedir.[46]

1.2.3. Kalıcı ve Geçici Göç

Bu iki göç çeşidi birbirleri ile bağlantılı bir biçimde meydana gelmişlerdir. Genellikle okumak veya tatil için giden bireyler belirli bir süre sonra bulundukları ülkede kalıcı olarak yaşamaya başlarlar ya da geri dönerler ve buna göre de bu göç tanımları ayrılmaktadır.[47]

---

[45] Özyakışır, Deniz. *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 15.
[46] Dönmez Kara, Canan Öykü. "Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları", *On Sekiz Mart Üniversitesi Doktora Tezi, Çanakkale,* 2015. s. 27.
[47] Dönmez Kara a.g.e. s. 28.

Kalıcı göçlerde bireyler çeşitli sebeplerle gittikleri bölgelerde kalıcı olarak yaşamaya başlar ya da evlilik yolu ile orada kalmaya devam ederler. Mevsimlik göçlerde ise bireyler belirli bir süre için hayatlarını farklı bir yerde geçirirler. Örneğin, çalışmak için başka yere gidip çalışma bitince dönenler, dinlenmek amacı ile yazlık gibi yerlere gidenler bu göçe örnek gösterilebilir.[48]

Mevsimlik göçlerde geçirilen zaman kısa olduğu için pek çok kültür iç içe geçmektedir.[49] Gidilen bir yerde kalıcı ya da geçici yerleşmenin iş aşaması çalışma izni ile başlamaktadır. Çeşitli kaygılar sebebi ile göç alan ülkeler ya da bölgeler, bu izinlerin denetlemesini bünyelerinde barındırmaktadırlar. Geçici olarak kalacak olan göçmenlere sınırlı haklar tanınırken; daha uzun süreli orada bulunacak göçmenlere verilen haklar nispeten daha geniş olmaktadır.[50]

Geçici olan göçlerde göç eden göçmenler geç de olsa ülkelerine dönüş yapmaktadırlar. Başka bir deyişle göç gelinen ülkeye tekrardan yönelmektedirler. Buna karşılık kalıcı olan göçte göçmenler geldikleri bölgeleri ya hiç ya da nadiren ziyaret etmektedirler. Kalıcı göç planı içerisinde olan bireyler öncelikle hedef ülkeye geçişi kolaylaştıracak bir transit ülke de seçebilirler. Bu ülkede asıl ülkeye geçebilmek için beklerler. Türkiye, Libya, Fas gibi ülkeler bu tarz transit ülkelere örnektir.[51]

1.3. Göç Teorileri

Göç teorileri kapsamında İlişkiler Ağı Teorisi, Ravenstein'ın Göç Teorisi, Göç Sistemleri Kuramları, Merkez Çevre Kuramı, Hareketlilik Geçiş Hipotezi, Kurumsal Teori yer alacaktır.

---

[48] Sayın, Yusuf, Usanmaz, Ahmet, ve Aslangiri, Fırat. "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18, 31, 2016, s. 2.
[49] Sağlam, a.g.e. s. 35.
[50] Dönmez Kara, a.g.e. s. 25.
[51] King, Russell. "Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer" içinde *Willy Brandt Series of Working Papers In The Migration and Ethnic Relations*, (Ed.) Erica Righard, Malmö University Press, İsveç, 2012, s. 7-8.

1.3.1. İlişkiler Ağı Teorisi

Sosyolojide 1990'lı senelerde kullanılmakta olan "ağ" olgusu göç olgusu ile de ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bu tanımın öncülerinden olan Massey, göçmen aileler, ailelerin arkadaşları ve ülkelerinde bulunan yakınlarıyla karşılıklı etkileşimlerini tanımlamak için göç ağını kullanmıştır.

Bahsi geçen ağlar, göç sürecinin risk ve maliyetlerini azaltarak göç kanallarının meydana gelmesine sebep olmaktadır. Göç kanalları fazlalaştıkça göçmenler için dünyada daha fazla hedef olan ülke ve etkinlik alanı imkanı doğmaktadır. Eğer bu ağlar enformel olurlarsa göçmenlerin konaklama ve seyahat durumları karşılanabilmektedir.[52]

Ayrıntılı bir biçimde anlatmak gerekirse Wilpert'e göre ilişkiler ağı teorisinin çalışma şekli şöyle sıralanmıştır.[53]

1. İlk olarak öncü göçmenler göç veren ile alan toplumları birbirine bağlayan bir alt yapı meydana getirmektedir.
2. Bu alt yapı göç veren toplumdaki başka bireylere göç etme imkanı tanımaktadır.
3. Her yeni göç dalgası kurulan ağı dinamik tutar ve böylece göç eden bireyler ilk gelenlerin deneyimlerinden faydalanabilir.
4. Bu düzen zamanla kendi kendini tekrarlayan bir döngü haline gelir.

Göçmen ilişkiler ağı olgusu, terk edilen kendi ülkeleriyle, yeni bulundukları yerlerdeki eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan bireyler arasındaki ortak bir köken, soydaşlık ve arkadaşlık bağlarından meydana gelen bireyler arası bağlantıları ifade etmektedir. Göçmenler arasında var olan bu ilişkiler ağı gerekli olduğunda başvurulabilecek, göç ile ilgili yardım sağlayacak ve sorunların

[52] Vural, Devrim Gül. "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti", *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2007, s. 16.
[53] Yalçın a.g.e. s. 50.

çözülmesine yardımcı olacak sosyal bir sermaye niteliğindedir. Bunun yanı sıra zamanla, ilişki ağları, göçmeni gönderen ülkenin diğer tabakalarına da yayılmaktadır. Göç eden ülkelerde göçmenlerin kurmuş olduğu ve göç alınan ve verilen ülkeler arasında da kurulan sosyal ağlar, göçler üstünde etkili olmaktadır. Bahsi geçen ağlar bütün sosyal temel ve değişkenlere bağlı olarak kurulan zayıf ya da güçlü ağlar olabilmektedir.

Göçün sadece kendi yapısı içerisinde değil, bunun yanı sıra olay ile olgular bağlamında da incelenmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ilişkiler ağı kuramı göç ve göçmene bakışta diğer kuramlardan farklı bir hale gelmektedir. Bu kuramın temelinde, göçmenlerin hedef ülkelerinin yanı sıra kaynak ülke ile hedef ülkenin arasında kurmuş oldukları sosyal ağlar ile bu ağların devam etmekte olan karşılıklı göçler üzerine olan etkilerini de incelemek vardır.

İlişkiler ağı teorisi hemen hemen her tür sosyal temel ve değişkene bağlı bir şekilde kurulmuş olan güçlü ya da zayıf ağlar olabilirler. Bu ağlar geldikleri ülkeyle yeni yerleştikleri ülkelerde bulunan eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan bireyler arasında ortak bir köken, soydaşlık ve dostluk ilişkilerinden oluşan bireyler arasındaki bağların oluşturduğu ağlardır.[54]

İlişkiler ağı teorisi, ücretteki farklılıklar veya istihdam politikalarının olmasına rağmen göçün niçin devam ettiğini açıklamada büyük bir yardımcı konumundadır. Bu sistem boyunca göçün sebep olduğu masraflar ve bulundurduğu riskler azaldığı için göçte ücret olgusu önemini kaybetmektedir ve göçmenlerin göç etme yeri seçmelerinde ön planda olmamaktadır.[55]

Dolayısıyla bu teorinin temelinde uluslararası iş gücü göçünde etkili bir etken olarak görülen göçmenler arası ilişkiler bulunmaktadır ve bu teori göçün

[54] Abadan Unat, Nermin. *Bitmeyen Göç*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 18.
[55] Dustmann, Christian, Casanova, Maria, Fertig, Michael, Preston, Ian ve Schmidt, Christoph M. "The impact of EU Enlargement on Migration Flows" *The Immigration and Nationality Directorate of the UK Home Office*, 25, 2003, 3.

başlamasına neden olan değişkenlerden ziyade, göçün zaman ve mekanda devam etmesini etkileyen değişkenler ile alakadar olmaktadır.[56]

İlişkiler ağı teorisindeki göç ağları mekana özgü ve yerel biçimdedir. İlk giden göçmenler göç ağlarının kurulmasına yardım etmektedirler ve sosyal sermayeyi belirgin hale getirmektedirler. Sosyal sermaye ise toplumsal işlemlerin doğasında bulunmuş olan bağlar ile insan kaynaklarını bünyesinde bulunduran bir olgu olarak bireyler ve grupların arasında bulunan toplumsal etkinlikleri kolay hale getiren işlemleri ve bu mekanizmalardan da toplanan faydaları belirtmektedir. Göç eden bireyler genelde, göçmen ağları kurmada ve bu ağlar içindeki normlara bağlanmada yardımcı bulunan öncü göçmenler ile simsarlar olmadan, sosyal sermayeyi yurt dışına göndermezler. Kitlesel göç ve zincirleme sosyal sermayenin, ulus aşırı iletişim bandı olarak etkinlik gösterdiği zamanlarda gelişmektedir.[57]

Özetlemek gerekirse, ilişkiler ağı teorisine göre göçmen ağları, var olan göçmenlerle eski göçmenlerin akrabalık ilişkileri ve dostluk vb. etkileşimlerini birbirine bağlayan bireyler arası ilişkileri inceleyen bir yaklaşımdır. Bu bağlantı, göç etme sürecinde olan bireyler için adeta bir toplumsal sermaye gibidir. Bu ilişkiler sayesinde hareket maliyetleri ile riskler azalarak uluslararası göç hareketliliği ihtimalleri artırılabilir.

Varacakları yer ile bağlantıları olmayan bir göç eylemi, göçmenler için maliyetli olmaktadır; ancak bu ilk göç edenlerden sonra göç eden bireylerin arkadaş ve akrabaları için göçün olası maliyetleri azalacaktır. Çünkü arkadaşlık ve akrabalık yapılarının bir gereği olarak her yeni göç eden birey varılacak ülke ile sosyal bağları olan bir grup insan meydana getirmektedir.[58]

---

[56] Massey, Douglas S. "Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis", (Ed.) Hirschman, C., Kasinitz, P. ve De Wind, J., içinde *The Handbook of International Migration: The American Experience*, Russell Sage Foundation, New York, 1999, s. 454.
[57] Faist a.g.e. s. 38-41.
[58] Massey, a.g.e. s. 489.

1.3.2. Ravenstein'in Göç Teorisi

Çağdaş göç kuramlarının ortaya çıkmasına kadar nüfus ve göç hareketleri ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Pek çok bilim insanı da erken dönem teorilerine imza atmıştır. Bu bireylerin başında Thomas R. Malthus, William Farr ve Earnst G. Ravenstein gelmektedir.[59]

Bu bilim insanları arasında William Farr'ın göç ile alakalı olarak kesin bir kanun olmayacağına dair olan düşüncesini yok edebilmek amacı[60] ile Ravenstein göç akımları ile ilgili kanunlar oluşturan ilk birey olmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra artan Sanayi Devrimi etkileri ile birey ve toplulukların yaşam şartları ve çalışma rutinleri değişmiştir ve fabrikaların ortaya çıkması ve ulaşım olanaklarının artması ile de pek çok insan iş bulma amacı ile şehirlere akın etmiştir. Bilinene göre yalnızca 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Galler ve İngiltere kırsalında üç milyonu kente, toplamda dört milyon kişi göç etmiştir.[61]

Ravenstein'in yapmış olduğu göç kanunları hareketliliğin çok fazla olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. O'nun çalışmaları 1872-1881 yılları arasındaki İngiliz nüfus sayımları için kullanılmış olan doğum yeri çizelgelerinin içermiş olduğu verilere göre oluşturulmuştur. O'nun 1885 ile 1889 tarihli iki makalesinde, İngiltere içindeki iç göç sürecinin ana mekanizmalarını açıklayıp tahmin etmeye yönelik olan kanunlar ortaya çıkarmaya çalışmıştır.[62]

Genel olarak O'nun çalışmalarına bakıldığında şimdiki zamanda çalışmaları bilim insanları tarafından derinlik ve güçlü analizden yoksun görünebilir; ancak

[59] Sinha, Vishwa Nath Prasad ve Ataullah Md. *Migration, An Interdisciplinary Approach*, Seema Publications, 1, Delhi, 1987, s. 175.
[60] Yalçın a.g.e. s. 22.
[61] Long, Jason. "Rural-Urban Migration and Socioeconomic Mobility in Victorian Britain", *The Journal of Economic History*, 65, 2005, s. 2.
[62] Grigg, David B. "E.G. Ravenstein and the 'Laws of Migration'", *Journal of Historical Geography*, 3, 1, 41-42, 1977, 42.

dönemi için ve daha sonra olan göç çalışmaları için resmen bir öncü niteliğindedir. Bahsi geçen çalışmanın kurumsal temeli kentleşme ve sanayileşme temelli olmuştur. Sanayileşme ile birlikte gelişmekte olan iş olanakları ve sanayileşmeye paralel bir şekilde gelişen ulaşım ağları, bireyleri Avrupa'nın iç kısımlarına ve Kuzey Amerika'ya yöneltmiştir. Böylelikle birçok birey evlerini, topraklarını ve hayatlarını daha iyi yaşam şartları için bırakmış ve başka bir bölgeye göç etmişlerdir. Böylesi bir dönemde çalışma yapan Ravenstein, yayımlamış olduğu "Göç Kanunları (The Laws of Migration)" ile 7 göç kanununu tartışmaya açmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilmektedir:

1. Göç ve Mesafe: Göçmenlerin birçoğu kısa mesafeli bölgelere göç etmektedir. Bahsi geçen kısa mesafeli göç, gidilmiş olan yer içinde göç dalgaları yaratan bir etkiye neden olmaktadır. Meydana gelen bu göç dalgasının odak noktası ise daha da fazla göçmeni barındırabilecek olan büyük ticaret ve sanayi merkezleridir. Büyük bölgelere doğru giden göçün boyutlarını belirleyen olgu ise sanayi şehirlerindeki yerli nüfusun yoğunluk derecesidir. Özetle Ravenstein, göç edilmiş merkezlerde bulunan iş olanaklarının o kentte yaşayan nüfusa oranının, göçün boyutunu belirleyen etken olduğunu söylemektedir.[63]
2. Göç ve Basamakları: Ticaret ve sanayinin gelişmesi ile meydana gelen hızlı ekonomik büyüme, kenti çevrelemiş olan yakın yerlerdeki bireyleri hızlı bir şekilde kente çekmektedir. Kente yakın olan kırsal alanlarda oluşan seyrelme ise uzaklardan gelen göçmenler ile doldurulmaktadır. Uzak bölgelerden kent çevresindeki kırsala gelen bireylerin geldikleri yerde oluşan seyrelme ise o bölgelere daha yakın gelen bireyler tarafından doldurulacaktır. Kente her bir basamak yaklaşan göçmenler kentin avantajlarının farkına vardıkça göç tüm ülkede etkili olacak ve ülkenin her yerinde hissedilmeye başlanacaktır.[64] Özetle, Ravenstein'ın düşüncesine göre göç, basamaklı bir merkezden dışarıya doğru ilerleyen

[63] Tobler, Waldo. "Migration: Ravenstein, Thorntwaite and Beyond", *Urban Geography*, 16, 4, 1995. s. 331.
[64] Yalçın a.g.e. s. 25.

ve boşalan yerlerin yakın bölgelerden gelen göçmenler ile doldurulması ile meydana gelen dalgalarla oluşmaktadır. Bahsi geçen bu ikinci kanun, ilkinin destekleyicisi olarak görülmektedir. İlk kanunda göç dalgalarının yaratımından bahsedilmemektedir ve bu boşluk bu kanun ile dolmaktadır.

3. Yayılma ve Emme Süreci: Bu süreç, göç olgusu içinde bir arada giden ve birbirlerini destekleyen özelliklerdir. Ravenstein'e göre göç, kendi başına bir amaç olamamaktadır. Bir birey sadece göç etme amacı ile yer değiştirmez. Göçmenler için genel amaç şehirde meydana gelen ticari ve ekonomik etkinliklerin getirisinden bir çıkar sağlayabilmektir. Gelişmekte olan sanayinin iş gücü gereksinimi göç ile karşılanmaktadır ve böylelikle gelen göç şehirsel sanayi merkezleri ile emilmektedir.[65]
4. Göç Zincirleri: Ravenstein göç hareketlerinin zincirleme şekilde ilerlediğini söylemektedir. Göç alan yerleşim bölgeleri bunun yanı sıra göç de vermektedir. Böylelikle tüm göç dalgaları tetikleyici bir etki içerisinde olmaktadır. Göç başladığında ardı ardına devam eden bir süreçtir.[66]
5. Doğrudan Göç: İlk dört kanun basamaklı ve zincirleme bir göçten bahsederken, beşinci kanun direkt olarak uzun mesafeli ve basamaksız olan bir göç türünden bahsetmektedir. Uzun mesafeli göçler içinde, göç eden bireyler büyük ticaret ve sanayi merkezlerine direkt olarak yönelmektedirler ve böyle şehirlerde yaşamayı istemektedirler.[67]
6. Kır Kent Yerleşimcileri Farkı: Ravenstein'in görüşüne göre şehirde yerleşik bir biçimde yaşayanlar, kırsal kesim içinde yerleşik olarak yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimi göstermektedirler. Kente doğru yönelen göçler, buradaki yerleşikleri fazla yerinden oynatmaz. Ancak kırsal bölgeden yine kırsal bölgeye yapılan göç kırsalda bulunan yerleşikleri yerinden oynatma ve göç dalgaları yaratma eğilimi içindedir.[68]

---

[65] Gürkan, Mustafa. "Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri", *Kırıkkale Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, , Kırıkkale,* 2006, s. 28.
[66] Tobler a.g.e. s. 333.
[67] Yalçın a.g.e. s. 25.
[68] Tobler, a.g.e. s. 335.

7. Kadın-Erkek Farkı: Cinsiyet ile ilgili olan son kanun Ravenstein'in 1889 yılında yayımlamış olduğu ikinci makalesinde yer almaktadır. Kadınlar iç göçler ile kısa mesafeli göç eyleminde erkeklere göre daha büyük bir eğilim göstermektedir. Erkekler ise uzun mesafeli ve yurt dışı göçlerini kadınlara göre daha çok tercih etmektedir.[69]

1.3.3. Göç Sistemleri Kuramları

Akin Mabogunje tarafından sistem yaklaşımı kuramı ilk olarak kentsel-kırsal göç ve bölgesel göç odaklı kalkınma çalışmalarında kullanılmıştır. Sonrasında ise Kritz ve Zlotnik, Mabogunje'nin temellerinin zayıf ampirik savlara dayandığını ileri sürerek günümüz haline gelmesinde önemli rol oynamışlardır.[70] Böylece göç araştırmaları için göç sistemleri kuramları son derece kapsamlı bir çerçeve haline gelmiştir.[71]

Bahsi geçen kurama göre, uluslararası göç, sistemin merkezinde genellikle bir ülke veya ülke grubunda meydana gelen, çekirdek halinde olan alıcı bir bölge, bu bölgenin etrafında ise olağandışı büyüklükte göçmen akımları ile buraya bağlı bir şekilde olan göç veren ülkeler vardır.[72]

Göç sistemleri yaklaşımı belli olan bir akımı ya da gidilmek istenen yeri diğer olası akım ya da gidilmek istenen bölgeler bağlamında ortaya koymak, göç akımının her iki ucunda incelenecek ilgili alanlar arasındaki tüm bağlantıları göz önünde bulundurarak, yalnızca bireylerin hareketlerini değil, bunun yanı sıra mal, bilgi, hizmet ve düşüncelerin de davranışlarını içermektedir. Bahsi geçen bağlantılar

---

[69] Yalçın a.g.e. s. 25.
[70] Dewaard, Jack, Kim, Keuntae ve Raymer, James. "International Migration Systems: Evidence from Harmonized Flow Data", *Demography*, 49, 42 2012, s. 2.
[71] Arango, Joaquin. "Explaining Migration: A Critical View". *International Social Science Journal*, 52, 165, 2000, s. 292.
[72] Fawcett, James T. "Networks, Linkages and Migration Systems", *International Migration Review*, 23, 3, 1998, s. 670.

devletler arasında olan ilişkiler, sosyal karşılaşmalar, aile ve sosyal ağlar olarak nitelendirilebilir.[73]

Sistem yaklaşımları ile alakalı olan pek çok çalışma vardır; ancak göç sistemleri yaklaşımının kapsamı konusunda tam anlamı ile netliğe ulaşılamamıştır.[74]

Önceki teorilerde olduğu kadar farklı genellemeler içeren ayrı bir kuram olmasa da, bu yaklaşım bazında bazı hipotezler geliştirilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir:[75]

1. Göç sürecinde fiziki etkenlerden daha çok ekonomik ve siyasi bağlantılar ön plandadır. Bu sebeple de ülkelerin coğrafi açıdan yakınlık ya da uzaklıklarının pek bir önemi bulunmamaktadır.
2. Bir ülke içerisinde birden fazla göç sistemi bulunabilmektedir. Yine de bu kompleks durum göç alan ülkelerde daha yaygın olmaktadır.
3. Ekonomik ve politik durumların değişmesi ile sistemler de gelişmektedir. Bu yüzden de sabit yapılı değillerdir. Ülkeler, yaşanan toplumsal değişme, ekonomik sorunlar ya da gelişimler veya siyasi sorunlara bir tepki olarak bir sisteme üye olabilir ya da üyelikten çıkabilirler.

Bir göç sistemi karşılıklı bir şekilde birbirlerinden göçmen alan ve veren iki veya daha çok ülke tarafından meydana getirilmektedir. Bu teori kapsamında göç hareketi göç veren ile alan iki ülke arasında, göçten önce var olan makro ile mikro seviyedeki ilişkilerin temelinde ilerlemektedir. Bahsi geçen ilişkinin temelinde sömürgecilik dönemi ve sömürgecilik ilişkilerine, mali ve ticari ilişkilere, siyasal nüfuza, sömürgecilik zamanına ve sömürge etkileşimlerine, kültürel ve siyasi bağlara ve askeri işgale dayanabilmektedir. Bu yaklaşımda genel anlamda göç veren ile alan

[73] Güllüpınar, Fuat. "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme" *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 2012, s. 59.
[74] Fawcett, a.g.e. s. 679.
[75] Massey, a.g.e. s. 459.

iki ülke arasında göçten önce siyasi, sosyal ve tarihsel bir ilişki mevcut ise göçün gerçekleşme ihtimali daha yüksek olmaktadır.[76]

Göç sistemleri teorisi hem uluslararası etkileşimlerde, siyasal ekonomi ile kolektif eylemlere benzeyen makro; hem de bireyleri göç ile alakalı sosyal ve kültürel yaklaşımlarına benzer şekilde mikro faktörlerle ilgilenmektedir. Göç sistemleri teorisi iki ya da daha fazla ülkenin göçmenlerinin birbiri ile değişimini ifade ettiği için birbirine bağlı yerler arasındaki göç akımlarını incelemektedir. Aslında bu bağlantılar ile bir devletin başka devletler ile olan ilişkileri kategorilendirilebilir, karşılaştırılabilir, aile ve sosyal ağlar ile kültür bağları kurulabilmektedir.[77] Uluslararası göç, özellikle geçmiş zamanlarda sömürgeci olan devletler ile onların eski sömürgeleri arasında olmaktadır. Devletler arasında olabileceği gibi, ülkeler arası ilişkiler kültürel bağlar, aile bağları ve sosyal ağlardan etkilenebilmektedir.

Özetle açıklamak gerekirse, göç hareketlerini anlayabilmek için mikro ve makro yapıların ikisini de incelemek gerekmektedir.[78] Makro yapılar, geniş çaplı olan yapısal etkenler içermektedir, mikro yapılar ise göçmenlerin kendi içindeki bireysel davranışlarını ve inançlarını kapsamaktadır. Makro yapılar dünya piyasasında bulunan devletler tarafından meydana getirilen ve göçmen kontrolü ile birlikte olan siyasi, yasal, ekonomik düzenleme ve etkileşim ile ilgili yapıları içermektedir. Buna bağlı olarak makro yapılar, dünya pazarında bulunan iktisadi ve siyasi gelişmeleri, devletler arasında bulunan hukuk kuralları ve ilişkileri, göçü önlemek, destek vermek ya da yerleşimi kontrol etmek amacı ile göç alan ile veren ülkeler bağlamında izlenmiş olan uygulamaları içermektedir. Mikro yapılara bakıldığında ise, bu yapılar göçmenler tarafından geliştirilen enformel ağlardan meydana gelmektedir.

---

[76] Güllüpınar, a.g.e. s. 58.
[77] Castles ve Miller, a.g.e. s. 84.
[78] Toksöz, Gülay. *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 20.

Daha açık olmak gerekirse göç sistemleri teorisi, göç hareketini makro ve mikro yapıların ilişkilerinin bir sonucu olarak görmektedir. Sonuç itibari ile göç sistemleri ve ağ teorileri temel olarak göçe sebep olan, göçü şekillendiren ve göç yapıları ile kalıplarının mekânsal coğrafi yapılanma süreçlerinin tanınabilmesi ile modellenmesinde kullanışlı halde olmaktadır.[79] Bunun yanı sıra bu kuram çok uzun senelere dayanan göçler içinde tarihsel bir yaklaşımı koyabilmenin yanı sıra göçmenin göçle ilişkisini ve göçmenliğinin içeriğini de belirleme aşamasında etkili olabilmektedir.

1.3.4. Merkez Çevre Kuramı

Merkez çevre kuramı, fazlasıyla yaygın bir şekilde kullanılan göç kuramlarından biri olarak görülmektedir. Merkez çevre kuramının bir diğer adı "Bağımlılık Okulu" olarak isimlendirilmektedir ve bu kuram Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi pek çok farklı düşünür tarafından geliştirilmiştir.

1930'lu yıllarda Fransız bir tarihçi ve sosyolog olan Georges Lefebvre tarafından ortaya konulan çevre kavramı, genel hali ile "gerçek olan" halkı anlama girişimi olarak görülmektedir. Bu kuramda bahsedilen merkez-çevre konsepti yalnızca güçlü-güçsüz ayrımı olarak değildir [80] ; sözlük anlamına bakıldığında kapitalist olan toplumlar ile gelişmekte olan toplumlarda görülmekte olan, gelişen merkezle az gelişmiş çevre arasında bulunan yapısal ilişki, Türkçe içinde "merkez-çevre kuramı" olarak bilinmektedir.[81]

---

[79] Tümtaş, Mim Sertaç. "Türkiye'de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği", *Yüksek Lisans Tezi*, Muğla Üniversitesi, Muğla, 2007, s. 18.
[80] Huber, Daniela ve Kamel Lorenzo. "Arab Spring: The Role of the Peripheries", *Mediterranean Politics*, 20, 2, 2015, s. 141.
[81] Marshall, Gordon. *A Dictionary Of Sociology*, Oxford University Press, İngiltere, 1998.

Ekonomik açıdan bakıldığında gelişmişlik düzeyi yüksek olan, büyüme merkezleri barındıran, ekonomisi sanayiye dayalı olan kentsel alanlar hem birer finansal ve politik karar verme merkezi hem de yatırım, iş gücü ve hammadde çerçevesinde cazibe merkezi oldukları için birer "merkez" olarak sınıflandırılmaktadır. Bunun aksine zayıf iş imkanları ve düşük yaşam standartlarına sahip olan, sahip olduğu doğal kaynaklara birincil sektör bakımından bağımlı olan, kentsel merkezi az olan ve göç veren, göreceli olarak marjinal kalan, yoksul bölgeler ise "çevre" olarak isimlendirilmektedir. Kısacası, birikimin yoğun bir hale geldiği, ticaret, sanayi ve buna bağlı olarak da hizmet sektörünün gelişmiş olduğu büyük coğrafi ekonomileri olan bölgeler ile ülkeler merkez olurken; nüfus yoğunluğu az, zayıf iş gücü olan, geleneksel üretim ve tarımın yaygın olduğu bölgeler ise çevre olarak isimlendirilmektedir.[82]

Çevre bir alan veya sosyal hayatın üç ayırıcı bölgesi olan kültür, siyaset ve ekonomi ile olan mesafe, farklılık ve ilişki ile tanımlanan bir grubu da göstermektedir. Bahsi geçen farklılık cinsiyet, din, etnik veya siyasi olabilmektedir. Güçlü merkez ile olan ilişki veya uzaklık, bütünüyle ortadan kaldırılamamış da olsa, çevrenin siyasi karar verme mekanizmalarına katılması, sosyo-ekonomik yaşamı ya da kültürel standardizasyonu etkileme yetisini sınırlı kılmaktadır. Baskın olan merkezi yönetimler çevreyi marjinal hale getirmiş olsa da çevrenin muhalif olma ve karşı çıkma güçlerini elinden alamamaktadır. Kısa sürede çevre başarısız oluyor gibi dursa da uzun vadede merkez ile mücadele içinde olabilme, hegemonyaya karşı bir alternatif oluşturabilme ve hiyerarşik olmayan aktif görüşler üretme yetkinliğine sahip olabilmektedir.[83]

Merkez çevre kuramı kapitalist etkiler ile bu etkilerin meydana getirdiği işleyişlerin merkezinde gelişmektedir. Bahsi geçen etkilerin en başında nüfus hareketleri gelmektedir. Tarihsel yaklaşıma dayandırılan bu kuramda geçmiş ve günümüzdeki göçlerin – özellikle de modern dünya iş gücü göçlerinin – çevredeki

[82] Çolak, Mustafa. "Merkez Çevreyi Yeniden Düşünmek: 1923-1980", *Kocaeli Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmit,* 2009, s. 7.
[83] Huber ve Kamel a.g.e. s. 127-141.

ülkelerden merkez ülkelere doğru olduğu belirtilmektedir.[84] Başka düşünürler de bu görüşe katılmaktadır ancak, göç akımından meydana gelen çevreden merkeze doğru oluşan gidişatın kapitalizmin doğal bir sonucu olduğunu ifade etmektedirler.[85]

Merkez çevre kuramına göre dünya, çevre ve merkez olmak üzere ikiye ayrılmaktadır; bu iki ayrı dünya parçası ekonomik temelde birbirine bağımlı olarak var olabilmektedir. Modernleşen ekonomiyle birlikte kapitalizmin de gelişmesiyle, bağımlılık ekonomik temelli kapitalist bağlar çevresinde şekillenmektedir. Aslında tarihsel açıdan bakıldığında, kolonyal zamanlarda sömürgecilik ile kolonyal bağlar merkez ile çevre ülkeler arasında bir bağımlılığın temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında net bir vurguyla, merkez çevre kuramının modern dünyada temel işi, kapitalizm ile ulus-devlet temelli olmaktadır. Bu konunun günümüzde çok fazla tartışılmasına rağmen pek çok uzman dünyada aslında tek bir sistemin hüküm sürdüğünü ileri sürmektedir.[86] Düşünürlerin yaklaşımlarına göre, ister imparatorluk ister sömürgecilik olsun, dünya üzerindeki görüntü aslında aynı sistemin farklı görüntülerinden meydana gelmektedir. Görüntüler birbirinden farklı olsa da tarihsel olarak dünya içinde olan tek bir olgu ve sistem vardır. Bu süreç tek bir sistem olarak var olmaktadır ve uygarlıklar üstü bir olgu olmaktadır ve ortak bir sistemi tanımlayan "dünya sistemi" olarak isimlendirilmektedir.

Kapitalist ağlar ile kurulan ilişki çerçevesinde merkez ülkelerin daha ucuz iş gücü gereksinimlerini karşılamak amacı ile sınırlayıcı göçmen kabul politikalarına sahip oldukları söylenebilmektedir. Modern devlet anlayışında uygulanan bahsi geçen göçmen politikaları iyi yetişen, hünerli olan ve kalifiye bireyler olmayı gerektiren ağır ön şartlar barındırmaktadır. Merkez ülkeler içinde, çevre ülkelerden gelen bu tip elemanlar çok düşük maaşlar ile çalışma hayatına sokulmaktadır, böylece üretim maliyetleri de giderek düşmektedir.

---

[84] Zolberg, Aristide R. "The Next Waves: Migration Theory for A Changing World", *International Migration Review*, 23, 3, 403-416, 1983, s. 9.
[85] Abadan Unat, a.g.e. s. 18.
[86] Gills, Barry K. ve Frank, Andre Gunder. "Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler: MÖ 1700-MS 1700", içinde *Dünya Sistemi*, İmge Yayıncılık, Ankara, 2003, s.125.

Çevre ülkelerden merkeze doğru ilerleyen göç olgusunun bir diğer görünümü de vasıfsız işçilerin yapmış oldukları göçlerdir. Merkezdeki ülkelerde, emek yoğun sektörler içinde kendi vasıfsız işçilerinden çok daha ucuza çalıştırabileceği bireyleri de göçmen olarak kabul etmektedir ya da bahsi geçen işçileri kaçak bir şekilde diğer göçmenler arasında bulundurmaktadır. Üretim maliyetlerini düşürmek amacı ile yapılan bu uygulamada, ekonomik küreselleşme ile birlikte bilhassa son yıllarda tersine bir akış işlemektedir. Gelişen dünya düzeninde ucuz iş gücünün merkez ülkede olmasından ziyade, sermaye açısından işçilik maliyetlerinin daha ucuz olduğu ülkelere yönelim olmaktadır[87].

Tayvan, Vietnam ve Çin gibi ülkelerde içinde bulunan küresel şirketlere ait olan fabrikaların açılmasının temel nedeni de yukarıda bahsedilen süreçtir. Merkez ülkeler içinde çevre ülkelere doğru akan bu bilgi ve sermaye birikimi temel olarak kapitalist ilişkilerin yoğun hale gelip daha da derin olmasına neden olmaktadır. Yaşanan bu değişim çevre ülkelerin de yapısını değiştirmektedir. Merkezde bulunan kapitalist firmaların çevre bölgelerde kurmuş olduğu fabrikalar ile bu fabrikalar içinde bulunan iş gücü, çevrenin kendi toprakları içindeki geleneksel olan üretim mekanizmaları ve sistemlerin hakimiyetini düşürmektedir. Bu üretim mekanizmaları ile geleneksel üretim etkinliklerinden uzaklaşan yeni işçiler, ucuz emek piyasasında aktif olmakta ve bu piyasayı canlı bir hale getirmektedirler. Bu gelişmeler ışığında ucuz iş gücüne doğru olan talep, kadın ve çocuk işçiliğine duyulan gereksinimi de artırmaktadır ve bu gereksinime yönelik olarak çalışma hayatında bulunan kadınlar da ataerkil düzen başta olmak üzere toplumsal yapıda pek çok değişim ile dönüşüme sebep olmaktadır. Bahsi geçen kapitalist işleyiş, çevre ülkenin içinde de göçe sebep olmaktadır. Geleneksel üretim algısından uzaklaşan işçiler sanayi merkezlerine yönelmektedir bu da iç göçü tetikler hale gelmektedir.[88]

---

[87] Çağlayan a.g.e. s. 41.
[88] Oktik, Nurgün. "Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği" *Sosyoloji Derneği Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Ankara, 1997, s. 81.

1.3.5. Hareketlilik Geçiş Hipotezi

Bahsi geçen hipotezi ortaya koyan Zelinsky olmuştur. Araştırmacı 1971 yılında yayımlamış olduğu "Hareketlilik Geçiş Hipotezi" isimli çalışması ile sosyal değişim ve göç hareketleri arasında ilişkinin, toplumsal bir seviyede geniş bir zaman aralığı içinde yorumlanmasına neden olan bir çerçeve meydana getirmiştir.[89]

Ona göre, göç hareketlerinde meydana gelen farklılığın küresel olarak değişmez kabulü ve kronolojik bir biçimde sınıflandırılması çok zor olmaktadır. Ama o bu zoru aşarak, toplumları içinde var oldukları sosyal gelişme ve ekonomik seviyede sınıflandırmaya tabi tutarak her aşamada bulunan göç hareketlerinin nasıl evrildiğini incelemiştir.[90]

Çalışmasında gelişme düzeyleriyle birlikte bu düzeylerde meydana gelen göç özelliklerini beş aşamada ortaya koymuştur, bunlar şöyledir:[91]

1. Modernite öncesi geleneksel toplumda göç
2. Erken geçiş toplumunda göç
3. Geç geçiş toplumunda göç
4. İleri toplumda göç
5. Geleceğin süper ileri toplumunda göç

1.3.6. Kurumsal Teori

Guilomoto ve Sandron tarafından meydana getirilen bu kuramda daha önce bahsedilen ağ teorisindeki göçmen ağları kendilerini kurumsallaşma ile devam ettirmektedir ve bunun yanı sıra dışsal etkenlerden de etkilenmektedir. Bir göçmen

---

[89] Özcan, Elçin Deniz Ela. "Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme." *İş ve Hayat* 2.4 2017, s. 197.

[90] Çiftçi, Murat. *Bölgeler Arası Eşitsizlik Perspektifiyle İç Göç-Sosyoekonomik Gelişmişlik İlişkisi ve Türkiye Örneği*. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 17.

[91] Zelinsky, Wilbur. "The Hypothesis of Mobility Transition", *Geographical Review*, Londra, 1971, s 61.

ağının kurumsal olan bölümü, o ağı yöneten, göçmenlerin göç ve işlem maliyetlerini azaltan norm ve kaideleri temsil ederken, ağın meydana gelen çehresi ise ağ içinde meydana gelen öncü göçmenlere pratik olarak yapılan yardımları göstermektedir.

Bu kuramı eleştiren pek çok düşünüre göre, göçmen ağının göçmenler bakımından en iyi çözüm olduğu düşünülmemelidir. Öncü olan ilk göçmenin başından geçenler tüm ağı etkileyecektir. Bu nedenle de yararlı gibi gözüken bu ağlar göçmenler için aynı zamanda birer tehdit de olabilirler.[92]

1.4. Göç Politikaları

Dünyada uygulanan göç politikalarına Kanada, Avustralya, Amerika, Norveç ve Avrupa Birliği göç politikaları örnekleri verilecek ardından Türkiye'deki göç politikaları incelenecektir.

1.4.1. Dünya'da Uygulanan Göç Politikaları

Dünyadaki her ülkenin uygulamış olduğu göç-göçmen politikaları ile kuralları birbirinden farklıdır. Bu bölümde Avrupa'nın ve çeşitli ülkelerin göç politikaları değerlendirilmiştir.

1.4.1.1. Kanada Göç Politikası

Kanada, Dünya ülkeleri arasında eğitim şartları, refah seviyesi ve çalışma imkanları bakımından en çok tercih edilen ve yaşanmak istenen ülkelerden biridir. Kanada göçmen alırken şu kriterlere dikkat etmektedir:[93]

[92] Hagen-Zanker, Jessica. "Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature", *MPRA Working Paper*, No.28197, 2008, s. 17.
[93] Kirişçi, Kemal. Turkey's New DraftLaw on Asylum: What to Make of It?. Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities, Edition HWWI, Hamburg, 2012, s.1

- Göç etmek isteyen bireylerin 18 yaş üstünde olması gerekmektedir.
- Başvuruda bulunan bireyin göçmenlik kartı olmak zorundadır. Bu karta aday olmak isteyen bireylerin ise sahtekarlık gibi sicillerinde işlenmiş bir durumları olmamalıdır.
- Göçmenlik başvurusunda bulunan bireylerin daha öncesinde en az 6 yıl içerisinde 4 yıllık bir süreyi Kanada içinde geçirmiş olması gerekmektedir.
- Başvuru yapan birey başvuru gününden önceki 6 senelik süre içerisinde 6 ay boyunca tam veya kısmi olarak ikamet etmiş olmalıdır.
- Adayların her biri Kanada'ya göç etme sebeplerini ayrıntılı bir şekilde belgelemeleri gerekmektedir.
- 14-64 yaş arası bireylerin Kanada hakkında yeterli bilgisinin olması gerekmektedir ve İngilizce ile Fransızca dillerinden yeterli puanı almaları gerekmektedir.

Genel olarak bakıldığında Kanada'nın göçmen politikasında göçmen hakları bakımından bu ülke incelendiğinde, Kanada'nın pozitif yönlü bir tutumu olduğu görülmektedir; ancak sosyo-ekonomik ve siyasal göçün sürüklemiş olduğu büyük nüfus kitleleri ile karşılaştırıldığında ise yasakçı bir anlayışı benimsediği söylenebilir. Yine de buna nazaran göçmenlere sunmuş olduğu çalışma imkanları oldukça iyidir ve esnek şartlara sahiptir.

Kanada, her yıl bünyesindeki nüfusun belli bir oranında göçmenin Kanada'ya gelmesine izin vermektedir. 1967 yılından beri puanlama sistemi ile göçmen almaktadır. Sistemin temelinde eğitim düzeyi ve yabancı dil bilgisi yer almaktadır. Bu iki nitelik puanlama sisteminin üçte ikisini oluştururken, diğer kısmı ise göçmenlerin sunmuş oldukları iş olanakları, yaşları, uzmanlıkları ve mesleki deneyimlerinden oluşmaktadır.

Kanada sadece çok yüksek seviyede nitelikli elemanı değil; bunun yanı sıra orta ve az seviyede nitelikli elemanı da bünyesine kabul etmektedir ve böylece

istihdam açığını kapatmış olmaktadır. Çok yüksek güvenlik teminatını gerektiren bazı iş yerleri ve meslek gruplarında göçmenler çalıştırılmamaktadır. Genelde uzun süreli seyahat eden bireylerin oturma izinleri de iptal edilmektedir. Kanada'nın sahip olduğu göçmen politikasının önceliklerinde göçmenlerin ülkeye sağlamış olacağı ekonomik yapı ön planda olsa da ailelerin birlikteliği de önemli olmaktadır (Köylü, 2012: 2).

1.4.1.2. Avustralya Göç Politikası

- Öğrenci vizesi ile bireyler, eğitim almak koşulu ile orada yaşamaya hak kazanmanın yanı sıra eğitim sonrasında da çalışmak isteyenler için özel bir vizeye başvuruda bulunabilmektedirler.
- Avustralya'da bir işte çalışmaya başlandığında işveren aracılığı ile oturma ve çalışma izni almak mümkündür.
- Bir işte bağımsız olarak çalışmak için ülkenin sunmuş olduğu nitelikli göçmen programına başvurmak gerekmektedir. İş alanındaki yatırım için sürekli ve kalıcı şekilde çeşitli vizeler sunulmaktadır.

Avustralya göç ekonomisinde devletin yüksek hizmet imkanları, kişi başına düşen yüksek milli gelir oranları, yüksek standartta sosyal hizmetler, kaliteli ve iyi seviyeli bir eğitim, yüksek derecede kalkınma, özgürlük ve gelişmişliğe bağlı olarak yüksek olan kültür çeşitliliği ülkenin oldukça fazla göçmen talebine maruz kalmasına sebep olmaktadır.

Avustralya, Kanada'nın ardından en çok göç alan ülkelerden biridir. Nüfusun % 44'ü göçmen bireyler ve bu bireylerin ailelerinden meydana gelmektedir. Bilinen 270 farklı etnik köken mevcuttur ve bu da ekonomi için oldukça önemlidir.

Avustralya'nın uygulamış olduğu çok kültürlülük politikası istihdam, eğitim, eşitlik ve insan kaynakları alanında oldukça fazla gelişmelere sebep olmuştur

ve ülke dil, din, kültür, ırk konusunda bir ayrım yapmamaktadır ve bu değerler yasalar ile korunmaktadır.[94]

1.4.1.3. Amerika'nın Göç Politikası

- Eğer bireyin aile içerisinden birisi (anne, baba, çocuk, eş, kardeş gibi) Amerikan vatandaşı ise, birey 3 yıl sonra Amerikan vatandaşı olmak için başvuruda bulunabilmektedir.
- Amerika'da çalıştığı yerin sahibi, vatandaşlık başvurusu için göçmene kefil olabilmektedir.
- Amerika'nın "özel iş kategorileri" olarak isimlendirilen, resmi göçmenlik bürosunda bulunan, ihtiyaç duyulan bireyleri listelediği bir belgeleri vardır ve göç etmek isteyen bireyler bu işlerden istediklerine başvurabilmektedir.
- Ayrıca "sığınmacı kategorileri" adı altında da sığınmacı pozisyonunda başvuru yapmak mümkündür.
- Her yıl 500 bin - 1 milyon dolar yatırarak 10 kişiye çalışma imkanı sağlanıp göçmenlik başvurusu yapabilme hakkı tanınmaktadır.

ABD hükümeti içinde göçmen sistemi bulunmaktadır ve sistem günümüzde de işlemektedir. Göçmenlik vize programı olarak bilinen sistem aslında özünde bir yeşil kart alma sistemidir. Bu sistem ile göçmenlerin bilgileri, mesleki uzmanlıkları, becerileri ve deneyimleri göz ardı edilmektedir.[95]

Göç politikası açısından bakıldığında Amerika'nın göç politikası negatif yönlüdür. Başka ülkede bulunan göçmenler ekonomik göçmen programından yararlanırken ABD'de durum böyle değildir. ABD'de bulunan ekonomik göçmenlik

[94] Dellal, Bülent. (2016). Avustralya'nın yüzde 44'ü göçmen kökenli, *http://www.gazetevatan.com/avustralya-nin-yuzde-44-u-gocmen-kokenli-1018986-dunya/* (Erişim Tarihi: 15.01.2019), s. 1-2.
[95] Kandemir, Murat. Kanada'nın değişen göçmen dokusu, *http://muratkandemir25.blogspot.com/2016/05/kanadann-degisen-gocmen-dokusu.html* (Erişim Tarihi: 15.01.2019), s. 1.

programında yalnızca ABD'ye yerleşen ve yeşil kartı olan göçmenlerin bir kısmı kabul edilmektedir.

1.4.1.4. Norveç'in Göç Politikası

Norveç'e göç eyleminde bulunmak diğer ülkelere göre daha zorlu olmaktadır. Ancak buna rağmen çok fazla göç talebi almaktadır. Yalnızca göç etmek değil, sonrasında oturum almak da oldukça zordur.

Norveç'te olabilmek için bireyin iyi bir eğitim seviyesinin, kariyerinin ya da mesleğinde bir uzmanlığının olması gerekmektedir. Norveç'te en kolay otururum iznini bireyler öğrenci olarak alabilmektedir. Dönemsel işlerde de (turizm, tarım gibi alanlarda) bireylere kısa süreli oturum izni verilmektedir.

Göçmen politikası konusunda oldukça sıkı olan Norveç'in göçmen politikası tutumunun negatif olduğunu söylemek doğru olacaktır. Sosyo-ekonomik ve siyasal göçün sürüklemiş olduğu büyük nüfus kitleleri ile karşılaştırıldığında tutumunun yasakçı olduğu görülmektedir. Nitekim nüfusun % 17'sini göçmenler oluşturmaktadır.[96]

1.4.1.5. Avrupa Birliği Göç Politikaları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'ya çok büyük göç akımları olmaya başlamıştır. Savaş sonrasında pek çok genç birey hayatını kaybetmiş ve tüm sektörlerde büyük açıklar yaşanmıştır. Belçika, Almanya, Fransa gibi ülkeler ucuza iş gücü için Kuzey Afrika, Türkiye ve Avrupa gibi ülkelerden işçi kabul etmiştir. Bu işçilerin birçoğu misafir işçi olarak kategorilendirilmiştir ve ikametlerinin geçici

[96] Günay, Enver; Atılgan, Dilek; Serin, Emine. "Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, 7.2, s. 42.

olacağı düşünülmüştür. Fransa, İngiltere ve Hollanda ise daha çok kendi kolonilerinden göç almışlardır. İspanya ve İtalya da onları baz alarak tarımsal bölgelerinden işçiler getirmişlerdir. Sonrasında ise istihdam krizi oldukça büyük boyutlara ulaşmıştır ve Avrupa'nın tekrar kurulması için göçmen işçiler bir kurtuluş yolu olarak görülmüştür.

OPEC 1970'li yıllarda bir petrol ambargosu uygulamış ve bu durum küresel durgunluğa yol açmıştır ve buna bağlı olarak işsizlik hızla artmıştır. Bu sebeple, yerel halk işlerini kaybetmemek için göç karşıtı bütün politikaları desteklemeye başlamıştır. Bunun ardından 1980'li yıllardan itibaren göç Avrupa'da farklı nitelikler göstermeye başlamıştır. Bu zamanda sığınmacıların sayısı oldukça artmış ve buna bağlı olarak da yasadışı göç ile aile birleşimi trendleri ön plana çıkmıştır.

Yine 1980'li yıllarda Kuzey Avrupa'da göçmenler vasıfsız işgücü piyasasındaki boşluğu hızla doldurmuşlardır ve Güney Avrupa'ya geçmeye başlamışlardır.[97] Zamanla AB ülkelerinde yabancı işgücü sınırlama politikaları sonucunda göçmen işçi sayısında bir azalma olmuştur. Göç için yeterli alt yapısı bulunmayan Avrupa'da büyük miktarlarda kara para döngüsü ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da yasadışı göç ile kayıt dışı istihdamı engellemek için tüm göçmenlerin yasal olma sürecine girilmiştir; ancak bu uygulamada yasal hale getirilen göçmenlerin çoğu çeşitli sebeplerden dolayı yasadışı olarak kategorilendirilmiştir.[98]

AB'de meydana gelen göç ve göçmenlik ile ilgili tartışmalar, 1980'li yıllardan itibaren hız kazanarak devam etmiştir ve 1990'lı yıllarda adalet ve içişleri konularının başına oturmuştur.[99] Ancak yine de tek ve mutlak bir göç politikasından bahsetmek mümkün değildir. Bunun yanı sıra bu zamanda mültecilerin sayısı da oldukça fazla artmıştır ve yasadışı göç eğilimleri başlamıştır. 1990'lı yılların

[97] Penninx, Rinus, Spencer, Dimitrina ve Hear, Nicholas Van. "Migration and Integration in Europe: The State of Research", *Policy and Society*, 2008.
[98] Baldwin-Edwards, Martin ve Schain, Martin. *The politics of immigration in West European Politics*, 17, 2, 1994, s. 9-10.
[99] Güleç, a.g.e. s. 82.

ilerleyen dönemlerinde Soğuk Savaş Dönemi son bulmaya başlamıştır ve Doğu Blok ülkeleri yıkılmıştır. Bunun sonunda da AB, kendi nüfus kontrol politikalarını rahatlıkla uygulamaya başlamıştır. Bu politikalar Orta ile Batı Avrupa'da fazla büyük sorunlara sebep olmadan uygulanmıştır. Bunun yanı sıra AB üyeleri devletlerinde yeni göç hareketlenmeleri de başlamıştır.[100] Bunun sonucunda da göçmen kaçakçılığı gibi uluslararası olan suçlar birer kazanç sahası haline gelmiştir.[101]

1992 senesinde en yüksek göç akışı meydana gelmiş, Portekiz, İtalya ve İspanya dış göçe maruz kalırken, Almanya da en çok iltica başvurusuna maruz kalan ülke olmuştur. [102] Zamanla sayısı milyonlara varan göç hareketleri yaşanmıştır ve yine göçmen kaçakçılığı uluslararası bir kazanç alanına dönüşmüştür.

AB tek bir bayrak altında toplanmış olsa da bilgi ve iletişim teknolojileri, sağlık ile eğitim alanlarında niteliği olan insan gücüne talebi olan üye ülkeler, bu niteliğe sahip olan yüksek nitelikli insan gücünü kendi ülkelerinde toplayabilmek amacı ile istihdam ve ikamette kolaylık sağlayıcı düzenlemeleri kendi bünyesinde yaratmıştır (Gençler, 2005: 182). Bu sebeple de her ülkenin göçmenlerle alakalı olarak kendilerine has olan düzenlemeleri vardır. Bunun yanı sıra AB siyasi ve ekonomik anlamda bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır ve hem iç göçü hem de dış göçü kontrol altında tutabilecek düzenlemeler yapma çabası içine girmiştir ve bunun için farklı anlaşmalar yapılmıştır.

---

[100] Koçak, Orhan ve Gündüz, Demet. "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 12, 66-91, 2016, s. 78.

[101] Salt, John ve Stein, Jeremy. "Migration as a Business: The Case of Trafficking*", International Migration,* 35, 4, 1997, s. 467.

[102] Hermann, Hauke. "Ursachen und Entwicklung der Ausländerbeschäftigung", *Informationen zur Politischen Bildung*, Nr: 237, 4, 1993, s. 4-5.

Tablo 1: AB Göç Politikalarını Etkileyen Antlaşmalar[103]

Yapılan Anlaşma ve Tarihi	Yapılış Nedeni
Schengen Anlaşması: 1985 ve 1999	Serbest Dolaşım İlkesi
Dublin Konvansiyonu: 1990	Sığınmacıların Statüsü
Maastricht Antlaşması: 1993	Üç Sütunlu Yapıda Göç Politikası (adalet ve içişleri, sığınma politikası ve göç politikası)
Amsterdam Antlaşması: 1997	Maastricht Sonrası Düzenlemeler
Tampere Zirvesi: 1999	Göçmen Akışının İdaresi
Temel Haklar Şartı: 2000 ve 2009	Medeni, Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Haklar
Seville Zirvesi: 2002	AB Göç Politikasının Kaynak ve Transit Ülkelere Genişletilmesi
Nice Antlaşması: 2011	Göç Alanında da Nitelikli Oy Çoğunluğu
Avrupa Anayasası Antlaşması: 2004	Ortak Göç Politikaları
Avrupa Göç ve Mülteci Paktı: 2008	Avrupa için Ortak Göç Politikası
Hague ve Stockholm Programı: 2004 ve 2009	Geleceğe Yönelik Adımlar
Lizbon Antlaşması: 2009	Gelinen Son Nokta (dış sınır denetimleri, iltica, göç, suçun önlenmesi, serbest dolaşım, iç sınırların olmadığı bir özgürlük ve güvenlik alanı sunumu)

AB'nin içerisindeki tüm devletler birlik mevzuatına ters düşen bir eylemde bulunduğunda kendi ulusal mevzuatlarını ileri sürerek politikalarını meşru hale getirebilmektedirler. AB'nin göç politikası baz alındığında birlik içerisinde bu tarz bir yaklaşım ortak uzlaşma olmasının önünde bir engeldir.[104] AB ülkeleri içinde mevcut demografik durum göç politikalarını zorunlu kılmaktadır.[105]

AB devletlerinin bazıları, göçmen birey ve ailelerinin içinde bulundukları ülkeye uyum sağlayabilmesi için kimi programlar meydana getirmişlerdir. Temel eğitim, dil eğitimi, mesleki eğitim gibi yaşamsal olarak çok önemli olan programlar özellikle gençler ve kadınlara yönelik olmaktadır. Bu programlar böylece

[103] Koçak ve Gündüz. A.g.e. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/271558 (erişim tarihi: 02.02.2019), sf. 69.
[104] Değirmenci, Gamze. "Avrupa Birliği Göç Politikası Kapsamında Fransa'nın Göç Politikası", *İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul*, 2011.
[105] Karaşahin, Murat. "Avrupa Birliği'nde Ortak Göç Politikası Oluşturma Çabaları ve Ulusal Farklılıklar Sorunu", *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2012, s. 13.

göçmenlerin çalışma hayatına girmesine imkan sağlamaktadır. Böyle programlar yalnızca bulundukları devlet içinde göçmenlerin siyasi, ekonomik ve sosyal özümsenmelerinin yanı sıra, kendi ülkelerine dönen göçmenlerin de uyum sürecine çok katkı sağlamaktadır. Bütünleşmenin vazgeçilmezi olarak görülen eğitim-öğretim yabancı kültürde yaşayan çocukların topluma uyum sağlaması için çok önemlidir ve bu sebeple tüm politikalarda öncelik haline gelmiştir.[106]

Avrupa devletlerinden özellikle Almanya'nın yapmış olduğu politikaların Türkiye açısından ayrıca önemi vardır. Almanya'nın göç politikaları oldukça kısıtlı ve katı kriterlere sahiptir. Günümüzde Almanya'da gündemde olan iki adet göçmenlik programı bulunmaktadır. Bunlardan birine başvurmak isteyen bireyin Alman ekonomisine katkı sağlayacak eğitim, deneyim, enformasyon ve yeterli vasfının bulunması gerekmektedir. Bu programlar şöyledir:

Mavi Kart Programı: İyi derecede Almanca bilmek mavi kart başvurusunun başında gelmektedir ve bireyin beyaz yakalı olması şarttır. İş deneyimi ve mesleği olan bireyler iş teklifi almadan mavi kart başvurusunda bulunurlarsa, Almanya hükümeti onlara 6 aylık iş arama vizesi vermektedir.

Yatırımcı Vizesi: Bu programa başvuran bireyler Almanya'ya gittiğinde ülke içinde yatırım yaparak ekonomiye katkı sağlamak zorundadır. Göçmen hakları bakımından Almanya göç politikası ele alındığında Almanya'nın negatif bir tutumu olduğunu söylemek mümkündür. Almanya'nın şartları zor ve seçicidir.[107]

1.4.2. Türkiye'deki Göç Politikaları

Devletler göç alırken, göçmenlerin ülkeye girmesinden yerleşmesine, çalışmasından ülkeden çıkmasına kadar süren bütün evrelerdeki eylem veya

[106] Bingöl, Aslıhan Selcen. "Almanya ve Hollanda'da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Dönük Eğitim Politikaları ve Uygulamaları*"*, *Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara*, 2006, s. 76-78.
[107] Demir. Başak. Kanada Almanya'ya Örnek Oldu, https://www.dw.com/tr/kanada-almanyaya-%C3%B6rnek-oldu/a-16414483 (Erişim Tarihi: 12.01.2019).

eylemsizlikleri izledikleri göç politikalarına sahiptir. Genelde politikalar ihtiyaç doğrultusunda biçimlendirilse de istenilen sonuçlar her zaman beklenildiği gibi çıkmayabilir. Makro boyutta düzenlenen bu politikalar zaman zaman vatandaşların ideolojik tutumları, sahip oldukları kültürel değerler, ekonomik şartlar, medya gibi durumlardan da etkilenmektedir.[108] Göç eden bireylerin ülkeye giriş-çıkışlarıyla ülkedeki yerleşik durumlarını düzenleyen politikaların tümünü gösteren göç politikalarının kapsamının tanımını yapmak oldukça güç bir durumdur.

Pek çok yazar, kendine yöneltilen göç hareketlerine karşı Türkiye'nin nasıl bir politikada olduğu sorusunu ikiye ayırarak "modern-ulus devlet" ve "uluslararası ilişkiler" bağlamında incelemiştir. Bu konuda ülkede öncü olanlardan İçduygu ise Türkiye'deki göç politikalarını üç ayrı dönemde incelemiştir. O'na göre ilk dönem 1923-1950 senelerini kapsayan ulus-devlet inşasının erken dönemi; ikinci dönem 1950-1980 seneleri arasındaki ulus-devlet inşası ve korunmasını içeren yerel ve ulusal olan yerleşik bir süreç dönemi ve son olarak da 1980 yılından bu yana süren, ulus-devlet inşasının ve korunmasının küresel anlamda önem kazandığı dönem vardır.[109]

İlk dönemde Türkiye'de bulunan göç trafiği iki yönlü idi. Bir tarafta Kurtuluş Savaşı'ndan sonra küçülmekte olan Osmanlı topraklarından geriye kalan Türk kökene sahip Müslümanlar'ın, diğer tarafta ise yeni devletin sınırları içinde bulunmalarına rağmen kuruluş ideolojisine uymayan ve bağımsızlığını kazanmış olan diğer yeni devletlerin etnik altyapısına sahip olan istenmeyen vatandaşların yer değiştirmesi söz konusuydu.[110]

Birinci Dünya Savaşı sonunda yok olan imparatorlukların bir sonucu olarak ulus-devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilali'nden kaynaklanan milliyetçilik

---

[108] Demir a.g.e. s. 9.
[109] İçduygu, Ahmet. "Bir Siyaset Siyasa Alanı Olarak Son Yüzyılda Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye", (Ed.) Ahmet İçduygu, Sema Erder ve Ö. Faruk Gençkaya, içinde *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere,* Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2014, s.25.
[110] Bayındır Goularas Gökçe ve Sunata, Ulaş. "Türk dış politikasında göç ve mülteci rejimi*", Moment Journal*, sayı: 2 Cilt: 1, İstanbul, s. 17.

akımının bir yansıması olarak görülen ulus-devlet anlayışında, etnik açıdan homojen olan devletlerin yıkılmasının daha zor olduğu görüşü savunulmaktadır.[111] Aslında bu açıklama Türkiye'nin ilk dönemde meydana getirdiği iki yönlü göç hareketlerinin yanı sıra, iç göç sebeplerini ve bunu ulus-devlete dayandırma çabalarını açıklamaktadır.[112]

İlk dönemdeki göç politikası olarak ulus-devlet inşasına hizmet etmekte olan anlayış, nüfusun hızla dini, kültürel ve etnik yönden türdeş bir hale getirilmesini esas almaktadır. Bu amaçla da Türkiye'nin kuruluşuyla birlikte ülkede bulunan bazı azınlıkların gönderilmesi ve yerine de Müslüman, Türk ve Türk kültüründen bireylerin alınması politikasına başvurulmuştur. [113]Bu politika yıllar geçtikçe daha da çok benimsenmiştir ve buna bağlı olarak da Müslüman ve soydaş olan bireylerin Türkiye'ye yaptıkları göç kurumsal hale gelmiştir. Böylece de siyasetçiler yürütmüş oldukları iskan ve göç politikalarıyla hem az olan Türkiye nüfusunu artırmaya çalışmış hem de "saf" bir Türk nüfusu meydana getirmeye çalışmışlardır.[114]

Bu açıdan en bilindik olarak 1923 yılı 30 Ocak ayında Yunanistan ile "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokolü" imzalanmıştır. Buna göre Yunanistan'da yerleşik olarak bulunan Müslüman dininden olanlar (Yunan uyruklu istisna bireyler hariç) mübadeleye zorlanmışlardır.[115] Mübadele göçü ile yaklaşık olarak 1.200.000 Anadolu Rum bireyi Türkiye'den ayrılmıştır ve buna karşın da 400.000 Rumelili Müslüman Türkiye'ye göç etmiştir.[116] Türkiye ve Yunanistan arasında bir anlaşmaya varılması ile meydana gelen göç dalgasının çok

---

[111] Tolay, Juliette. "The Legal Framework Of Asylum Policy In Turkey: Towards More Protection?" içinde *Turkey: Beyond The Fortress Paradigm At The Southeastern Borders Of The EU,* (Ed. Baklacıoğlu, N. ve Özer, Y.), Edwin Edgar Melen Press, New York, 2013, s. 78.

[112] İçduygu, Ahmet, Erder, Sema ve Gençkaya, Ömer Faruk. Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023 Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, TÜBİTAK SOBAG Proje No: 106K291, İçişleri Bakanlığı, Ankara İçduygu, A., Sert, D., Karaçay, A. B., 2009, Türkiye'ye Yönelen Göç ve Sığınma Hareketleri ve Politikaları Üzerine Brifing, *Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı*, İstanbul, 2009, s. 85.

[113] Aktar, Ayhan. *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 31.

[114] İçduygu ve ark. a.g.e. s. 1.

[115] Okutan, Mustafa Çağatay. *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 228.

[116] Aktar, a.g.e. s. 31.

yoğun olması ülkede bir düzeni zorunlu kılmıştır. Buna bağlı olarak da 1926 yılında İskan Kanunu çıkartılmıştır.

Hem vatanın içinde olan hem de dışardan getirilmiş olan vatandaşların homojen millet meydana getirebilmeleri için verilen uğraşlara paralel bir şekilde homojen kültürün meydana gelebilmesi için pek çok farklı politika uygulanmıştır. Yüzyıllardır başka bir yerde yaşamış olan ve çok hızlı bir şekilde yaşadıkları yeri terk ederek "kendi" yurtlarına dönen göçmenlerin kültürel uyumunun hızlı bir şekilde olması için yapılan politikalar başarılı olmuştur. Mikro düzeyde yapılan bu politikalara bakıldığında bahsi geçen göçmenlere yabancı gözü ile bakılmamıştır; aksine toplumun ezeli bir parçası gibi davranılmıştır.[117]

1934 yılında halen daha Balkanlar'dan gelen yoğun göç dalgaları devam etmekteydi. Bilinene göre Türkiye nüfusunun % 20'si muhacırlardan oluşmakta idi.[118] Türkiye Cumhuriyeti'nin 1926 yılında çıkarmış olduğu İskan Kanunu ve maddeleri artık yeterli olmadığı için 1934 yılında 52 maddeden meydana gelen 2510 sayılı İskan Kanunu yürürlüğe girmiştir.[119]

Mübadele göçünün ardından 1934 yılında çıkan kanuna göre politikaların hedefinde resmi olarak Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı bireyler olmuştur. Kanuna göre bu kriterlere uyan bireyler hiçbir kısıtlama olmadan Türkiye'ye gelebilecek ve direkt olarak vatandaş olabileceklerdir. Böyle gelen göçmenlerden dil ve gelenek-görenek bilmeyen göçmenlerin hızlı adapte olması için ise Türk kültürünün yoğun yaşandığı yerlere zorunlu göç politikası uygulanmıştır.[120]

Cumhuriyetin en başından beri yapılmakta olan nüfus saflaştırma siyaseti ve bu amaç için meydana getirilen yasal düzenlemeler bazı yönlerden sonuç vermiş gibi

---

[117] İçduygu ve ark. a.g.e. s. 93.
[118] Bozdağlıoğlu, Yücel. "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları*," Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18, Özel Sayı 3, 2014, s. 29.
[119] Cansu, 2016, s. 32-33.
[120] Ülker, Erol. "Assimilation Of The Muslim Communities in The First Decade Of The Turkish Republic (1923-1934)". *European Journal of Turkish Studies*, 2008, s. 12.

gözükmektedir. Osmanlı'nın bitişi ile 1965 yılına kadar gelen sürede Türkiye'den ayrılan azınlıklar şöyle sıralanabilir:[121]

- 1914 Rum Tehciri
- 1915 Ermeni Tehciri
- 1923 yılı Yunanistan-Türkiye Mübadelesi
- 1948 yılı İsrail'in kuruluşu
- 6-7 Eylül 1955 olayları
- 1964 Kıbrıs Rum Bunalımı

İkinci dönem 1950-1980 yılları arasında kalan dönemdir ve bu dönemde ülkedeki ulus-devlet inşası çabaları yerleşik bir boyut kazanmıştır. Bu dönemin en önemli olgusu Türkiye'nin çok partili bir yaşama geçmesi ve buna bağlı olarak da batı yönlü politikaların göç yönetimlerinin başlamasıdır.

Bu dönemde ulus-devlet anlayışını temelden sarsan göç hareketleri olmamıştır ve ulusun etnik bütünlüğü için devlet gerekli gördüğü adımlar atmıştır. Bu dönemin başlangıcı ile İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlanması, barışın daim olma çabaları için Birleşmiş Milletler'in kurulması aynı zamanlara denk gelmektedir; ancak yine de Türkiye'nin ulus-devlet anlayışı çerçevesinde şekillenen politikaları değişmemiştir.[122]

İkinci dönemin fiili eylemlerine bakıldığında ulus-devlet inşasının yerel bir biçimde yerleşik bir boyut kazandığı görülmektedir. Sanayi Devrimi'nin etkileri ülkeden oldukça çok hissedilirken ülke içinde de kırsaldan kente bir göç hareketi mevcut olmuştur. Kentsel bölgenin çekici olması, eğitim ve istihdamın bu bölgelerde yoğunlaşmış olması kentin kalabalıklaşıp, kırsalın tenhalaşmasına neden olmuştur.[123]

[121] Okutan a.g.e. s. 238-239.
[122] Güleç, a.g.e. s. 95.
[123] Güreşçi, Ertuğrul. "Türkiye'de kentten-köye göç olgusu". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *11*(1), 2011, s. 78.

Kırsalda bulunan pek çok aile, kentlerde bulunan yakın akrabalarına eğer yoksa da başka kentlere dağılmıştır.[124]

Kentsel bölgelerin çekiciliği, istihdam ve eğitim imkânları şeklinde kendisini göstermektedir. Bu durum sadece Türkiye'de değil, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede de böyledir.[125] Nüfus yoğunluğunun kentsel bölgelerde artması bu bölgelerin kırsaldaki insanları kendisine doğru çekmesine neden olmuştur. Öyle ki kırsaldaki birçok kişi için yakın akrabalarının kentlerde yaşıyor olması bile başlı başına kentin çekici gücünü oluşturmaktadır.[126]

Bunun yanı sıra Müslüman olmayan bireylerin ülke dışına göçleri de aktif olarak devam etmiştir. Bu zamanda Bulgaristan ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye Türk kökenli pek çok göçmen gelmiştir. Bu dönemde diğerlerinden farklı olarak 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye ilk kez çalışma amacı ile dışarıya göç vermiştir. Başta Almanya olmak üzere, Avrupa'nın çeşitli başka ülkelerine de döviz girdisi ve ekonomiye katkı amacı ile göç verilmiştir.[127]

Bu dönemde BMMYK'nın Ankara'da bir temsilciliği açılmış ve Türk göç politikası önemli ölçüde gelişmiştir. Bunun yanı sıra göçmen ve mülteci düzenlemelerine de el atılmıştır.[128]

Türkiye 1951 Konvansiyonu'nu bu dönemde imzalamıştır ve coğrafilik şartına tabi tutulmuştur. Bu şart 147 BM üyesinin de kabul ettiği bir şarttır; ancak Türkiye, Madagaskar ve Lübnan mültecilik ile ilgili olan bu şartta, bir bireyin mülteci olabilmesi için Avrupa ülkesinden göç etmesi gerektiği şartına bağlı

---

[124] Güreşci, Ertuğrul ve Yurttaş, Ziya. "Kırsal göçün nedenleri ve tarıma etkileri üzerine bir araştırma: Erzurum İli İspir İlçesi Kırık Bucağı örneği". *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14(2), 2008, s. 49

[125] Beauchemin, Cris ve Schoumaker, Bruno. *''*Migration to cities in Burkina Faso: Does the level of development in sending areas matter?*'' World Development*, New York, Sayı. 33, s.1129

[126] Güreşci ve Yurttaş. *A.g.e.* sf. 47 – 54.

[127] İçduygu a.g.e. s. 54-57.

[128] Kirişçi, a.g.e. s. 65.

kalmıştır.[129] Bu karar yabancıların ülkeye zarar verebileceği ve toplumun bu yabancıları benimseyemeyeceği düşüncesi ile verilmiştir.

1980'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte Türkiye'nin karşılaşmış olduğu göç türünün değişmesinin yanı sıra AB'ye üyelik süreci içerisinde olunmasından dolayı bu alanda olan kurumsal düzenlemeler ve politik anlayış göç politikalarını etkilemiştir.

1980 yılı ve sonrasında göç politikaları liberal bir hale gelmiştir[130] ve küresel anlamda da dünyada bir liberallik söz konusu olmuştur. 1980 yılında meydana gelen askeri darbe sonucunda ülkede neo-liberal politikaların egemen olması, devletin en başta eğitim ve ekonomi politikalarını değiştirmesi göç politikalarını da değiştirmiştir. İnsani krizlerin ön planda olduğu bu dönemde yasadışı göçler oldukça artmıştır. 1980'li yıllarda başlayan ve halen devam eden çevre ülkelerin karışıklık ve rejim sorunları bireyleri kitleler halinde Türkiye'ye yönlendirmektedir. Bunun yanı sıra 1990'lı yıllardan itibaren hız kazanan küreselleşme anlayışı ile ülkeler arası geçişler de kolay bir hale gelmiş bu durum da göçü artırmıştır. Avrupa'nın dünyanın pek çok yerine göre avantajlı bir konumda olmasından dolayı göçmenler özellikle son yıllarda Türkiye'yi Avrupa'ya göç etmek için bir köprü gibi görmektedir.

Liberal politikaların etkisi ile göç politikalarındaki ilk yumuşama yurtdışına çalışma amacı ile giden Türklerin iki ülkede de çifte vatandaş olabilme imkanına sahip olmasıdır. 1983 yılında pek çok Avrupa'da ikamet eden Türk birey, oradaki haklarını kaybetmemek için Türk vatandaşlığından çıkmak zorunda kalmıştır; ancak bu durum hem ulus-devlet anlayışına ters hem de dönemin popüler hümanizm anlayışı ile uyuşmadığı için genişletilmiştir.[131]

1994 yılında İltica Yönetmeliği çıkarılmıştır. İltica Yönetmeliği Türkiye'nin değişen şartlarda göç ile sığınma rejimini, dünyada gerçekleşen politika, rejim ve

[129] Kalkınma Bakanlığı. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, *Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu,* Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2014, s. 27.
[130] İçduygu ve ark. a.g.e. s. 102.
[131] İçduygu ve ark. a.g.e. s. 104.

uygulamalara paralel hale getirmesi için yapılmıştır. Çıkarılan ilk İltica Yönetmeliği çok kapsamlı değildir. Bu dönemde özellikle İran'da meydana gelen rejim değişikliğine bağlı olarak sözleşme dışı ülkelerden Türkiye'ye gelen bireyler geçici olarak ülkede kalacakken; zamanla ikametlerinin kalıcı olması ve yalnızca İran değil; Sudanlı, Afganistanlı, Sri Lankalı, Somalili vb. ülke vatandaşlarının da bu yöntemi denemesi Türkiye'yi zora sokmuştur. Bu sebeple de İltica Yönetmeliği 1998 ve 2006 yıllarında güncellenmiştir.[132] 1994 yılında yapılan İltica Yönetmeliği, 2005 yılında "2005 İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı" ile güncellenmiştir. Bu plan ile Türk göç, iltica ve yabancı mevzuatı ile idari sistemi AB ile daha da uyumlu hale gelmiştir.[133]

Türk Hükümeti 2001 yılında AB ile üye devletlerin mevzuat yükümlülüğüne cevap verebilmek için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni imzalamıştır ve 2003 yılında da belgenin uygulanabilmesi için çeşitli çalışmalara başlamıştır. Ulusal program takip edilmiştir ve mevzuatın benimsenebilmesi için kısa ile orta vadeli hedeflerler belirlenmiştir.

Kısa vadede bakıldığında yasadışı göç ile mücadelenin güçlendirilmesine devam edilmesi ön plana çıkmaktadır. Orta vadede ise yasadışı göçü önlemek için AB müktesebatı ve pratiklerinin kabul edilmesi, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması, sığınma alanında uyumlu olmak, sığınma başvuru-değerlendirmeye gereken önemi vermek, hem sığınmacı hem de mülteciler için konaklama alanlarının inşası gibi hedefler içermektedir. Bunun yanı sıra Türkiye, AB'nin Adalet ve İçişleri müktesebatına uyum sağlayabilmek için özel bir görev gücü meydana getirmiştir. Bahsi geçen görev gücü sınır kontrolü ile göç-iltica alanında etkinlikte olacaktır.[134]

Bu bahsedilenlerden de anlaşılacağı gibi, Türkiye son zamanlarda yabancıların çok yoğun bir biçimde göç ettiği bir ülke durumuna gelmiştir. 2004-

[132] Kirişçi, Kemal. *Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi*, (Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 118

[133] Kaya, İbrahim ve Yılmaz Eren, Esra. "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*," SETA Raporları,* 2016, s. 24.

[134] Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı. İltica ve Göç Mevzuatı, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 2006, s. 6.

2013 yılları arasında Türkiye AB müzakerelerinde yoğun bir yol kat etmiş; bunun yanı sıra kamusal kodlarını korumaya çalışmıştır.

2004-2013 arasındaki yıllar Türkiye'nin hem AB müzakerelerinde bir yol kat etme, hem de geçmişten gelen kamusal kodlarını korumaya çalışması arasında bir yol bulma çabalarını içermektedir. Sürecin sonunda göç politikalarından sorumlu yeni bir kurumun hayata geçirilmesi, devletin bu konudaki ciddiyetini ve iyi niyetini göstermesi açısından hayati önem taşımaktadır. Zaten, yeni kuruluşun göreve başlaması uluslararası alanda olumlu tepki de toplamıştır.

Günümüze kadar ulaşan göç politikalarının değişiminde en büyük rol son zamanlarda yapılmış kanunlardır. Bunların başında da Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) gelmektedir. Bahsi geçen kanun hızlı bir şekilde uygulanmak istense de maalesef ilgili teşkilat yetersiz kaldığı için 2015'e kadar uygulanamamıştır. YUKK'ta düzenli ve düzensiz göçlerden bahsedilmektedir. Düzenli göç ülkeye yasal yollarla gelip dürüst olarak Türkiye'de yaşayan ve yasalara saygılı olan ve bunun yanı sıra da ülkeye katkı sağlayan bireyleri tanımlamak için kullanılırken; bunun tam aksi bireyler düzensiz göç kapsamında incelenmektedir.[135]

Türkiye coğrafi olarak oldukça önemli bir konumdadır. Bu sebeple de hem transit göç bakımından hem de yerleşme isteği açısından çok fazla tercih edilmektedir. Son yıllarda ülkenin gündemine oturan en etkili durum Suriye'de yaşanan savaş sebebi ile ülkeye gelen Suriyeli mültecilerdir. Türkiye bir yandan gelen bireylerin insani olarak yaşaması için çeşitli düzenlemeler yapmaya çalışırken, diğer yandan kendi vatandaşının kamusal bütünlüğünü korumak için çaba göstermektedir. Bu durum da ülkede hem makro hem de mikro düzeyde bilinçli ya da bilinçsiz olarak çeşitli göç politikalarının uygulanmasına sebep olmaktadır.

[135] Karacabey, Murat. "Türkiye'nin Göç Politikası ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği", *Yüksek Lisans Tezi,* Arel Üniversitesi, İstanbul, 2017, s. 48-49.

BÖLÜM 2

GÖÇMEN, MÜLTECİ VE SIĞINMACI OLGULARI

2.1. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Tanımları

Bu bölümde öncelikle göçmen, mülteci ve sığınmacı olgularının her birinin tek tek tanımları yapılacaktır.

2.1.1. Göçmen Tanımı

Uluslararası geçerlilikte olan bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. 1990 yılında BM tarafından yapılan "Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi'nde" "göçmen işçi" tanımı belirlenmiş ve literatürdeki pek çok çalışma bu tanım üzerinden değerlendirilmiştir.[136]

TDK'da [137] göçmen sözcüğünün karşılığı "*kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir* (1)" ve "*sıcak iklimli ülkelere giden (hayvan)* (2)" olarak geçmektedir. Genel olarak bakıldığında ise kişisel rahatlık için, herhangi bir zorlama unsuru olmadan alakalı kişinin hür iradesi ile göç etmeye karar verdiği durumlarda kullanılan bu terim sıfatı ile anılan bireyler maddi ve sosyal durumlarını iyileştirerek, kendi ve ailelerinin gelecekten olan beklentilerini artırabilmek için başka bir bölge ya da ülkeye göç eden kişi ya da

[136]https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2019).
[137] Türk Dil Kurumu (2018) "Göçmen" http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4b33faaae481.68692120 (Erişim Tarihi: 15.12.2018).

kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır.[138] IOM bir bireyin göçmen olabilmesi etkili olmayan tanımlamaları belirlemiştir:[139]

1. Bireyin hukuki bir statüsü
2. Bireyin yer değiştirme hareketinin sebepleri
3. Gidilen yerdeki kalış süresi
4. Yer değiştirme hareketinin istemli olup olmaması

Perruchoud'a[140] göre göçmen, göç kararının bireysel rahatlık sebebiyle ve zorlayıcı bir dış etken olmadan, alakalı birey tarafından serbestçe alındığının üstünde durmaktadır. Buna göre aslında bir bireye modern anlamda göçmen diyebilmek için önemli olanın özgür irade olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Daha açık olmak gerekirse, birey kendi menşei ülkesinden/bölgesinden pek çok sebepten ötürü başka bir ülke/bölgeye göç etme eyleminde bulunursa, bu birey göçmendir. Göçün nedenleri iki ana kategoride incelenmektedir. Bunlardan ilki itici faktörlerdir. İtici faktörler bireyi kendi yerinden gitmesi için iten olumsuz şartlardır. İkincisi ise çekici faktörlerdir ve göçmen gitmek istediği yerdeki olumlu şartlardan etkilenmektedir.

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi 862/2007 sayılı Tüzüğü'nün 2. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendine göre ise göçmen, kendi menşei ülkesinden veya üçüncü bir ülkeden başka bir üye devlete, en az 12 aylık bir süre için yerleşme kararı alan bireydir.[141] Bu tanıma bakıldığında göçmenin yalnızca sınır dışı olarak

---

[138] IOM (2009). International Centre for Migration Policy *Development, https://www.icmpd.org/about-us/,* (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

[139] IOM. (2011). Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25. *http://www.iom.int/key-migration*-terms (Erişim tarihi 12.12.2018).

[140] Perruchoud, Richard. "Persons Falling Under The Mandate Of The International Organization For Migration (IOM) and To Whom The Organization May Provide Migration Services". *International Journal of Refugee Law*, 4, 2, 205-215, 1992, s. 207.

[141] European Union. (2007). Regulation (EC) No 862/2007 of the European Parliament and of the Council of 11.07.2007 on Community statistics on migration and international protection and repealing Council Regulation (EEC) No 311/76 on the compilation of statistics on foreign workers, No 862/2007.

tanımlandığını ve IOM'un zaman kavramının gereksizliği vurgusunu hiçe saydığını görmek mümkündür.

Buna benzer bir şekilde BMMYK da göç eden bireyin hareket nedenlerini, istemli ya da istemsiz, düzenli ya da düzensiz göç etmesini göçmen kriterleri içinde almadan zaman kavramı üzerinde durmuştur ve ona göre de bir bireyin göçmen olarak tanımlanabilmesi için yabancı bir ülkede bir yıldan daha fazla bir süre için ikamet ediyor olması gerekmektedir.[142]

Ulusal mevzuata bakıldığında ise göçmen kavramı, 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendinde anlatılmaktadır. Bu maddeye göre, Türk soyu ve kültürüne bağlı olup, Türkiye'ye yerleşmek için bireysel ya da kitlesel olarak gelen bireylere göçmen denilmektedir. Göçmen olarak kabul edilmemiş olan yabancılar ise İskan Kanunu'nun 4. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: *Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.*

Aslında, Türkiye'nin Avrupa Konsey üyesi olduğu dikkate alındığında yukarda bahsi geçen ifade Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmenin "ayrımcılık yasağı'' başlıklı 14. Maddesi ve Protokol No. 12'nin "ayrımcılığın genel olarak yasaklanması'' başlıklı 1. Maddesi ile çelişmektedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında göçmen kavramının çok geniş kapsamlı ve tartışmalara açık olduğunu söylemek mümkündür. Göçmen, mikro bazda da bakıldığında bulunduğu yerleşim yerini terk etmektedir ve farklı bir kültürün hakim olduğu bir yere gitmektedir. Ancak yapılan bu temel tanımlarda mülteci ile göçmen arasındaki ayrımlar göz ardı edilmektedir.[143]

---

[142] TCİB. *Türkiye ve Göç,* Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2013, s. 45.

[143] Varyemez, Ersan. "1951 Cenevre Sözleşmesi'nden Günümüze Avrupa'da mülteci Haklarının Oluşumuna Etki Eden Süreçlerin Sosyolojik bir Analizi", *Yüksek Lisans Tezi,* Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2006, s. 25.

2.1.2. Mülteci Tanımı

Mülteciler, Benhabib'e[144] göre, ulus-devletin fiilleri sonucunda yaratılan özel insan kategorilerinden oluşmaktadır. Ulus-devlet kavramı ile meydana gelen mülteciler hakkındaki yapılan ilk uluslararası düzenleme Milletler Cemiyeti zamanında meydana getirilmiştir ve BM dönemi boyunca geliştirilmiştir. Mültecilik saik ve sonuçları bakımından tekil insanlık durumudur.[145]

IOM, mülteci için iki farklı tanım yapmıştır. İlk olarak mülteci kelimesinin genel manası verilmekte ve ikinci olarak da hukuki varlığı hakkında açıklama yapılmaktadır. İlk tanıma göre mülteci, dini, ırkı, herhangi bir sosyal gruba mensubiyeti, tabiiyeti ve politik düşünceleri sebebi ile vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve korkuları sebebi ile içinde bulunduğu ülkenin korunmasından yararlanmak isteyen bireyler olarak tanımlanmaktadır. Hukuki olan ikinci tanıma göre ise mülteci, BMMYK yasalarındaki şartlara uygun olan ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ya da Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü'ne taraf olan bir ülkede olması/olmaması ya da hukuki belgeler uyarınca ev sahibi olan ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmamasının önemi olmadan Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan BM korumasından yararlanmaya hak kazanan birey olarak tanımlanmaktadır.[146]

BMMYK'nın 1951 yılında yapmış olduğu tanımlamayı[147] Afrika Birliği Örgütü 1969 yılında daha da genişletmiştir. Buna göre 1969 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 2. fıkrasında bir bireyin kendi menşei ülkesi veya vatandaşı olduğu ülkenin bir kısmında veya tümünde işgal, dış saldırı, yabancı egemenliği veya kamu düzenini oldukça ciddi bir şekilde bozan

---

[144] Benhabib, Seyla. *Ötekilerin Hakları, Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 64.
[145] Bozbeyoğlu, Eda. "Mülteciler ve İnsan Hakları", *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2,1, 60-80, 2015, s. 64.
[146] TCİB. *İltica ve Göç Mevzuati*, Göç Idaresi Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara, 2005, s. 12.
[147] Bhugra, Dinesh, Gupta, Susham, Bhui, Kamaldeep, Craig, Tom, Dogra, Nisha, Ingleby, J. David et ve ark. "WPA Guidance On Mental Health And Mental Health Care in Migrants". *World Psychiatry*, 10, 2-10, 2011.

olaylar sebebi ile menşei ülkesi veya vatandaşı olduğu ülke dışında başka bir alanda sığınma arama amacı ile ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes mülteci içine dahil edilmiştir.[148]

1984 Cartagena Mülteci Bildirisi'nde ise yaygın olarak dış saldırı, şiddet, iç çatışmalar, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi bir biçimde bozan başka durumlardan dolayı yaşamları, özgürlükleri veya güvenlikleri tehdit altında olduğu düşüncesi ile ülkelerinden kaçan bireylerin de mülteci olduğunu vurgulamıştır.[149]

TDK'da[150] "sığınmacı" olarak tanımlanan mülteciler uluslararası hukuk tarafından korunmaktadır ve tanımlanmaktadır. Mültecilerin içinde bulundukları durumlar genellikle oldukça dayanılmaz olmaktadır ki yakın bölgelerde de güvenli bir alan bulamayıp sınır dışına çıkmayı tek çare olarak görürler. Mültecilerin bu kadar detaylı ve derin tartışmalara ve tanımlamalara sahip olmalarının nedeni evlerine geri dönme durumunun oldukça tehlikeli olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bireylerin sığınma talepleri reddedildiği takdirde, geri dönerlerse büyük ihtimalle ölümcül tehlikeler ile karşı karşıya kalacaklardır.[151]

Türk Mevzuatı'na bakıldığında 1967 protokolünden farklı bir biçimde Türk hukuk sisteminde "sığınmacı" kavramı ön plana çıkmaktadır.

30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre mülteci şöyle tanımlanmıştır.[152]

---

[148] Özcan a.g.e. s. 19.
[149] Çakran, Şebnem ve Eren, Veysel. "Mülteci Politikası: Avrupa Birliği Ve Türkiye Karşılaştırması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 39, 2017, s. 5.
[150] Türk Dil Kurumu (2018) "Sığınmacı" http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4b33ffd7ef97.09958951 (Erişim Tarihi: 15.12.2018).
[151] UNHRC a.g.e.
[152] Bozbeyoğlu, a.g.e. s. 64-65.

"Avrupa ülkeleri dışında, meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır".

Verilen tanımlamalar aslında pratikte göçmen-mülteci durumunu kesin bir çizgi ile ayırmadığı için tam doğru bir uygulama yapılamamaktadır. Mültecilikten herkesin anlayabileceği tek gerçek somut dinamik gerçek bir zulüm korkusu sonucunda elde edilebilecek bir statü olmasıdır. Bir his olan korkunun muğlak bir durumda olması da uygulamaların belirsiz olmasına sebep olmaktadır.[153]

Bir mülteci için göç ettikleri ülkede rahatlık ilk aranan şey değildir; her mülteci ilk önce güvenliğinin sağlanmasını istemektedir. Aslında mültecilik bir tercih değil, zorunluluktur.[154] Bir mülteci bir ülkeye yasal olmayan yollarla da giriş yapsa, durumlarını gerekçeli bir hale getirirler ise hukuki bir yaptırıma maruz kalmazlar. Kamu düzeni ve güvenlik durumları dışında sınır dışı edilme ya da özgürlüklerinin ve hayatlarının riske gireceği bölgelere gönderilme gibi bir durumları yoktur. Ancak mülteciliğin verilmediği bazı durumlar da vardır. Cenevre Sözleşmesi'ne göre şu şartlar altında birey mülteci statüsünü alamamaktadır:[155]

- Savaş suçu, barışa karşı yönelik suç veya uluslararası belgelerde bulunan tanıma uyarınca insanlık suçu işleyen bireyler
- Başvuru yapılan ülke dışında siyasi olmayan önemli bir suç işleyen bireyler
- BM'nin ilke ile hedeflerine aykırı fiillerde bulunan bireyler

---

[153] Çiçekli, Bülent. *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar,* Seçkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 27.
[154] Jastram, Kate. *BMMYK, Mültecilerin Korunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi*, Damla Matbaası, Ankara, 2001, s. 13.
[155] Bozkurt, Enver. "Türkiye'de Mültecilik Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi", *Kırıkkale Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi,* Kırıkkale**,** 2017, s. 10-11.

2.1.3. Sığınmacı Tanımı

En genel anlamı ile ulusal veya uluslararası belgeler ışığında, bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ait yapmış oldukları başvuruların sonucunu bekleyen bireylere sığınmacı ismi verilmektedir.[156]

1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (A) fıkrasının 2. bendine göre de sığınmacı başka bir ülkeye (ilgili ulusal ve uluslararası belgeler çerçevesinde) korunma amacı ile gerekli yere başvuru yapan ve sonuçlarını bekleyen bireylerdir.[157]

TDK'ya (2019c) göre ise sığınmacı "*başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci* (1)" ve "*yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse* (2)" olarak tanımlanmaktadır.

Sığınmacıya olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu bireyler sığındıkları ülkeyi terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Şayet bu bireylere insani ya da başka sebepler ile ülkede kalma izni verilmemişse ve bu bireyler ülkede düzensiz bir halde bulunmaya devam ederlerse herhangi bir yabancı şartları ile sınır dışı edilirler.

Türkiye, Cenevre Sözleşmesinin 1. maddesinin (B) fıkrasının 1. bendi gereğince, Cenevre Sözleşmesine coğrafi çekince koyarak Avrupa dışından sığınma talebi ile gelen tüm bireyleri sığınmacı olarak tanımlamaktadır. Aslında uluslararası mülteci hukukuna bakıldığında, sığınmacının mültecilik şartlarını taşıdığının tespit edilmesi üzerine mülteci hakkını kazanması gerekmektedir; ancak bu yasa gereğince iç hukukta sığınmacı olarak nitelenen bireylere hukuki hakları olan mültecilik statüsü verilememektedir.[158]

---

[156] IOM 2009 a.g.e.
[157] IOM 2001 a.g.e.
[158] Ermumcu, Senem. "Sığınmacıların ve Mültecilerin Sosyal Güvenlik Hakkı", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4,2, 2013, s. 66.

YUKK'nun 62. maddesine göre, Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılar "şartlı mülteci" olarak isimlendirilmektedir. Bahsi geçen madde şöyledir:[159]

"Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir".

Mülteci ya da şartlı mülteci olarak tanımlanamamış olan ve menşei ülkesine geri gönderildiğinde işkenceye, ölüme, insanlık dışı veya onur kıran bir muameleye, çatışmalara maruz kalma tehdidi veya bireye yönelik ciddi bir tehdit var ise geri gönderme yasağı devreye girmektedir ve bireye "ikincil koruma" statüsü verilmektedir.[160]

2.2. Mülteci Kavramını Diğer Kavramlardan Ayıran Özellikler

Mülteci kavramını diğer kavramlardan ayırabilmek için öncelikle göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarının benzerlik ve farklarını incelemek gerekmektedir. Bu benzerlik ve farklar şöyle sıralanabilir.[161]

[159] Resmi Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Sayı: 28615.
[160] Resmi Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Sayı: 28615.
[161] Bozkurt, a.g.e. s. 11-12.

- Göçmenlik, teoride mültecilik ve sığınmacılık kavramlarını da kapsamaktadır.
- Göçmenlik genel bir kavram iken, mültecilik yasal bir statüdür.
- Her mülteci ile sığınmacı göçmen iken; her göçmen sığınmacı veya mülteci değildir.
- Göçmenlik ve sığınmacılık, mültecilik için bir aşama niteliğinde olabilir.
- Sığınmacılık, mülteci statüsünü daha elde edememiş göçmenlerin içinde bulunduğu belirsiz durumu ifade etmek için kullanılmaktadır.
- Sığınmacı, göçmen ve mülteciler gitmiş oldukları ülkelerde türlü haklara sahip olmaktadırlar; ancak mültecilerin hakları diğerlerine göre daha geniştir.
- Bir ülkeye gitmiş olan göçmen ya da sığınmacılar gerekli görüldüğünde sınır dışı edilebilirken; mültecilik statüsünün sahiplerine böyle bir yaptırım uygulanamaz.

Mülteci ile göçmen kavramlarını aynı bireyleri tanımlamak için kullanmak doğru değildir. Günümüzde kamuoyunu ilgilendiren yayınlarda bu tarz yanlış kullanımlara sıklıkla rastlanıyor olsa da aralarında çok önemli hukuki farklar bulunmaktadır. Bu iki olgunun karıştırılması mülteci ve sığınmacılar için soruna sebep olabileceği gibi göç ve sığınma konulu tartışmalarda da yanlış anlaşılmalar olabilmektedir.[162]

Mülteciler uluslararası hukuk tarafından korunmaktadır ve tanımlanmaktadır. Eziyet, saldırı, çatışma ya da toplum huzurunu oldukça ciddi şekilde bozabilecek durumlarda, gelmiş oldukları ülkelerin dışında bulunan ve sonuç olarak da uluslararası koruma talebinde bulunabilecek kişilerdir. Bu durum yalnızca mültecilere özgü bir durumdur.

Uluslararası göçmen korumasında mültecilere ait hakları korumakta olan özel hukuki düzenlemelerin yapılmasında, bu düzenlemelere ciddi ihtiyacın olması

[162] Erbaş, Hayriye ve Alioğlu Türker, Özlem. "Göç Araştırmaları Alanında Kavramsal Sorunlar ve Etik/Politik Sorumluluk", *DTCF Dergisi 59.2, 2019, 883-911.*

yatmaktadır. Göçmenlerden farklı olarak mültecilerin ilave güvence gereksinimi vardır.[163]

2.3. Mülteciliğin Tarihsel Gelişimi

Mülteci kavramı ile sığınma olgusu, Milattan Önce 2000'li yıllara kadar gitmektedir. Sınırlarının tam olarak belirlenemediği bu dönemde dahi var olan bu kavramlarla karşılaşılması, konunun önemini gözler önüne sermektedir.[164] Yine de tarih sahnesindeki ilk örnek, 30 Yıl Savaşları'nın ardından yapılan kitlesel hareketler olmuştur. Günümüze zemin hazırlayan ilk eylem ise Balkan Savaşları ile başlamaktadır.[165]

Mültecilik olgusunun tarihinin oldukça eskiye dayanmasının yanı sıra 20. yüzyılda değişen dünya, bölgesel olan çatışmalar ve dünya savaşlarının sonucunda pek çok coğrafyada köklü değişimler meydana gelmiştir. Buna bağlı olarak oluşan siyasi değişimlerin sonucunda pek çok birey yaşadıkları yerleri bırakıp gitmek zorunda kalmıştır. Zamanla bu durum mühim bir mesele olunca da kendine uluslararası hukukta yer bulmuştur.

1951 yılına kadar yaşanan dünyadaki pek çok karışıklık mülteci hukukunda bir dönüm noktasına gelinmesini sağlamıştır. O zamanlarda sayıları daha düşük olan mülteciler için 1919 Milletler Cemiyeti Misakı çevresinde özel bir örgüt kurulması düşünülmemiştir.[166]

---

[163] UNHCR a.g.e. s. 1-2.
[164] Tevfik ODMAN , *Mülteci Hukuku*, Ankara, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yay., 1995, s. 6.
[165] Bülent, Peker ve Mithat, Sancar. *Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek*, Ankara, İnsan Hakları Derneği Yayınları, 2001, s.4-5.
[166] Alkan, Nail. *Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci ve Sonrası, Avrupa Birliği Üzerine Notlar.* Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s. 11.

1950'li yıllarda ilk olarak MCYMK'ya bağlı olan 52 hükümet, Birinci Dünya Savaşı tutsaklarının ülkelerine dönüşlerini sağlayabilmek için onlara Nansen Pasaportu ismini verdikleri bir kimlik kartı vermiştir.

O dönemde MCYMK 52 ülkenin hükümetince kabul edilmiş olan Nansen Pasaportu ile ilgili düzenlemeleri, 1930 yılında ismini aldığı Nansen'in ölmesinin ardından 1931 yılına kadar geçerli olacak bir süre için Milletler Cemiyeti'nin Yüksek Komiserliği örgütü ile birleştirmiştir. Bu komiserlik "International Nansen Office For Refuges" isimli otonom bir örgüt haline gelmiştir. Bunun ardından kuruluştan bağımsız olarak siyasi sebepler ile Hitler Almanyası'ndan göç etmek zorunda bırakılan Musevi bireyler için "High Commisioner For Refugees Coming From Germany" isminde bir komiserlik meydana getirilmiştir.[167]

Bunun yanı sıra bu tarihlerde başka antlaşma ve protokollere de imza atılmıştır. Rus ve Ermeni mültecileriyle alakalı tespit edilmiş olan ögelerin başka mültecilere de uygulanabilmesine dair Asurlu ve Türk mülteci tanımlarının oluşturulduğu 1928 tarihli antlaşmanın ardından beş yıl geçtikten sonra, tekrardan Rus ve Ermeni mültecileri içinde barındıran yeni bir düzenleme 1933 yılında Cenevre'de "Mültecilerin Hukuki Statüsü Hakkındaki Sözleşmesi'nin" imzalanması ile yenilenmiştir.[168]

ABD Başkanı Roosevelt, 1938 yılında yapmış olduğu bir girişimde bir araya getirmiş olduğu 32 ülke ile "Hükümetler arası Mülteciler Komitesi'ni" oluşturmuştur. Ardından 44 ülkenin katılması ile imzalanan antlaşma sonucunda komite, ülkesinden ayrılmak zorunda bırakılan bireyleri anayurtlarından başka bir ülkeye yerleştirme amacına hizmet etmeye başlamıştır. 1943 yılında yenilenerek "Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılanma Yönetimi" adını almıştır.[169] Bu

---

[167] Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk ve Milletler arası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler.* Beta Basım Yayın, İstanbul, 1994, s. 17.
[168] EGM. *22 Haziran 2006 Tarih ve.57 Sayılı Uygulama Talimatı* İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 5.
[169] Altuğ, Yılmaz. *Devletler Hususi Hukuki Bakımından Mülteciler.* İstanbul, Üniversitesi Yayınları, 1967, s. 77.

teşkilatın genel amacı uluslararası himayeyi ve mültecilerin durumlarını sonlandırarak mülteci problemini çözmeye çalışmak olmuştur.

BM'nin 1946 yılında vermiş olduğu kararla mültecilere yönelik iyi faaliyetin etkinliği genişletilmeye çalışılmıştır ve geçerli nedenlerden dolayı geri dönmemek üzere göç etmek zorunda kalan bireylerin durumları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu kararda verilen tavsiyelere göre Uluslararası Mülteciler Organizasyonu kurulmuştur.[170]

Bu teşkilattan sonra mülteciler alanındaki tüm teşkilatlar sonlandırılmış ve bu komite altında işler yürütülmeye başlanmıştır. Teşkilat özellikle Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı yüzünden meydana gelen siyasi coğrafyadan etkilenip, içinde bulundukları ülkeleri terk etmek zorunda bırakılan bireylere yardımı amaçlamıştır. Ancak uzun vadede mülteci sorununa çözüm bulabilmiş değildir.[171]

1947 yılına gelindiğinde Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO) kurulmuştur. Bu örgüt geçici bir vasfa sahip olan bir BM örgütüdür. Örgüt genellikle çalışmalarını mültecilerin ülkelerine geri dönmesinden daha çok başka bir ülkeye yerleştirilmesine odaklamıştır. Çalışmaları sonucunda 1 milyondan fazla mülteci üçüncü bir ülkeye yerleştirilirken, 73.000 birey de ülkelerine geri dönebilmiştir. Ancak 400.000 bireyin sorunları çözülememiştir. Bunun üzerine BM, sorunların çözümüne daha hakim olması gereken bir kuruluşun gereksiniminin zorunlu olduğunun sonucuna varmıştır. Bu sebeple 1949 yılında kendi bünyesinde Yüksek Mülteciler Komiserliği oluşturulmuştur.[172]

Mülteciler ile, 1950 tarihinden sonra Genel Kurul kararı ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ilgilenmiştir. BMMYK, 1956

---

[170] Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk ve Milletler arası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler.* Beta Basım Yayın, İstanbul, s. 19.
[171] Ataman, Zeynep Pelin. "Devletler Hukukunda Mültecilerin Hukuki Statüsü", *Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2012, s. 13.
[172] Ataman a.g.e. s. 14.

yılında ortaya çıkan Macaristan Krizi'nden sonra kitlesel olarak mülteci akınları sebebi ile zorlanan Batı Avrupa'ya yardım ederek kendini ön plana çıkarmıştır.[173]

1954 yılında başlayan Cezayir Bağımsızlık Savaşı 1960 yılına kadar 1.2 milyondan daha fazla insanın yer değiştirmesini zorunlu kılmıştır. 1962 yılında biten savaşın ardından BMMYK 250.000 mültecinin geri dönmesini sağlamıştır. 1971 yılında biten Bangladeş Bağımsızlık Savaşı sonrasında BMMYK 10 milyon mültecinin büyük bir kısmının geri dönebilmesinde de çok büyük rol oynamıştır.

Bunun ardından 1975 yılında Laos, Kamboçya ve Vietnam'daki ayaklanmalar sonucunda 3 milyondan fazla birey mülteci konumuna düşmüştür ve BMMYK'nin idaresi ile bahsi geçen mülteciler ABD başta olmak üzere üçüncü bir ülkeye yerleştirilmişlerdir.

1990'lı yıllarda ise Balkanlarda yaşanan katliamlar, Körfez Krizi, Irak Hükümeti'nin Kürtlere yapmış olduğu baskı, Afrika'da gerçekleşen soykırımlar sonrası bulundukları yerden ayrılmak zorunda kalan mültecilere BMMYK yardım etmiştir. Maalesef ki mülteci sorunu azalmak yerine artmaktadır.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra, 4 milyon Iraklı vatandaş Suriye ve Ürdün'e, 500.000'i Bahreyn ve Türkiye gibi yerlere sığınmak durumunda kalmıştır. Pek çok Filistinli de ülkelerindeki zulümden dolayı başka ülkelere göç etmek durumunda kalmıştır. Somali'de de pek çok birey iç çatışmalar sebebi ile ülke sınırları dışında yaşamaktadır.[174]

Modern anlamda BMMYK yasalarına göre mülteciler ve sığınmacılar zor şartlar altında kabul edilmektedir. 2004 yılında toplamda 78 ülkede mültecilik istatistikleri raporları resmi olarak alınırken, 29 ülkenin 21'inde ise resmi raporlar

---

[173] Ferris, Elizabeth G. *Beyond Borders, Refugees, Migrants And Tthe Human Rights İn The Post-Cold War Era*, WWC Publication, Geneva, 1193, s. 25.
[174] Mican, Beytullah. "Türkiye'nin Mülteci Sorununa Yaklaşımı be Dış Politikaya Etkileri", *Yüksek Lisans Tezi*, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, 2017, s. 14-15.

alınamamıştır.[175] 40 ülkenin 24'ünde ise tahmin yöntemi kullanılmıştır. Bahsi geçen ülkeler sanayileşmemiş ülkeler olup hiçbir şekilde mülteci kayıtları bulunamamaktadır.

Hem tahmini hem de resmi kaynaklara göre, 2004 yılında BMMYK'ya başvuran bireylerin sayısı 2005 yılına göre 2.5 milyonluk bir artış ile 19.5 milyona ulaşmıştır.[176]

2004 yılı boyunca küresel olarak sığınmacıların sayısı % 16'lık bir azalma gösterirken, mültecilerin sayısında da 20.000 civarında bir düşüş olmuştur. Aynı zaman diliminde BMMYK'nın kendi ülkesinin koruması altında olan yerinden edilmişlerin sayısı % 30 artmıştır ve yalnızca 53 birey geri döndürülebilmiştir. Dünyada var olan mültecilerin büyük bir kısmı sorunlu olan bölgelere komşu olan Üçüncü Dünya ülkelerinde bulunurken bu dönemde AB'ye üye ülkeler yükün yalnızca %7'sini üstlenmekteydiler.[177]

2005 yılında ise BMMYK'nın ilgilendiği mülteci sayısı 1.5 milyon daha artış göstererek 21 milyona çıkmıştır. Bu rakamlar şu grupları içermektedir:[178]

- 8.7 milyon mülteci
- 773.000 sığınmacı
- Geri dönen 1.1 milyon mülteci
- BMMYK tarafınca desteklenmiş 6.6 milyon yerinden edilmiş
- 2.4 milyon kimliksiz
- 960.000 BMMYK'yı ilgilendiren diğer bireyler

Türkiye de oldukça fazla mülteci ve sığınmacı talebi ile karşılaşan ülkelerden biridir. Türkiye'de basına haber konusu olan bahsi geçen nüfus

[175] UNHCR (2004). Statistical Yearbook (2004), http://www.UNHCR.org/statistics/STATISTICS /44e96c842.pdf, (Erişim Tarihi: 03.01.2019).
[176] UNHCR a.g.e. s. 21.
[177] Danış, Aslı Didem. "Yeni göç hareketleri ve Türkiye". *Birikim Dergisi*, 2004, s. 3.
[178] UNHCR a.g.e. s. 22.

buzdağının yalnızca görünen bir kısmıdır. Göç eden nüfusun bir bölümünün ekonomik sebepler ile göç eden göçmenler olmasının yanı sıra bir diğer kısmı ise ülkenin doğu ve güney kesimindeki komşuların vatandaşlarının ideolojik, dini, etnik vb. baskılardan dolayı işkence, hapis ya da ölüm cezası gibi zulüm tehditlerinden kaçmak için gelen mülteciler olduğu tüm kamuoyunca bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında 1997-2007 yılları arasında ülkeye gelen Avrupalı olmayan mültecilerin sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Avrupalı Olmayan Mültecilerin Kabul Oranları (1997-2007)[179]

Yıl	İranlılar	Iraklılar	Diğerleri	Genel Oran	Toplam Kabul Edilen	
					Dosya	Kişi
1997	52%	25%	24%	35%	578	-
1998	56%	30%	30%	40%	891	2,230
1999	59%	18%	31%	43%	841	1,903
2000	57%	27%	28%	49%	1186	2726
2001	70%	34%	56%	61%	1287	2867
2002	72%	38%	35%	63%	1344	2885
2003	79%	–	45%	76%	1600	3300
2004	75%	-	31%	69%	934	1748
2005	67%	-	36%	59%	736	1368
2006	90%	-	39%	79%	1051	1878
2007	88%	%100	72%	85%	3588	7121

Bireyler evlerinden kaçma zorunda olduklarında, sadece temel gereksinim maddelerini yanlarında götürebilmektedirler. Bu süreçte ise gelir elde edebilme ve geliri harcama yeteneklerini kaybetmektedirler.

BMMYK, maddi yardımlar ile mültecilerin karşılaşmış oldukları riskleri azaltıp, harcama yapma kapasitelerini sürdürerek mültecilere koruma sağlamayı istemektedir. Maddi yardımlar için sunulan esneklik, mültecilere gereksinim duydukları şeylere bir öncelik vererek seçme imkanı tanımaktadır. Maddi yardımlar sayesinde mültecilerin zarar ile başa çıkma stratejilerine başvurma olasılığını

[179] http://avekon.org/papers/314.pdf (17.10.19)

azaltmaktadır. Bunun yanı sıra yerel ekonomiye direkt fayda sağlamaktadır ve göç edilen toplumlar ile barış içinde bir arada yaşamaya katkı sağlanmaktadır.[180]

Dünyada son yıllarda yaşanan en bilindik mülteci olayları Suriye'de çıkan savaş sonucunda yaşanmaktadır. 2011 yılının Mart ayında Suriye'de rejime karşı olan demokratik sokak gösterileri ile başlayan ve ardından devamlı bir savaş halini alan süreç, çevre ülkeler ve küresel güçlerin etkisi ile yüzbinlerce ölü ile yaralının yanı sıra, komşu ülkelere doğru göçlerle büyük bir trajediye dönüşmüştür. Türkiye de bu savaştan nasibini almıştır ve pek çok mülteci ülkeye gelmiştir.

İlk kesim gelen mülteciler mülteci kamplarına yerleşmiştir. Bu bölgelerde hükümetlerin sunmuş olduğu olanaklar ile çadır ya da konteyner kentlerde hayatlarını devam ettirdiler. İkinci bir kesim ise sığındıkları ülkelerde sınıra yakın bölgelere veya ülkedeki büyük şehirlerin çeperlerine yerleştiler. Bu ikinci kesimden bazıları ise Türkiye'de bulunan aile ve akrabalık ilişkilerini kullanarak ülkeye yerleştiler. Ancak bunların haricinde bir üçüncü grup vardı ki hem maddi yeterlilikleri hem de bir tanıdıkları olmadığı için, hem sınırdan geçer iken hem de yerleşmek için oldukça ağır mücadeleler vermek zorunda kalmışlardır. Bu bireyler yanlarına alabildikleri eşya ve taşınabilir birikimleri ile evlerini terk ettiler, sonra sınırdan geçtiler ve sınırdan geçtikten sonra da ya akrabalarına/tanıdıklarına ya da otogar, park gibi yerlere sığınma girişimlerinde bulunmuşlardır.[181]

BMMYK, Türkiye'de de maddi yardımlarda bulunmaktadır. Kış destek programları çerçevesinde BMMYK, 2016-2017 kış döneminde kent ortamlarında bulunan mültecilere banka kartı ile tek seferlik nakit yardımı ve kamplarda bulunan mülteciler ile kamp dışındaki hassas durumda bulunan kimi mültecilere ise kışlık eşya yardımında bulunmuştur.[182]

---

[180] Mican, a.g.e., s.45.
[181] Deniz, A. Çağlar, Ekinci, Yusuf, Ve Hülür, A. Banu. "*Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu" Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 53-54.
[182] Mican a.g.e. 16-17.

Türkiye'deki mülteci durumunun artık bir kriz dönemine gelmesi sebebi ile Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 2014 yılında yenilenmiştir. Yeni kanun maddeleri şöyledir:[183]

- Türkiye'de var olan iltica konusu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu aracılığı ile düzenlenmektedir.
- Uluslararası koruma, "mülteci", "şartlı mülteci", ya da "ikincil koruma" statüsünü tanımlamaktadır. Uluslararası koruma talebi yapmış olan ve daha başvurusu hakkında son karar verilmeyen bireylere ise "başvuru sahibi" adı verilmektedir.
- Kanun çerçevesinde İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir şekilde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

2.4. Mülteci Hakları

1951 Cenevre Sözleşmesinde mültecilerin korunması bir takım haklar ile düzenli hale getirilmiştir.

2.4.1. Sağlık Hakkı

DSÖ'nün tanımına göre sağlık sadece hastalık halinin olmaması değil, bunun yanı sıra bireyin ruhsal, fiziksel ve sosyal bakımdan da iyilik durumunda olmasıdır. Buna bağlı olarak BM'nin İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 25. maddesine göre sağlık hakkı şöyle ifade edilmiştir "sağlık hakkı, *yaşam hakkı çerçevesinde kabul görmüş evrensel bir haktır."*

Bazı istisnalar haricinde sağlık hizmetleri devlet himayesinde olmaktadır. AB Temel Hakları 35. Maddesi de şöyledir:

[183] Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği. "Türkiye'de İltica Süreci", *SGDD Yayınları,* 2015, s. 3.

"Herkes, ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen şartlar çerçevesinde koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Bütün Birlik politikaları ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde bir insan sağlığı koruması sağlanmalıdır."

DSÖ'ye göre ise sağlık hizmetleri şöyle tanımlanmaktadır:[184]

"Kişiler ve toplumların sağlıklarının korunması, hastalık durumunda tedavi edilmeleri, tam iyileşemeyerek sakat kalıp başka insanlara muhtaç olmadan yaşayabilmelerini mümkün kılmak için yapılan planlı etkinliklerdir".

Hem insani göreve göre bir sorumluluk hem de uluslararası hukuki kurallara göre bir zorunluluk olan sağlık hizmetlerini tedarik etme işi sosyal bakımdan eşitsiz olma etkilerinin giderilme durumu ve mülteci ve sığınmacıların mağdur olmalarının önüne geçilmesi bakımından oldukça önemlidir.

Sağlık durumu kötü olan bireylerin diğer hizmet ve haklardan istenilen bir şekilde yararlanamayacağı aşikar bir durumdur. Sağlık hizmeti alamayan bir mültecinin siyasi hak veya seyahat özgürlüğünün olması mülteciye hiçbir anlam ifade etmemektedir.

Türkiye'de mülteci ve sığınmacıların tüm sağlık harcamalarını kendilerinin karşılaması gerekmektedir; ancak bu kural kesin bir biçimde uygulanmamaktadır. Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan, BMMYK veya kendi aracılığı ile sağlık harcamalarını karşılayamayan bireylerin sağlık harcamaları imkan dahilinde Türkiye Devleti bünyesince karşılanmaktadır.[185]

Türkiye'de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (SDYTK) ve Emniyet Yabancılar Birimlerince, ülkede herhangi bir şekilde sağlık harcamalarını karşılama durumu olmayan ihtiyaç sahiplerinin yaralanabilmesi için

[184] Öztek, Zafer ve Eren, Nevzat. *Halk Sağlığı Temel Bilgiler.* Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006, s. 998.
[185] EGM a.g.e.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının işbirliği yaparak çalışmaları gerekmektedir.

Sağlıklı göçmen hipotezi çerçevesine göre göç eden bireyler göç ettikleri ya da geldikleri ülkedeki insanlar kadar sağlıklı olmalıdır.[186] Sağlıksız bireylerin göç şartlarına dayanması ve göç kararını vermesi oldukça zor olacaktır. Başka bir ülkede göç etmiş bireylerin iyi hali zamanla değişebilir. Bunun yanı sıra yabancı olmanın dezavantajları, göç edilen bölgedeki yetersizlikler vb. durumlarda göç eden bireyin sağlığı bozulurken göç ettiği ülkenin de sağlığını tehlikeye atacaktır (Lu, 2008: 1131).

Türkiye de özellikle bünyesinde bulunan Suriyeli mültecilerin sağlık hizmet durumlarına düzenleme getirmiştir. 2011-2013 yılları arasında yalnızca kamplarda bulunan Suriyeli mülteciler sağlık hizmetlerinden yararlanabilmekteydi. Ancak sonrasında bu hizmet kamp dışında bulunan mültecilere de verilmiştir.[187]

AFAD bilgilerine göre sağlık hizmetleri kapsamında 2014 yılı itibari ile barınma merkezlerinde bulunan sağlık merkezlerinde 62.216 ameliyat meydana getirilmiştir. Bunun yanı sıra 3.7 milyon 764 bin doğum gerçekleştirilmiştir.[188]

2.4.2. Çalışma Hakkı

Maddi destek, ülkedeki zulümden kaçıp sığındıkları ülkede yaşamaya çalışan mülteciler için zaruri bir gereksinimdir; ama verilen maddi yardımlar mültecinin iyi şartlar altında yaşaması için yetersiz olabilmektedir. Bu sebepten

---

[186] Palloni, Alberto, ve Morenoff, Jeffrey D. "Interpreting the Paradoxical in the Hispanic Paradox: Demographif and Epidemiologic Approaches", *Annals of the New York Academy of Sciences,* 1, 954, 140-174, s. 142.

[187] Erdoğan Murat M. *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 90.

[188] AFAD. *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara, 2014.

dolayı çalışma hakkı gibi en temel olan insan haklarından biri olan bu hakkın mültecilere verilmesi gereklidir.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile mültecilere çalışma hakkı verilmiştir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Sözleşmenin 6. maddesinde çalışma hakkı ile alakalı şu ifadelere yer verilmiştir: "*Bu Sözleşmeye Taraf Devletler herkesin çalışma hakkını tanır ve bu hakkı korumak için gerekli tedbirleri alır. Çalışma hakkı, herkesi kendi seçtiği ve girdiği bir işte çalışarak geçimini sağlama imkânına ulaşma hakkını da içerir".*

Bu ifadeye göre tüm insanlara ve dolayısıyla da mültecilere çalışma hakkı verilmiştir. Ancak Sözleşme, tüm hakların toplum refahı olduğu sürece devam edeceğini vurgulamaktadır.

Türkiye'de 1989 yılında mültecilerin çalışma hakları ile ilgili düzenlemeye gidilmiştir. Yer alan madde şöyledir:[189]

"*Her Akit Taraf, Mültecilerin Statüsüne dair 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde tanımı verilen ve ülkesinde yasal olarak bulunan mültecilere, herhangi bir durumda en azından adı geçen Sözleşmeye ve bu kimselere uygulanan başka belgelere göre kabul ettiği yükümlülükler düzeyinde olmak üzere olabildiğince uygun davranmayı taahhüt eder."*

1951 Cenevre Anlaşması'nda konulmuş olan coğrafi sınırlar sebebi ile Türkiye'de bulunan sığınmacılar "açık kapı politikası" çerçevesinde geçici bir korumadan yararlanarak Türkiye'de bulunmaktadır ve bu bireylerin Türkiye'de çalışabilme hakkı 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun hükmü ile düzenlenmiştir.

[189] Mican a.g.e. 44-45.

Bahsi geçen kanun işverene çok fazla yükümlülük yüklediği için mülteci ve sığınmacılar bu durumdan yararlanamamaktaydı. Bu sebeple kanunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır ve mültecilere oturma izni süreleri boyunca çalışma izni verilmiştir.

Çalışma Bakanlığı 1.6 milyon Suriyeli bireyin içinden 300 bin civarında çalışabilecek birey bulunduğunu öngörmektedir ve 2015 yılında 60 bin Suriyeli mülteciye çalışma hakkı tanınmıştır.[190]

2.4.3. Geriye Gönderilmeme Hakkı

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde mülteci yasasının temel unsurlarından biri olan geri gönderilmeme ilkesine özellikle vurgu yapılmaktadır. Maddedeki ifade şöyledir: *"Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refouler) etmeyecektir."* Bu ifadeye bakıldığında, söz konusu sözleşmeye taraf olan ülkelerin bu maddeye göre çekince hakkı koyamama gibi bir durumunun olması maddenin en önemli özelliği olarak görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nde aşağıda yer alan durumlara karşı geri gönderilmeme ilkesinin uygulanacağı açıkça belirtilmiştir:

- Diğer zalimce veya işkence durumlarına
- Onur Kırıcı veya insanlık dışı muameleye
- Cezaya;

Bunun yanı sıra aşağıdaki bildirgelerde de geri gönderilmeme ile ilgili maddeler yer almaktadır:

[190] Erdoğan, a.g.e. s. 79.

- Herkesin Zorunlu Ortadan Kaybolmalara Karşı Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Bildirgesi
- Keyfi, Yargısız ve Hukuk Dışı İnfazların Etkili Bir Şekilde Önlenmesi ve Soruşturulmasına İlişkin Birleşmiş Milletler İlkeleri
- İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi (özellikle zulüm riski için)

Yukarıda adı geçen sözleşmelere taraf olsun ya da olmasın BMMYK, geri göndermeme ilkesine ters bir durumda bulunan ülkelere müdahale etmektedir ve gerekli gördüğü durumlarda da kamuoyunu bilgilendirmektedir.[191]

2.4.4. Eğitim Hakkı

Eğitim hakkı, Birleşmiş Milletlerin Kültürel, Sosyal ve Ekonomik Haklar Komitesi'nin 13 numaralı genel yorumuna göre, bir bireyin doğal olarak sahip olduğu insani haklardan biridir.

Sosyal ve ekonomik bakımdan zor bir durumda olan çocuk ve yetişkinler toplumun büyük çoğunluğunun sahip olduğu olanaklardan mahrum kalıp toplumdan dışlanmalarını engelleyen "güçlendirici hak" durumu burada devreye girmektedir.[192]

Eğitim hakkına bakıldığında, uluslararası insan hakları belgeleri içinde özellikle temel eğitim ile ilköğretimin ön planda olduğu görülmektedir. Aslında bu iki olgu için var olan bir anlam karmaşası bulunmasına rağmen, eğitim bakımından oldukça farklı dinamikler içeren bu iki olgunun hak bakımında amacı aynıdır.

Eğitim Dünya Bildirgesi'ne göre ilköğretim aile dışında olacak şekilde çocukların eğitimlerini temin eden sistem olarak tanımlanmaktadır. Bir bireyin kabiliyetlerini geliştirip yaşamını sürdürebilmesi, onurlu bir hayat sürebilmesi,

[191] Mican a.g.e. s. 44
[192] BM. (1999). 13. No.lu Genel Yorum: Eğitim Hakkı. BM Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Komitesi: *http://www.refworld.org/docid/4538838c22.html*, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

kalkınmada etkili olabilmesi ve yaşam standardını yükseltip bilinçli kararlara varabilmesi için gereksinim duyacağı, okuma-yazma, sözlü ifadeler, sayı sayabilme ve problem çözebilme biçiminde öğrenme araçları ile değer, yetenek, bilgi ve tavır gibi temel öğrenim dinamiklerinin verilmesi ise temel eğitim olarak tanımlanmaktadır.[193]

Eğitim hakkına bakıldığında, Birleşmiş Milletlerin Kültürel, Sosyal ve Ekonomik Haklar Komitesi'nin 13 numaralı genel yorumuna göre temel eğitim sadece ilköğretime gitmeyen ya da ilköğretimi bitirmeyen bireylerin sahip olduğu bir hak değildir. Bu hak temel eğitim giderlerini hala karşılamamış olan bütün bireyler için vardır.[194] Bu açıdan bakıldığında temel eğitimi ilköğretim seviyesindeki eğitimin bir kısmı olarak ifade etmek ve ilköğretim olgusunun bütün bireylere açık bir şekilde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İHEB düzenlemesinde de temel eğitim ön plana çıkarılmaktadır ve öğretim ile eğitim hakkının tüm bireylere verilmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur. 26. maddede ilköğretimin zorunlu olmasının gerekliliğine ve en azından öğrenimin temel ve ilk aşamalarında ücretsiz olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bunun yanı sıra devletlerin bilhassa temel eğitimden başlayarak bireylerin eğitimlerinden sorumlu oldukları da belirtilmektedir.

İHEB maddelerine göre, yükseköğretim yeterliliğine göre, tüm bireyler teknik ve mesleki eğitimden yararlanabilecektir ve bu eğitimlerin tüm bireylere açık olması gerekmektedir.

Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin (UESKHS) maddelerinde de tüm bireylerin eğitim hakkına sahip olduğu belirtilmiştir ve devletlerin ilköğretimi ücretsiz ve zorunlu yapacaklarından bahsedilmiştir. Bu açıdan bakıldığında tıpkı İHEB ve BM gibi eğitim hakkının devlet sorumluluğunda olduğuna dair pozitif bir vurgu yapılmaktadır.

---

[193] Sarıbaş, Süleyman ve Babadağ, Gonca. "Temel Eğitimin Sorunları", *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergis*i, 3, 1, 18-34, 2015, s. 19.
[194] Mican a.g.e. s. 47.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28 ve 29. maddelerinde çocukların eğitim hakları düzenlenmiştir. Sözleşmeye taraf olan devletlerin eğitim hakkını fırsat eşitliği temelinde meydana getirmesi ve çocukların eğitim hakkını sağlamakla yükümlü olduğu açıkça belirtilmiştir.[195]

Mülteci çocuklar açısından bu ifadelere bakıldığında, sığınılan ülkenin toplumuna uyum sağlamaları açısından son derece olumlu bir durum olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1951 tarihli sözleşmede, mültecilerin eğitim hakkına dair yorumlanan düzenlemede yukarıda belirtilen kuruluşların anlayışları benimsenmiştir. 22. maddenin "sosyal durumlu" adlı "eğitim" başlığında temel eğitim ve diğer düzeydeki eğitim imkanlarından ayrı ayrı bahsedilmiştir. Bu maddeye göre taraf devletler mültecilere temel eğitim konusunda eşit bir muamele göstermelidir ve devlet, kendi vatandaşlarına hangi imkanları sunduysa, mültecilere de aynı imkanları sunmalıdır.

BMMYK İcra Komitesi'ne göre mültecilerin vatandaşlar ile eğitim bakımından eşit olması gerektiği benimsenerek, tüm mülteci çocukların, kendi kültürel kimliklerine uygun bir biçimde sığınılan ülke içerisinde uyumlu olan ve ülkeyi anlayabilmelerine yardımcı ve tatmin edici bir eğitimden yararlanmaları gerektiği açıkça belirtilmiştir.[196]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne göre temel eğitim haricinde kalan eğitim haklarına ilişkin düzenlemelere de yer verilmiştir. Buna göre taraf devletler mültecilerin meslekle ilgili, yükseköğrenim veya teknik eğitim olanaklarından yabancılar ile yapılmış işlemden az olmayan biçimde yararlanmalarını sağlayacaktır. Bu açıdan mültecilerin temel eğitimlerinin harici olan eğitimleri alabilecek düzeyde kendi lehlerine olacak şekilde yabancı okullardan alınan mezuniyet belgeleri ve

[195] UNICEF (2019). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 21-30 https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23d.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).
[196] UNCHR. (1987). Refugee Children. UN High Commissioner for Refugees, (http://www.refworld.org/docid/3ae68c432c.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

diplomaları kabul edilmesi şekli ile tüm harçlardan muaf tutulacak şekilde sağlanmasına ve ilgili mültecinin burs alabilmesine olanak verilecektir.[197]

2.4.5. Barınma ve Mülk Edinme Hakkı

UEKSHS'nin yeterli yaşama düzeyi kapsamı ile İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin uygun bir hayat düzeni anlayışında bahsetmiş oldukları "konut" belirteci, barınma hakkına gönderme yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Sosyal Haklar, Kültürel ve Ekonomik Komitesi'nde de yeterli barınma hakkının detaylarına yer verilmiştir.[198]

Bu yorumlara göre yeterli bir yaşam seviyesi hakkı, yeterli olacak bir barınma hakkının temelini oluşturmaktadır ve aslında bu hak, bütün sosyal, kültürel ve ekonomik hakların kullanılmasında da büyük öneme sahiptir.

Komiteye göre yeterli barınma hakkı, barınağı sadece bir mal gibi gören ya da başını sokabileceği bir çatı katı verebilen barınak anlayışı ile sınırlı değildir. Yeterli ve seviyeli bir konut hakkından bahsedebilmek için bahsi geçen yerin barış içerisinde, insanlık onuruna sahip bir şekilde ve güvenli olması gerekmektedir.

Sözleşmedeki hakların temelini oluşturan barınma hakkı, ekonomik kaynaklara erişme veya gelir düzeyi bakımından bütün bireyler için güvence altına alınmalıdır. İnsanlık, ailesinin bütün üyelerini doğuştan sahip olunan şeref gereğince yaşamak için güdülenmiştir ve bu hak bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bir hak olarak konut denilen yerin yeterli olması, ekonomik, kültürel, sosyal, ekolojik, iklimsel ve başka etkenlerin etkisiyle farklılık gösterebilmektedir; ancak Komite, tüm devletlerin bu hakla alakalı tüm durumlarda gözetmiş olmaları gereken bir grup

[197] Mican a.g.e. s. 48.
[198] Mican a.g.e. s. 41.

niteliklerin de olduğunu açıkça belirtmektedir. Buna göre bu hak aşağıdaki dinamikleri de bünyesinde barındırmalıdır.[199]

- Kullanım hakkının yasal güvenliğinin sağlanması
- Yeterli barınma hakkı
- Altyapı
- Tesis
- Hizmet ve malzemenin karşılanabilirliği, erişilebilirliği, kullanılabilirliği, oturulabilirliği
- Sağlık bakım hizmetlerine, okullara, çocuk bakım merkezlerine, iş imkânlarına ve öbür sosyal imkânlara erişim hakkı tanıyacak bir yerleşim yerinde olmasına olanak veren yerleşim yerinde olması
- Kültürel uyumu içeren bir yerde olması.

Mülteci Sözleşmesi'ne bakıldığında, barınma hakkının yalnızca "konut edinebilme hakkı" şeklinde bir yaklaşım olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yaklaşım, devletlerin ülkesindeki bireylerin barınma haklarına dair olumlu görevlerini gündemde tutmamaktadır ve barınma olgusunu sosyal bir hak olmaktan çıkarmaktadır. Halbuki bireylere verilen barınma hakkı, bireylerin toplum içinde güvenle yaşayabilmesi için vazgeçilmesi imkansız olan bir haktır. Konut hakkı, barınma hakkının içinde konut edinebilme hakkından farklı bir unsuru temsil ederek, bireylere diğer özgürlük ile hakları denemesi için şart ve ortam sağlamaktadır. Devlet böylece, toplum içinde mülteciler gibi avantajsız durumda olan bireylerin bu hakka erişebilmelerine destek vermediği müddetçe, bireylerin eğitim, sağlık, çalışma vb. türlü sosyal haklar içinde faydalanmasının da bir anlamı kalmayacaktır. Aslında genele bakıldığında bu hakların tamamı insan onuru kapsamında hayatın içinde ele alınmasının gerekliliğinden ötürü oldukça önemlidir ve konut hakkı bunların başında gelmektedir.

[199] BM. (1999). 13. No.lu Genel Yorum: Eğitim Hakkı. BM Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Komitesi: http://www.refworld.org/docid/4538838c22.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2019), s. 4.

1951 Cenevre Sözleşmesinin 13.Maddesine göre mülteciler için barınma ve mülk edinme hakkı şöyle ifade edilmiştir.[200]

"Taraf Devletler, menkul ve gayrimenkul mülkiyet edinme ile buna bağlı diğer hakları, menkul ve gayrimenkul mülkiyete ait kira ve diğer sözleşmelerle ilgili hakları, her mülteciye, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı koşullardaki yabancılara sağlanandan daha az müsait olmayan bir şekilde uygulayacaktır. Yabancılar hukukunda taşınır mülkiyetten yararlanma konusunda yabancılar ile vatandaşlar arasında bir fark gözetilmez.

Ancak bu ifade taşınmaz mülkiyet için geçerli olmamaktadır. Taşınmaz mallar, devletlerin topraklarıyla – mutlak egemenlikleriyle – ilgili olduğu için, devletler ülke toprakları içindeki mülkiyetleri ile ilgili mültecilere birtakım sınırlamalar getirebilmektedirler. Uluslararası hukukta bireylerin herhangi bir sınırlama olmadan, taşınmaz mala sahip olabileceğine dair hükümler bulunmamaktadır.[201]

Fikri ve sınai mülkiyet haklarını (İcat niteliğinde olan fikir ürünlerinin yararlı patent, model gibi unvanlarla korunmasının yanı sıra sanayi tasarımlarının marka ve ticari unvanlara yönelen yasalar aracılığı ile korunma durumunun içermesine sınai mülkiyet hakkı denmektedir) da kapsayan mülk edinme hakkı, bireylerin fikir ve çabaları sonucunda ortaya çıkan ürünlerin devlet yoluyla korunması fikri şeklinde de ifade edilebilir.[202]

---

[200] BMMYK. Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği, Ankara, 1998, s. 72.
[201] Aybay, Ruona. *Yabancılar Hukuku.* İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2005, s. 178-179.
[202] Soyak, Alkan. *Fikri ve Sınaî Mülkiyet Haklarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi. Küreselleşme Sürecinde Ulusal Teknoloji Politikası ve Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Teşvikleri Açısından Bir Çözümleme*, Bilim ve Teknik Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 1-2.

2.4.6. Dini Özgürlük Hakkı

1951 Cenevre Sözleşmesinin 4. maddesinde şu ifadelere yer verilmektedir:

"Din, türlü kutsal değerlere, doğaüstü güçler ve Tanrı'ya tapınma ve inanmayı sistemleştirmiş toplumsal bir kurum şeklinde tanımlanabilir. İnsanlar tarih boyunca dinleri ve inançları için savaşıp ölmüşlerdir. Uluslararası sözleşmeler ile insanlarca kutsal olan din koruma altına alınmıştır."

Taraf devletler, ülkelerinde bulunan mültecilere, dini gerekliliğini yerine getirme özgürlüğü ve çocuklarını dini eğitim özgürlüğü açısından, en az kendi vatandaşlarına uygulamış oldukları kadar uygun bir şekilde davranmak zorundadırlar.[203]

Aynı şekilde Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Ait Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde de benzer ifadelere yer verilmektedir. Yine yukarıdaki ifadelere benzer biçimde bir devletin kendi yurttaşlarına tanımış olduğu ibadet özgürlüğü ve dini eğitim olanaklarını, vatansız kalmış bireylere de tanıması gerektiği önemle vurgulanmıştır.[204]

İnsan Hakları Beyannamesi'nin 18. maddesinde de bu konuya ilişkin şu ifadelere yer verilmektedir:[205]

Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.

---

[203] Altuğ, a.g.e. s. 93-94.
[204] UNIC Ankara, (1966). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).
[205] İnsan Hakları Beyannamesi *https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf*, (Erişim Tarihi: 24.01.2019), 1948, s. 2.

2.4.7. Yerleşme ve Seyahat Hakkı

Bütün mültecilerin sığınmış oldukları ülke içinde özgür bir şekilde dolaşabilme ve o ülkeye yerleşme hakkı bulunmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 26. maddesinde şu ifadelere yer verilmiştir: *"Her Taraf Devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, genel olarak aynı koşullardaki yabancılara yönetmeliklerce sağlanan, toprakları üzerinde ikamet edeceği yeri seçme ve özgürce seyahat etme hakkını tanıyacaktır".*

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 13. maddesinde "*herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır"* ifadesi yer alırken, kişisel ve siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 12. maddesinde de ikamet ve seyahat hakkı korunmaya alınmıştır.[206]

Sözleşme içinde genel sağlık veya genel ahlak, ulusal güvenlik, kamu düzeni, diğer insanların özgürlük ile haklarını tehdit eden bir durum olursa bahsi geçen hakkın sınırlandırılabileceği de açıkça belirtilmiştir.

Türkiye tarafından, Avrupa haricinden iltica talebi ile gelen kişilere, bu hak verilmektedir. Bu sebeple Avrupa sınırları içerisinde birey mülteci statüsünde dahi olsa Türkiye'deki mülteci haklarını koruyamamaktadır.[207]

2.4.8. Diğer Haklar

Mültecilere verilen diğer haklar şöyle sıralanabilir:

- Ayrımcılık yapılmaması: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde şu ifadeler ile açıklanmıştır.[208]

[206] İnsan Hakları Beyannamesi a.g.e. s. 1.
[207] Mican a.g.e. s. 51
[208] Gemalmaz, Mehmet Semih. *İnsan Hakları Belgeleri I-III-IV*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 350-353.

"*Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayrım gözetilmeksizin, bu bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında, kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun/olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ülke ya da memleketin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayrım yapılamaz"*

- Birey güvenliği, özgürlük ve yaşama hakkı: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3. maddesinde *"Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı vardır"*, 9. maddesinde ise *"hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez"* ifadeleri yer almaktadır.
- Sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkı: Cenevre Sözleşmesi'nde *"Hiçbir Akit Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez"* ifadelerine yer verilmiştir.
- Onur kırıcı, insani olmayan, zalimane muamele veya cezaya ya da işkenceye maruz bırakılmama hakkı: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde *"Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz"* ifadesine yer verilmiştir.
- Yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde "*Herkes, nerede olursa olsun, hukuk önünde bir kişi olarak tanınma hakkına sahiptir"* ifadesine yer verilmektedir.
- Kulluk veya kölelik altında bulundurulmama hakkı: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde "*hiç kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; her türden kölelik ve köle ticareti yasaktır*." ifadesine yer verilmektedir.

- Özel yaşam ve aile konusunda keyfi müdahaleye maruz kalmama hakkı: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde şu ifadeye yer verilmektedir:

"Yetişkin erkeklerle kadınların, ırk, uyrukluk ya da din bakımından herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında hakları eşittir. Evlilik, ancak evlenmeye niyetlenen eşlerin özgür ve tam oluruyla yapılır. Aile toplumun doğal ve temel birimidir; toplum ve Devlet tarafından korunur."

- Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde "*Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar"* ifadesine yer verilmektedir.
- Ülke sınırları içinde hareket özgürlüğü: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde *"Herkesin, her Devletin sınırları içinde seyahat ve oturma özgürlüğüne hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dâhil herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir"* ifadesine yer verilmektedir.
- Toplumun kültürel yaşamına katılma hakkı: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde *"Herkes, topluluğun kültürel yaşamına serbestçe katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel ilerlemeleri ve bunun sağladığı yararları paylaşma hakkına sahiptir. Herkes, yaratıcısı olduğu herhangi bir bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan manevi ve maddi menfaatlerin korunması hakkına sahiptir"* ifadesine yer verilmektedir.
- Sosyal güvenlik hakkı (eğitim, beslenme, giyim, barınma, sağlık hakkı): İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde şu ifadeye yer verilmektedir:

"Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır. Eğitim, insan

kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir. Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir"

BÖLÜM 3

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ KADINLAR

Mültecilik her ne kadar göç eden tüm bireyler için zor olsa da bu süreçten geçen kadınlar erkeklere göre daha fazla olumsuz etkilenmektedir. İlk olarak 1980-1990 senelerinde Irak ile İran'dan, sonrasında eski Doğu Blok'u ülkelerinden bavul ticareti ya da iş bulma amacı ile Türkiye'ye göç eden kadınlar istismar ve şiddetin maksimum seviyede olduğu dönemde yaşamışlardır.[209]

Türkiye uzun bir süreden beri Irak, İran, Afganistan ve son olarak da Suriye'den gelen binlerce kadının güvenli yaşam alanına geçiş ve/veya varış bölgesi olmuştur.[210] Ancak buna rağmen mülteci kadınların karşı karşıya kalmış oldukları istismar ve olumsuzlukları literatür yeni yeni görmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda ülkede bulunan mülteci ve göçmen kadınlara yönelik olan istismar ve cinsel şiddet suçlarında bir farkındalık gelişmediği gibi, 2000'li yıllarda da Türkiye'ye sığınan Afrikalı kadın mültecilere ve sonrasında Suriye'den gelen kadın mültecilere yönelik bilgiler gazete haberlerini süslemekten daha ileri gitmemiştir. Bu haberlerde Afrikalı kadınlar ölü bedenleri ile sadece gazetenin bir köşesinde bulunurken, Suriyeli mülteci kadınlar ise çocuk gelin haberleri ile ön planda olmuşlardır.[211] Resmi istatistik ve raporlamalar mülteci kadınları yalnızca annelik rolüne layık gördükleri için resmi verilerde kadınlar ile çocukların oranları bir arada alınmıştır. Bu bilgilere göre kadın ve çocuklar Suriyeli mültecilerin % 77'sini oluşturmaktadır. Bu çalışmalara Suriyeli ama anne olmayan ve refakatsiz[212] kadınlar ile Afrikalı anne olan mülteci kadınlar dahil edilmemiştir.

---

[209] Balseven Odabaşı, Aysun, Şahinoğlu, Serap, Genç, Yasemin ve Bilge, Yaşar. "The Experiences of Violence and Occupational Health Risks of Sex Workers Working in Brothels in Ankara", *Balkan Med J*, 29, 2012, s. 159-159.

[210] Yüceşahin, Murat ve Yazgan, Pınar. "Kentler Toplumsal Cinsiyetsiz Değildir: Türkiye'de Kentsel Mekanın Üretiminin Feminist Bir Eleştirisi", *Kadın*, 18, 1, 2017 , s. 51.

[211] Ghafour, Hamida. (2013). Syria's refugee brides:'My daughter is willing to sacrifice herself for her family'
https://www.thestar.com/news/world/2013/03/22/young_brides_displaced_by_syria_conflict_sought_by_older_grooms.html (Erişim Tarihi: 21.01.2019).

[212] AFAD, a.g.e.

Bu bilgiler ışığında genel politikalar kapsamına bakıldığında aslında kadını özel alanda bulundurma yalnızca aile, eş, anne ve çocuk olarak görme olayı uluslararası göç politikalarında da her zaman görülen bir sorundur.

Dünyada her dakikada 10 kadın savaş, şiddet, çatışma ve zulüm sonucu geri dönmemek üzere vatanlarını terk etmektedir. UNHRC verilerine bakılırsa, sığınmacı, mülteci, ülke içinde yerinden edilen ve vatansız mülteci nüfusunun %50'sini kadınlar meydana getirmektedir. Daha açık bir ifade ile zorla yerinden edilen 65.5 milyon bireyin yarısı, 22.5 milyon mültecinin yarısı ve 10 milyon vatansız bireyin yarısı kadındır.[213]

Yapılan literatür taraması göstermektedir ki mülteci kadınlar genellikle "göçmen kadınlar" başlıkları altında çalışılmaktadır ve iki grubun sorunları ortak sayılmaktadır. Bu çok büyük bir yanlış olmak ile birlikte UNHRC gibi pek çok kurum ve örgüt bile sadece çok yakın zamanlardan beri mülteci kadınları incelemektedir. Bu açıdan bakıldığında 2006 yılında yayımlanan "Risk Altındaki Kadınlarla İlgili Meslekler" isimli raporda UNHRC'nin vermiş olduğu bilgiler zorla yerinden edilen kadınların toplum içerisinde yaşadıkları cinsiyet temelli şiddet durumları ile ilgili bir öncü niteliğinde olmuştur.[214]

Türkiye'de özellikle Suriye savaşı başladıktan sonra mülteci kadınlar ile ilgili çalışmalarda ciddi bir artış yaşanmıştır. Ancak maalesef ki uluslararası sınırlarda bulunan ya da yaşayan mülteci kadınlarla ilgili çalışmalar o kadar gelişememiştir.

Mülteci kadınlarla ilgili dikkate alınması gereken bir diğer husus ise bahsi geçen kadınların sınırları yasal yollarla geçip/geçmemeleri durumudur. Özellikle günümüzde Avrupa sınırlarına doğru gitmeye çalışan Güney Asya, Orta Doğu ve Afrika sınırlarından geçen mülteci kadınların çok büyük bir kısmının mülteci statüsü bulunmamaktadır ve karşılaştıkları istismar ve şiddetin boyutu çok daha farklı

[213] UNHCR (2016). Figures at Glance https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html (Erişim Tarihi: 17.01.2019).
[214] UNHRC (2016). "Mülteci ve Göçmen?" UNHCR Representation, 1-5.

olmaktadır. Yine de her iki grup için de oldukça zor ve tehlikeli bir süreç olan mültecilik, cinsiyetçi gelenek ya da erkek egemen düzenin şiddetinden kaçmaya çalışan kadınlar için oldukça zorludur.[215]

Kadınların şiddete maruz kalma bakımından erkeklere göre daha fazla risk taşımaları, sosyal şartların sınırlamaları ile daha fazla yüz yüze gelmeleri, ilişki ağlarından olması gerektiği gibi yararlanamamaları, sınırlı istihdam olanaklarına sahip olmaları dünyada gözler önünde yaşanılan ama kimsenin müdahale etmediği bir insanlık suçudur. Mülteci kadınlar, kendi ailelerinden, faillerden ya da toplumun olası tüm tepkilerinden çekindikleri ve duydukları güvensizlikten dolayı genellikle tecrübelerini gizlemektedirler.[216]

3.1. Mülteci Kadınların Yaşadığı Sorunlar

2011 yılında Suriye'de meydana gelmiş olan iç savaş nedeni ile bir sürü insan ülkelerini, evlerini bırakıp başka ülkelere göç etmeye başlamıştır. Türkiye de bu yoğun göç dalgasından nasibini almıştır. Türkiye, savaştan kaçan Suriyeliler için açık kapı politikası izlemiştir ve gelenler için çeşitli illerde kamplar kurup, buralarda barınmaları sağlanmıştır.[217]

Gündelik yaşantılarını kendi kendilerine devam ettirmede çeşitli zorluklar yaşayan mülteciler özellikle psiko-sosyal problemler, eğitim ile ilgili sorunlar, dil yetersizliği, uyum ve sosyalleşme sorunları, sağlık sıkıntıları ve ekonomik konular gibi pek çok farklı ve derin sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bunun yanı sıra aile, komşu, akraba, akran gibi sosyal ilişki kurmada yoksunlukları da vardır.[218]

---

[215] Freedman, Jane. "Engendering Security at the Borders of Europe: Women Migrants and the Mediterranean 'Crisis'", *Journal of Refugee Studies*, 29, 4, 2016, s. 562-568.

[216] Granville-Chapman, Charlotte. "Rape and Other Torture in The Chechnya Conflict: Documented Evidence From Asylum Seekers Arriving in The United Kingdom" *Medical Foundation for the Care of Victims of Torture London*, 2004, s. 201.

[217] Barın Hilal. "Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Göç Araştırmaları Dergisi* 1, 2, 10-56, 2015, s. 18.

[218] Can Yaşar, Münevver, İnal Kızıltepe, Gözde, Uyanık, Özgün, Özsüer, Suphi, Kandır, Adalet ve Aslan, Vural. "Afyonkarahisar İlinde Zorunlu İkamet Eden Sığınmacı Kadınların Sosyal Destek Algılarının İncelenmesi" *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 9-27, 2014, s. 12.

Sadece mülteci değil göç eden tüm kadınlar erkeklerden çok daha fazla sorunla karşılaşmaktadır. Göç ettikten sonra kadınlar sosyal izolasyon, dil engeli, yalnızlık ve kültürel farklılıklar sebebi ile oldukça zor günler geçirmektedir.[219] Bunun yanı sıra cinsiyetlerinden dolayı da erkeklerin karşılaştıkları muamelelerden çok daha kötü muameleler ile karşılaşmakta ve erkeklere nazaran çok ciddi problemler yaşamaktadırlar.

Mülteci kadınlar ise gönüllü göç statüsünde olmadığı için, ekonomik ya da beyin göçü vb. sebepleri ile göç eden bir kadına göre çok daha fazla sorunla karşılaşmaktadırlar. Düşük maaşla uzun süreler çalışma, sağlık haklarından yararlanamama, fiziksel ve cinsel istismara uğrama, eğitim imkanlarından mahrum bırakılma, şiddet görme, bilgi edinememe gibi sıkıntılar mülteci kadınların yaşadıkları sıkıntıların başında gelmektedir.[220]

Aslında mülteci ve sığınmacı kadın ile kız çocuklarının olabilecek her türlü eşitsizlik, ayrımcılık ve istismardan korunabilmesi çok önemli bir durumdur; ancak pek çok ülkede bu konu hale göz ardı edilmektedir ve bu yönde politikalar geliştirilmemektedir.[221] BMMYK, kadınların mültecilik eylemleri sırasında maruz kaldıkları olayları sınıflandırmıştır:

- Çatışma sırasında ancak kaçıştan önce:
  - İktidarda olan bireyler tarafından tacize uğrama
  - Cinsel olarak işkence görme
  - Askerler tarafından cinsel şiddete maruz kalma
  - Toplu tecavüz ile hamile bırakılma
  - Çatışma halinde olan tarafların silahlı üyeleri tarafından alıkonulma

[219] Tuzcu, Ayla ve Ilgaz Ayşegül. "Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri" *Psikiyatride Güncel Yaklaşımla*r, 7, 1, 2015, s. 64.
[220] Anthias, Floya ve Davis, Nira. *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour, and Class ve the Anti-Racist Struggle*, Routledge, New York, 1992, s. 43.
[221] Dartnall, Elizabeth ve Loots, Lizle S. Forum Conference Report 2009, Johennasburg.

- Kaçış sırasında:
  - Sınır muhafızları ve haydutlar tarafından cinsel şiddet
  - Köle ve insan tacirleri tarafından yakalanma
- Sığınma ülkesinde;
  - Otorite sahibi olan bireyler tarafından cinsel saldırı
  - Ailelerinden ayrı düşmüş olan kız çocuklarına cinsel saldırı
  - Aile içinde şiddet durumları
  - Su almaya giderken ya da yakacak toplarken cinsel saldırı
  - Hayatta kalmak için zorlamalar (fuhuş, cinsel ilişki vb).
  - Yasal statü beklerken ya da yardım isterken cinsel saldırıya maruz kalma
- Kendi ülkelerine dönüş sırasında;
  - Kadınlara yönelik yapılan gelenekselleşmiş zararlı uygulamaların yeniden başlatılması
  - Ailelerinden ayrı olan kadın ve çocuklara yöneltilmiş cinsel taciz
  - İktidardaki bireyler tarafından uygulanan cinsel istismar
  - Sınır muhafızları, haydutlar tarafından cinsel saldırı
  - Geriye dönmeye zorlanma

- Yeniden bütünleşme aşamasında;
  - Geri dönen kadınlara ceza olarak cinsel tacizde bulunma
  - Yasal konumları düzene sokmak için cinsel zorbalık uygulama
  - Kadınların karar alma süreçlerine sokulmaması
  - Kaynaklara erişimlerini kısıtlama

Toplumsal cinsiyete dayanan şiddet, kadın sığınmacı ve mültecilerin ruh halini oldukça olumsuz etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda bahsi geçen kadınların evini özlediği, kendini bulunduğu yere ait hissetmeme, depresyon gibi ciddi sorunlarla karşılaşılmıştır.[222]

[222] Al-Turki, Haifa A., Al-Turki, Rasha A., Al-Dardas, Hiba A., Al-Gazal, Manal R., Al-Maghrabi, Ghada H., Al-Enizi, Naval H.ve Ghareeb Basema A. "Burnout Syndrome Among Multinational Nurses Working İn Saudi Arabia" 9,4, 2010, s. 226.

Kadınların göç ettikleri ülkelerde yaşadıkları sorunlar şöyle sıralanabilir:[223]

- Dilencilik yapmak zorunda kalmaları
- Çocuk yaşta evlilikler
- Çok eşlilik
- Satılmak
- İstenmeyen hamilelikler
- Çok sayıda insanın bir arada yaşamak zorunda kalması
- Genç kızların satılması nedeni ile aile içi huzursuzluklar
- Ucuz işler sebebi ile ücretlerin düşmesi
- İş bulmada yaşanan zorluklar

Tüm bunların yanı sıra hemen hemen her mülteci kadın maddi zorluklar, beslenme, sağlık ile eğitim problemleri, yasal hak eksikliği ve güvenlik açığı gibi sorunlar ile karşılaşmaktadır.[224]

Yapılan araştırmalara göre aşağıda sıralanan mülteci kadın gruplarının diğer mülteci kadın gruplarına göre daha fazla korunmaya ihtiyacı vardır:

- Tecrit edilen ve refakati olmayan kadınlar
- Yalnız aile reisi olan kadınlar
- Cinsel şiddet kurbanı olan kadınlar
- Eşcinsel olan kadınlar
- Ruh sağlığı bozuk olan ve travmatik durumları olan kadınlar
- Refakatçisi olmayan kız çocukları ve koruyucu ailenin yanına verilmiş kız çocukları
- Gözaltında olan kadınlar

[223] Türk Tabipleri Birliği Yayınları. *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu*, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2014, s. 70.
[224] Burnett, Angela ve Peel, Michael. "Asylum Seekers and Refugees in Britain: Health Needs Of Asylum Seekers and Refugees", *BMJ*, 322, 7285, 2001, s. 545.

Sağlık sorunu mülteci kadınların karşılaşmış olduğu sorunların başında gelmektedir. Türk Tabipler Birliğinin (TTB) (2014) hazırlamış olduğu raporda, kadınların kamp dışında kalan yaşam şartlarının çok kötü olduğu ve çok sayıda olan çocuklarını beslemek için pek çok annenin yemek yemediği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra kadınların temizlik sıkıntısı da yaşadıkları ifade edilmiştir. Suyun olmadığı, tuvaletleri bozuk olan evler mülteci kadınlar için sağlığı tehdit etmektedir. Ayrıca bu tarz evlerde pek çok hamile kadın, ya hamile iken ya da doğum sırasında yaşamlarını kaybetmişlerdir.

Mülteci kadınların sağlıktan sonra karşılaştıkları en önemli diğer problemler barınma olanaklarına erişim, istihdam sürecine katılım ve dil olarak gözükmektedir.

Halen devam ettikleri üniversitedeki eğitimlerini bırakıp Türkiye'ye gelen Suriyeli kadınların ve kız çocuklarının eğitimlerine devam etmeleri hem bireysel hem de sosyal anlamda çok önemlidir.[225] Ancak kadınların Türkçe bilmemeleri ve ekonomik koşulların zorlaması, özellikle genç kadınların yaşadıkları güvenlik problemleri, zorla ve erken yaşta evlendirilmeler sebebiyle pek çok sayıda kadın eğitimine devam edememektedir.[226]

Çalışma hakkı pratikte tüm mülteciler için eşit şartlarda iken, pek çok durumda olduğu gibi kadınlar için uygulamada oldukça farklılıkların olduğunu görmek mümkündür. Suriyeliler'in Türkiye'de zor şartlar altında yaşaması ailede büyük-küçük herkesin çalışması zorunluluğunu getirmiştir ve bu durum 18 yaş altındaki bireyleri de kapsamaktadır. Bu sebeple çalışma şartları işverenin inisiyatifine kalmıştır. İşverene bağlı çalışma izni usulü de kadınlar ile erkekler açısından farklı sonuçlar meydana getirmektedir. Kadın çalışanlar işlerini kaybetmemek için taciz ve cinsel istismara karşı ses çıkaramamaktadır.[227]

---

[225] AFAD, a.g.e.
[226] Özgür Baklacıoğlu, Nurcan. *Uluslararası Sınırların Gölgesinde Mülteci Kadınlar,* Der Yayınları, İstanbul, 2016, s. 52.
[227] Özgür Baklacıoğlu, a.g.e., s. 52.

3.2. Kadın Mültecilerin Deneyimleri

Bu bölümde çeşitli kaynakların ve literatürün taraması yapılarak Türkiye'de bulunan mülteci kadınların deneyimlerine yer verilmiştir.

3.2.1. Mülteci Kadınlar ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Bu bölümün ilk kısmında Özgür Baklacıoğlu ve Kıvılcım'ın "Sürgünde Toplumsal Cinsiyet" isimli kitaplarından alınan bilgilerden yararlanılmıştır. Odak grup görüşmesi ile yapmış oldukları çalışmalarda kadın mülteci ve LGBTİ kadın mültecilerin yaşam şartlarına ve istismarlarına yer vermişlerdir.

Savaşın başlaması ile birlikte sahip oldukları her şeyi Suriye'de bırakıp gelmek zorunda olup, hayatlarını yoksulluk içinde devam ettirmek durumunda kalan Suriyeli mülteci kadınlar, genellikle İstanbul'un kentsel dönüşüm çalışmalarından dolayı terk edilmiş yerlerinde kiralamış oldukları banyosuz, tuvaletsiz, sağlıksız küçük yerlerde, giriş ve çatı katlarında, bodrumlarda, garajlarda ve oldukça verimsiz dairelerde yaşamaktadır.

Yapmış oldukları söyleşilerde kadın mülteciler şu ifadelere yer vermiştir:

"Şirinevler'e geçtikten sonra 2-3 ay boyunca parkta kaldık. Soğuktu, yağmur vardı. Dilenerek eve çıkmak için para biriktirdik. Çok pis bir yerdi. Şimdiki evimizde 6 aydır kalıyoruz. Buraya çıkarken çok zorlandık. Depozito parasını toparlamak çok zor oldu. Şimdilik evimiz eski bir dükkan galiba. Tek bir odamız var sadece. Banyomuz yok. Tuvalette yıkanıyoruz. Fatura çok gelmesin diye buzdolabını iki haftada bir çalıştırıyoruz, zaten içine koyacağımız yemeğimiz pek olmuyor. Bir de çocuklarım için sünger yatağa ihtiyacım var. Şimdiye kadar hep battaniye üstünde yattılar. Ben şanslıyım eşim ve çocuklarım yanımda. Yanımda hep eşim vardı. İnsanlarla konuşan hep eşim oldu".

(Şirinevler, 31 yaş, M16)

"Şu anda oturduğumuz evin sahibi özel hayatla ilgili çok soru soruyor bize. Rahatsız oluyorum. Kıyafetlerimize bile karışıyor. Sizin paranız haram diyor. Ev sahibi nerede oturuyor bilmiyorum ama sanki sürekli bizi takip ediyor veya ettiriyor. Eve gelen erkeklere de karışıyor. Alt komşum da aidat istemeye geldi ve sorular sordu: Evli misin? Diye. Evliyim diye yalan söyledim, arkadaşım da nişanlı dedim".

(Fındıkzade, 20 yaş, M7)

"Ev sahipleri çok kötü. Sırf Suriyeli olduğumuz için bizden fazla para aldılar. Eve misafirlerimiz bile gelemiyor. Misafir geldiğinde ev sahibi bizi sürekli rahatsız ederek çıkarmakla tehdit ediyor, oysa kirasını düzenli veriyoruz".

(Başakşehir, Şahintepe, M15)

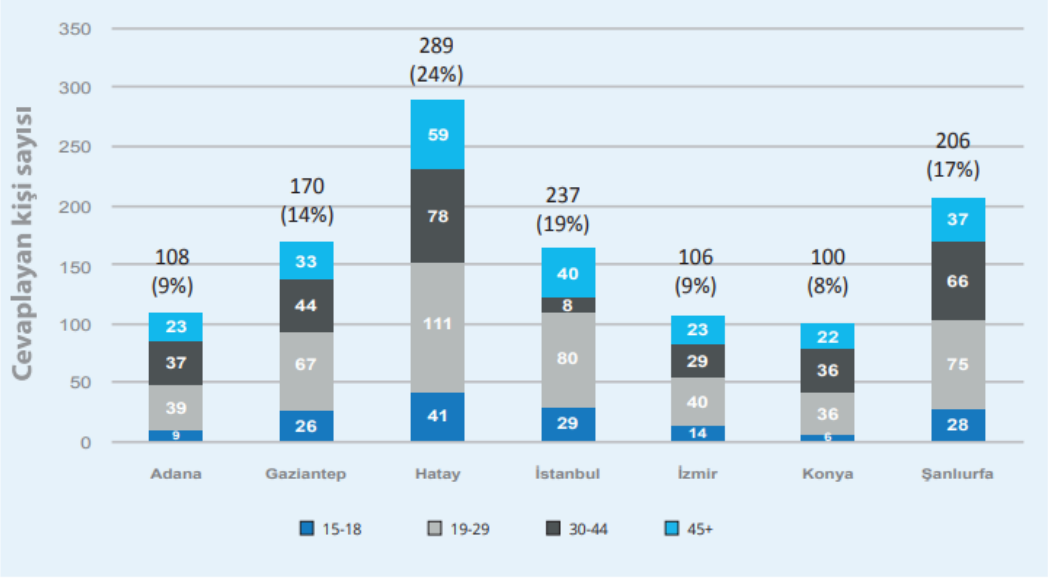
Bu üç kadın mültecinin röportajları göstermektedir ki özellikle mülteci kadınların Türkiye'de erkeksiz olarak yaşamak zorunda kalması oldukça büyük bir problem olarak görülmektedir. Aslında genele vurmak gerekirse yalnızca mülteci kadınlar değil, Türkiye'de bulunan pek çok kadın "erkeksiz" olmak istememektedir. Toplumdaki algı bir kadının sahibinin olması gerektiği yönündedir.

M16 numaralı katılımcının "iyi ki eşim vardı, herkes ile o konuştu" ifadesi mülteci kadınların Türkiye'de ikamet eden vatandaşlarla konuşmaya çekindiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Buna sebep, bu kadınların yapısından kaynaklanan bir kişilik özelliği olmasının yanı sıra, toplumun onlara uygulamış olduğu dışlama politikası olabilir. M7 numaralı katılımcının söylemiş oldukları ise daha vahim olup, Türkiye'de yalnız bir kadın olmanın zorluklarını gözler önüne sermektedir. Bu durumu mikro bazda değerlendirmek gerektiğinde, toplumun kendinden olmayanı ötekileştirdiğini söylemek mümkündür. Ancak 3 röportaja bakıldığında diğer M7 numaralı katılımcının dışlanma ve psikolojik şiddete maruz kalma oranının diğerlerine göre çok daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu katılımcının diğer iki katılımcıdan tek farkı yalnız yaşayan bir kadın olmasıdır. Bu da kadın mültecilerin erkek mültecilere göre ne kadar daha zor şartlar altında ülkede barındığının açık bir göstergesidir. Bunun yanı sıra bir kadın yalnızca kendini değil çocuklarını da düşündüğü için yaşamış olduğu sorunlar bir erkeğe göre iki katına çıkmaktadır.

Yine bu röportajlar mikro bazda değerlendirilirse, kendisini çok yardımsever olarak nitelendirilen Türk halkının, kendinden olmayana ne kadar acımasız olabileceğini de gözler önüne sermiştir. İnsanların ev içi huzurunu bozmak, normalden daha fazla para talep etmek, fırsatları değerlendirmek acımasızca bir davranıştır.

Un Women'in (Birleşmiş Milletler Kadın Birimi) "Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının İhtiyaç Analizi" isimli yapmış oldukları çalışmada 7 farklı rapor mevcuttur ve 291 Suriyeli mülteci kadın ve kız çocuğu ile ilgili çalışma yapılmıştır. Rapora göre Türkiye'de geçici koruma statüsünde olan Suriyeli kadınların karşılaştığı en büyük problem barınma imkanının olmaması, Türkçe konuşmadan yoksun olmaları ve işsizlik olarak geçmektedir.

Grafik 1: Katılımcıların İl ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı[228]

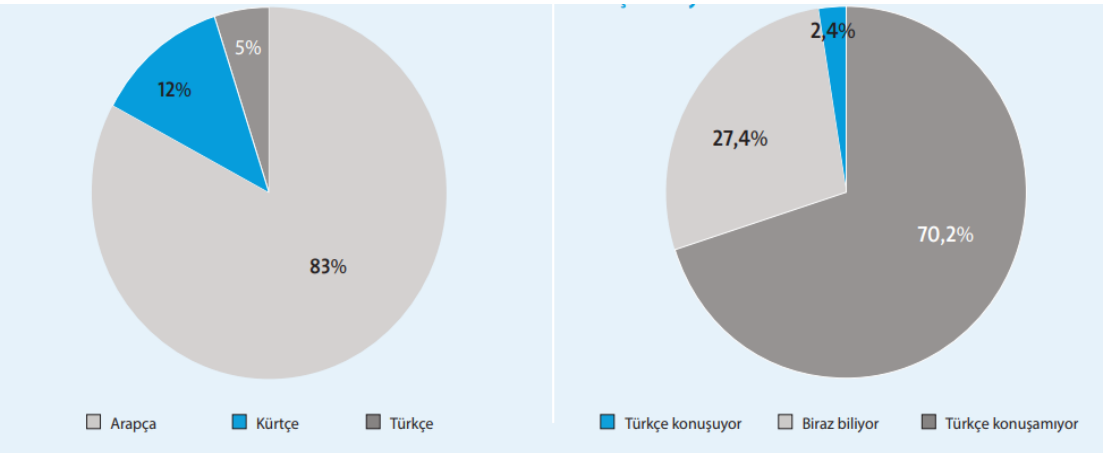

Çalışma kapsamında İstanbul, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, İzmir, Adana ve Konya'da yaşayan 15 yaşının üzeri toplamda 1230 Suriyeli kadın ve kız çocuğu ile görüşülmüştür. Katılımcıların yaş ortalaması 32,6 olarak belirlenmiştir.

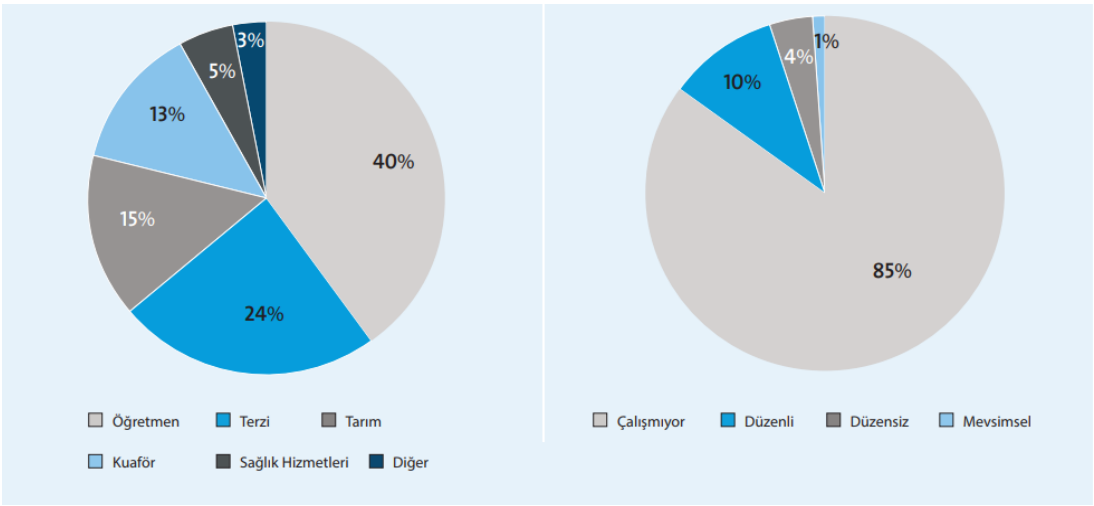
228 *http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf* (erişim tarihi: 05.02.2019).

Grafik 2: Anadil (sol) ve Türkçe Seviyesi (sağ)[229]

Katılımcılar, anadilleri açısından değerlendirildiklerinde, anadil olarak % 83'lük bir kısım Arapça olarak belirlenmiştir. Bunun ardından % 12 ile Kürtçe ve son olarak da % 5 ile Türkçe gelmektedir. Katılımcıların % 70.2'si hiç Türkçe bilmezken, hiç Türkçe bilmeyen kadınların % 64,3'ü ailelerinde bir kişinin çat-pat Türkçe bildiğini söylemiştir.

Grafik 3: Katılımcıların Suriye'deki Meslekleri (sol) ve Türkiye'deki çalışma durumları (sağ) [230]

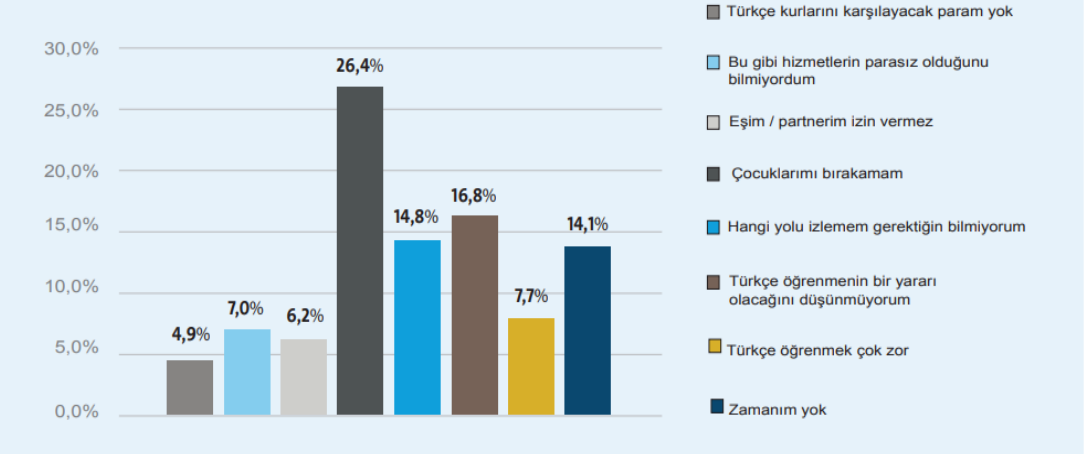

229 http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf (erişim tarihi: 05.02.2019).

230 http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf (erişim tarihi: 05.02.2019).

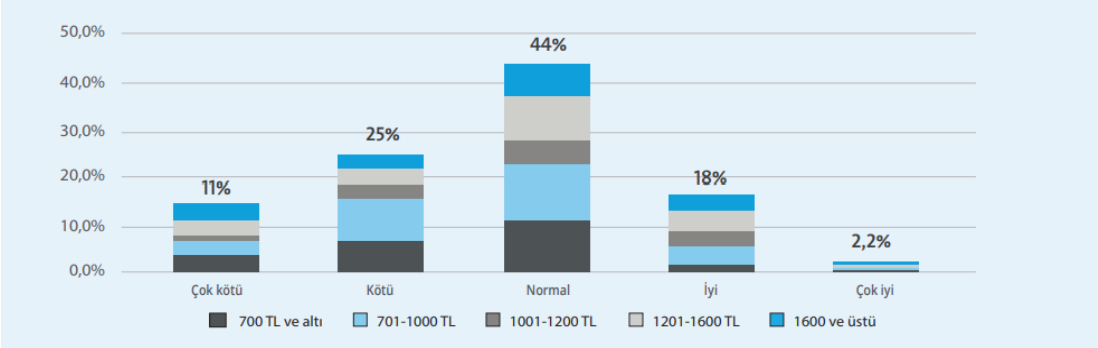
Katılımcıların Suriye'deki mesleklerine bakıldığında en yaygın meslek % 40 ile öğretmenlik iken bunu sırası ile terzi, tarım işçisi, kuaför, sağlık hizmetleri çalışanı ve diğer izlemektedir. Ancak Türkiye'de bu kadınların % 85'i çalışmamaktadır.

Grafik 4: Kadınların Türkçe Öğrenmeme Nedenleri [231]

Dil öğreniminin gerçekleşmemiş olması hem Suriyeli kadınlar hem de onların çocukları için en büyük sıkıntılardan biridir. Dil eksikliği çocukların eğitimsiz olmasına neden olmaktadır ve bunun yanı sıra Türk toplumuna entegrasyona da büyük zarar vermektedir.

Grafik 5: Barınma Koşulları Hakkındaki Düşünceler[232]

231 http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf (erişim tarihi: 05.02.2019).

232 http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf (erişim tarihi: 05.02.2019).

Kadınların % 17'sinden fazlası hiçbir şekilde güneş ışığı ya da hava almayan bodrum katları ve gecekondularda yaşadığını söylerken, bilhassa İzmir ve Konya gibi şehirlerde aileler masrafları azaltmak için evleri başka aileler ile paylaşmaktadır. Bu durum da Suriyeli kadın mültecileri savunmasız olarak ortaya koymaktadır. Kalabalık bir evde yaşamak kadınların bakım yükünü ciddi anlamda arttırmaktadır ve bunun yanı sıra böyle durumlarda pek çok cinsel ve toplumsal cinsiyete dayanan şiddetle karşı karşıya kalmaktadırlar.[233]

"Uluslararası Sınırların Gölgesinde Mülteci Kadınlar" başlıklı kitabında sınır ötesi gayrimeşru piyasada mülteci kadınları ele almıştır. Avrupa'ya gitmek için yola çıkan kadınların en büyük sıkıntısı yolla ilgili hiçbir şey bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Yasal sınırlardan, yasal yollarla geçemeyen pek çok kadın yasadışı yollar ile sınırdan geçmeye çalışmaktadır. Orta Doğu, Güney Asya ve Afrika'dan yola çıkan mülteci kadınların pek çoğu pasaportsuz olduğu için uluslararası koruma kapsamı içinde değerlendirilmemektedir. Bu kadınların pasaportlarının olmamasının pek çok nedeni vardır. Hiç yurtdışına çıkmamış olmaları, gelir yetersizliğinden dolayı pasaport çıkartamamak, kimi bölgelerde kadınların pasaport çıkarmasının yasak olarak algılanması ya da kadın sünnetinden kaçan kadınlara kimsenin pasaport vermemesi gibi pek çok neden sıralanabilir. [234]

Hem yapısal hem de hukuki şiddet sebebi ile kadınlar erkeklerden çok daha ağır fiziksel ve ekonomik şartlarda yolculuk yapmaktadır. Aslında burada da şiddetin kaynağı eril düzenden kaynaklanmaktadır. Bir kadının sınır dışına kaçmasına yardım edecek olan erkek, pasaport kayıt ve her türlü işlemlerini de yapan erkektir. Kadının istediği yere gidebilmesi için her yol erkeğin yolundan geçmektedir. Yola çıkarken kadın ve çocuklar erkek göçmen kaçakçılar tarafından gasp edilmekteler. Bilhassa, yanlarında onları "sahiplenen" bir erkek olmayan kadınlar sınır ötesi gayrimeşru piyasada farklı istismar alanlarında koruma hakkından mahrum kalmaktadır. Kadınların maruz kaldıkları istismarlar ise şu şekildedir:

---

[233] Un Women *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi*, Un Women Yayınları, Ankara, 2018.

[234] Özgür Baklacıoğlu, Nurcan ve Kıvılcım, Zeynep. *Sürgünde Toplumsal Cinsiyet – İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler*, Derin Yayınları, İstanbul, 2018, s. 76.

- Borçlandırma ya da zorunlu işçilik
- Kadın ticareti
- Organ ticareti
- Kölelik
- Zorunlu seks işçiliği

Mülteci kadınlar etnik ve dinsel kimlikleri, yaş, sağlık, fiziksel ve maddi durumlarına göre gayrimeşru olan piyasanın farklı istismar alanlarında uzun süreli cinsel ve sosyal istismara, zulüm ve sosyal izolasyona maruz kalabilmekteler.[235]

"Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri" isimli çalışmasında Suriye'deki savaş sonucunda Türkiye'ye gelen Suriyeli kadınların yaşadıkları toplumsal sorunları Türkiye çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışma Türkiye'de bulunan kampların içinde ve dışında yaşayan Suriyeli kadınlar üzerinde yapılmıştır. Kilis ve Gaziantep'te bulunan kampların içinde ve dışında yaşayan Suriyeli kadınlarla, STK'larla, yetkili kişilerle ve bu alanda uzman olan akademisyenlerle görüşülmüştür. Keşfedici araştırma yönteminin kullanıldığı çalışma sonuçlarında kadınların hem kamp içinde hem de kamp dışında pek çok sorunu olduğu görülmektedir. [236]

Araştırma sonuçlarına göre kamp dışında yaşayan kadınların sosyo-ekonomik durumlarının farklılık göstermiş olduğu belirlenmiştir. Çoğunluk genelde kira ücretleri fazla ve yetersiz şartlar sebebi ile sağlıksız yerlerde yaşamaktadır. Hem kamp içinde hem de kamp dışında Suriyeli kadınların genelde savaş sırasında travma; savaş sonrasında ise depresyon durumları ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür.

Suriyeli kadınların şehirsel bölgelerde yer alan kamplarının dışında var olan hareket kısıtlamaları, hükümet ya da sivil toplum kuruluşları tarafınca sağlanan mal ve hizmetlere erişimleri sınırlı hale getirilmektedir. Suriyeli kadınların (hem kamp içi

[235] Özgür Baklacıoğlu ve Kıvılcım. *A.g.e.,* s. 109-111.
[236] Barın, a.g.e., s. 83

hem de kamp dışı) eğitim düzeylerinin yüksek olmaması, okuma-yazmadaki yetersizlikler, yasal haklarının ne olduğunu bilmemeleri, dil sorunları, çalışma hayatında olmaları da çalışmadaki büyük problemler arasında gözükmektedir.[237]

2016 yılının Ocak-Nisan ayında Şule Gürle' nin 9 Suriyeli kadın ile yapmış olduğu odak grup görüşmesinde ise Suriyeli mülteci kadınların "sınır" kelimesini belirsizlik, şiddet, kaygı, erkek ve ölüm ile ilişkilendirdiği gözlemlenmiştir. Hikayelerini anlattıklarında en çok kullandıkları kelimelerin "erkek görevliler, gecenin karanlığı, erkek kaçakçılar, kaygı, silah, ölüm ile yüzleşmek" ifadeleri olduğu belirlenmiştir. Sınırı geçme hikayelerinden bahseden kadınlar ise yaşadıklarının detaylarına girip hatırlamak bile istememiştir. Çoğu kadın bir daha asla o yerde bulunmak istemediğini açıkça ifade etmiştir.[238]

3.2.2 Mülteci Kadınlarla İlgili Çeşitli Haberler

Milliyet'in 3 Ocak 2019 tarihinde "Mülteci kadınların ilk sorunu şiddet!" isimli haberinde Esenyurt Bilgilendirme Psikososyal Destek Merkezi'nde Yönetici olarak görev yapan Pınar Sezgin Tekin şu sözleri söylemiştir:[239]

"Esenyurt sığınmacıların en yoğun yaşadığı ilçelerimizden biri. Göçmenlerin birçoğu haklarından habersiz. Sorunlarını gidermek için nasıl bir yol izleyeceklerini de bilmiyorlar. Her konuda destek vermeye çalışıyoruz. Hastanede derdini anlatacak kadar dil bilmiyorsa yanına bir tercüman veriyoruz. Başvuranların birçoğu da maalesef şiddet gören kadınlar. Gördüğü şiddet nedeniyle, çocuklarıyla birlikte ortada kalan çok fazla kadın var. Türk erkleri bu kadınlara nikah yapmıyor. Belli bir süre birlikte yaşayıp bırakılıyorlar. Şu ana kadar şiddet nedeniyle merkeze gelen bütün kadınlar Türk erkekleri tarafından şiddet görmüş. Vaka çalışanlarımız

[237] Barın, a.g.e. s. 10-56.
[238] Özgür Baklacıoğlu a.g.e. s. 192.
[239] Yılmaz, Çetin. (2019). Mülteci kadınların ilk sorunu şiddet! *http://www.milliyet.com.tr/multeci-kadinlarin-ilk-sorunu-gundem-2805350/,* (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

böyle durumları bakanlığa iletiyor. Olayın boyutuna göre kadınlar bireysel ya da çocuklarıyla birlikte koruma altına alınıyor."

Haberin devamında Halep'ten Türkiye'ye gelen Sümeye Elbeşer'e yer verilmiştir. 59 yaşındaki kadın Türkiye'ye geldikten 1 yıl sonra eşini kaybetmiş ve 4 çocuğu ile Esenyurt'a yerleşmiştir. Elbeşer'in 28 yaşındaki kız çocuğu Down sendromlu imiş. Hiçbir yerden yardım bulamayan kadın, kızına yardım, sağlık ve tercüman desteği için Esenyurt'taki merkeze gitmekte imiş. Aslında kızının özel bir rehabilitasyon merkezine gitmesi gerektiğinden bahseden Elbeşer, maalesef gidemediğini çünkü bahsi geçen rehabilitasyon merkezinin sadece Türk vatandaşlara özgü olduğunu söylemiştir.

Bir önceki bölümde mülteci haklarına değinirken, pek çok beyanname ve sözleşme kapsamınca mülteci olan bireylerin, sığındıkları ülkenin vatandaşları hangi sağlık hizmetinden yararlanıyorsa aynı şekilde yararlanabileceğini sağlık hakkı kısmında uzun olarak anlatılmıştı. Bu haber gösteriyor ki bu sözleşmelere taraf devletlerden biri olan Türkiye'de yine bir coğrafi sınır durumu devreye girmiştir ve kanun olması gerektiği gibi işlememektedir.

Bir sosyal medya platformu olan Onedio'da ise hem kendi ülkesinde hem de sığınmış olduğu Türkiye'de pek çok şiddet ve şiddet türüne maruz kalan Souad Salah Farran'ın hikayesine yer verilmiştir. Habere göre 18 yaşında evlenen ve 4 çocuk sahibi olan kadın, kocasından sürekli olarak fiziksel ve psikolojik şiddet görmüştür. 4 çocuğunu alıp kocasını terk eden kadın Suriye'de eğitim görüp avukat olmuş. 40 yaşında ve Suriye'de oldukça başarılı bir avukat iken ülkedeki iç karışıklıklar ve savaş başlamış. Daha önce babasını savaşta kaybeden kadın, oğlunu da kaybetmemek için oğlunu Türkiye üzerinden Almanya'ya göndermiş ve iltica başvurusunda bulunmuş. Ancak başvuru talebinden bir sonuç alamayan kadın yasal olmayan yollar ile oğlunun yanına gitmek istemiştir. Bunun için de deniz yolundan gitmek için illegal kişilerle anlaşan kadın dalga boyunun yüksek olduğu bota binmek

istemeyip umut tacirleri tarafından zorla bindirilip, dalgalar arasında kalarak can vermiştir.[240]

Ülkesindeki herhangi bir zulümden dolayı dünyada yaşayan bir insan olarak başka yerde yaşama talebi hakkı olan bir kadının çaresiz bir biçimde oğluna kavuşabilmek için başvurmuş olduğu yasal olmayan yollar kadının ölümü ile sonuçlanmıştır. Bu durumun psikolojik ve sosyolojik pek çok açıklaması olmaktadır. Uluslararası ilişkiler kapsamında bakıldığında zaten oğlu olan ve eğitimli olduğu için de beyaz yaka çalışan olabilecek bir kadının Avrupa tarafından iltica başvurusunun sonuçlanmamış olması pratikteki yanlış ve eksikleri gözler önüne sermektedir.

Hoşer'in [241] bir internet makalesinde yazdıkları ise Türkiye'nin kadın mültecilere ilişkin gerçeğini gözler önüne sermektedir. Makalede daha önce BMMYK'nın elde ettiği veriler tekrar edilmektedir:

- Çatışma sırasında ancak kaçıştan önce:
  - İktidarda olan bireyler tarafından tacize uğrama
  - Cinsel olarak işkence görme
  - Askerler tarafından cinsel şiddete maruz kalma
  - Toplu tecavüz ile hamile bırakılma
  - Çatışma halinde olan tarafların silahlı üyeleri tarafından alıkonulma
- Kaçış sırasında:
  - Sınır muhafızları ve haydutlar tarafından cinsel şiddet
  - Köle ve insan tacirleri tarafından yakalanma
- Sığınma ülkesinde;

[240] Aytekin, Ensar. (2019). Kocasından Şiddet Gördükten Sonra Avukat Olan Mülteci Kadının Kimsesizler Mezarlığına Uzanan Hikayesi, *https://onedio.com/haber/kocasindan-siddet-gordukten-sonra-avukat-olan-multeci-kadinin-kimsesizler-mezarligina-uzanan-hikayesi-856039*, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

[241] Hoşer, Özlem. (2014). Türkiye'nin Çoğalan Suriyeli Çocuk Gelinleri *https://m.bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/158617-turkiye-nin-cogalan-suriyeli-cocuk-gelinleri*, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

- Otorite sahibi olan bireyler tarafından cinsel saldırı
- Ailelerin ayrı düşmüş olan kız çocuklarına cinsel saldırı
- Aile içinde şiddet durumları
- Su almaya giderken ya da yakacak toplarken cinsel saldırı
- Hayatta kalmak için zorlamalar (fuhuş, cinsel ilişki vb).
- Yasal statü beklerken ya da yardım isterken cinsel saldırıya maruz kalma

Hoşer devam ettiği yazısında MAZLUMDER raporundan bahsetmiştir. Rapora göre küçük yaşta olan Suriyeli kız çocukları genellikle komisyoncular için bir aracıdır. Ticarete dönüşen imam nikahlı evliliklere zorlanan çocuklar, başlık parası adı altında satılmaktadır.

Bianet'te 2009 [242] yılında İranlı bir kadın sığınmacı ile yapılan röportajda ise kadın İran'da siyasi sebeplerden dolayı can güvenlikleri olmadığı için geldiklerini belirtiyor. Türkiye'ye geldikten sonra çok korktuklarını, özellikle dil bilmedikleri için de iletişim zorlukları çektiklerini belirtmiştir. Kadın, Türkiye'deki insanların onları dışladığından, pahalıya ev verdiğinden, konuşmak istemediğinden bahsettikten sonra özellikle çocukları için endişelendiğini belirtmiştir. Çocukların akranlarının olmasını ve toplum içerisinde kabul görmesini istemektedir.

Gazete Duvar'a[243] röportaj veren, sınır kamplarında 3 yıl yaşayan 4 çocuk annesi Emine Hanım pek çok zorluğun yanı sıra ayrıca kadın olmanın zorluklarını şu sözleri ile ifade etmiştir:

"Kadın olarak daha zordu tabii, rahat edemiyorduk. Hava kararduktan sonra lavabo için bile dışarı çıkamıyorduk. Genelde yanımızda eşlerimizle, ailedeki erkeklerle gidiyorduk. Ben görmedim ama bazı kadınların bir şeyler karşılığında kendi istekleriyle erkeklere izin verdiğini duydum."

[242] Bianet (2009). İranlı Kadın Sığınmacı Anlatıyor, https://m.bianet.org/kadin/diger/114554-iranli-kadin-siginmaci-anlatiyor, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).
[243] Gazete duvar (t.y.) Sınırın Dibindeki Mülteci Kadın *https://www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2018/11/12/sinirin-dibindeki-multeci-kadin/* (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Bu ifadeler de kamplardaki kadınlara yönelik olan cinsel istismarın boyutunu gözler önüne sermektedir. Sosyolojik olarak bakıldığında ise yine fark etmeksizin bir erkek hegemonyasının var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bir kadının güvende olabilmek için bir erkeğe ihtiyaç duyması milenyum çağındaki bir toplum için elzem verici bir durumdur.

T24'te (t.y.) yapılan bir habere göre ise Yalova'da yaşayan trans bir mülteci kadın olan Ayda ve sevgilisi kalabalık bir grup tarafından saldırıya uğradığı için hastanelik olmuştur. Trajikomik olan durum ise Ayda'nın transfobiden kaçmak için Türkiye'ye sığınmış olmasıdır.[244]

Yine Bianet'te (2018) yapılan bir habere göre mülteci kadınlar şu ifadelere yer vermiştir:

"Türkçe bilmediğim için sorunlar yaşıyorum. Mesela ben doktora 'bağırsaklar' diyorum ama o 'karın' dediğimi sanıyor. O yüzden de bana yanlış ilaç veriyor. Bazen o ilaçları atıyoruz çünkü onlar yanlış ilaçlar. Dil bariyeri yüzünden iki taraf da birbiriyle iletişim kuramıyor"

(H.)

"*Başlangıçta bir çadır alamadık. O yüzden akrabalarımızın çadırına yerleştik. Kadınlar ve çocuklar olarak bir çadırda 15 kişi kalıyorduk. Erkekler başka çadırda kalıyordu. Babam, üvey annem ve kardeşimle yaklaşık bir sene boyunca barınma merkezlerinde yaşadık. Koşullar berbat seviyedeydi ve kendisini sevmeme rağmen üvey annemle geçinemiyordum. Evlilik benim için bu durumdan bir kaçış yoluydu. Sonrasında eşimin ailesiyle yaşamaya başladım."*

(F., 23 yaşında)

[244] T24 (2018). Yalova'da Mülteci Trans Kadın Saldırıya Uğradı *https://t24.com.tr/haber/yalovada-multeci-trans-kadin-saldiriya-ugradi,643328* (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

"Kuzenlerim Adana'da çalışıyorlardı ve ben de gidip onlarla çalıştım. Beni dövüp acı çektirdiler, paramı aldılar ve onları şikayet ettiğimde hiçbir şey olmadı. Suriye'den eski komşum olan bir kadın beni arayıp İstanbul'a çağırdı. Şu anda yalnız yaşıyoruz." (Z.)

Yine haberin devamına göre röportajı yapılan kadınların % 17'den fazlası güneş ışığı ya da hava almayan bodrum katlarında ve gecekondularda yaşadıklarını söylemişlerdir. Ancak olumlu bir durum olarak Suriyeli mülteci kadınların % 87'si evlerinde, % 73'ü ise mahallelerinde güvende hissettiklerini söylemiştir.

Kadınların sadece % 15'inin gelir getiren işlerde çalışabildiği haberde belirtilirken, eşi ölen kadınların neredeyse yarısı, boşanan kadınların % 36'sı ve bekar kadınların ise % 32'si aylık olarak 700 TL'nin altında bir gelir ile geçinmektedir.

Röportaj yapılan mülteci kadınların hepsi gündelik hayatta kötü davranış ve ayrımcılığa maruz kalmalarına rağmen % 73'lük bir kısmı nereden yardım isteyeceğini bilememektedir.

Bu ifadeler ve oranlar açıkça göstermektedir ki kadınların dışlanma oranı erkeklerden çok daha fazla olmaktadır. Özellikle mültecilerin sıklıkla karşılaştığı dil sorunu kadınların sahip olduğu çekince ve korku ile birleşince, kadınların sağlık haklarından bile yararlanamamalarına sebep olabilmektedir. 23 yaşındaki F.'nin söylediği "evliliği bir kaçış olarak" görmek ise günümüzde pek çok mülteci kadının niçin evliliği tercih ettiğini açıklamada bir örnek teşkil edebilir.

SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Dünyadaki savaşlar ve müdahaleler devam ettiği müddetçe etnik, cinsel, dinsel ayrımcılık ile şiddet ve siyasal iktidar politikalarının siyaset aracılığı ile yapmış oldukları zulüm devam edecektir. Bu süreç devam ettiği sürece de insanlar vatanlarını, bulundukları yerleri bırakıp başka yerlere sığınmaya çalışacaklardır.

İnsan ve insan ile alakalı her şeyi etkileyen bir olgu olan göç tarihin hemen hemen her döneminde farklı bir biçimde ele alınması gereken bir süreçtir. Göçe sebep olan etkenler ile göçün izlemiş olduğu seyir, göçün etkileri üzerinde oldukça belirleyici olmaktadır. Farklı yönleri ile incelenmesi gereken bir konu olmasının yanı sıra dikkatli davranılmadığı zaman göç ile ilgili pek çok sorun yaşanacaktır.

İnsanlık tarihinin en başından beri var olan göç dinamiği büyük ihtimalle insanlığın sonuna kadar da devam eden bir olgu olacaktır. Ancak maalesef ki küresel göç dinamiklerinin neden ve nasıl olduğunu bilmelerine rağmen devletler göç şartlarını meydana getiren sebeplerle mücadele etmek yerine, göçmenlerin, mültecilerin ve sığınmacıların kendisi ile mücadele içine girmektedirler. En genel tanımı ile göç, siyasal, toplumsal veya ekonomik sebepler ile birey ya da toplulukların, bulundukları yerleşim yerini terk ederek başka bir yerleşim alanına gitmeleri demektir.

Genel olarak bakılacak olursa, göçü konu alan çalışmaların odak kısmı göçün kendisi mi yoksa göç eden mi her zaman kesin değildir. Açıklayıcı ve ayrıntılı bilgi verme iddiası içinde olan çalışmaların, göç ile göçmen ayrımını net olarak yapması gerekmektedir. Bu iki dinamik, birlikte ve karşılıklı etkileşim ile meydana gelse de her ikisinin de inceleme alanı farklı olmakta olup değerleri de farklıdır.

Literatür incelemesi göstermiştir ki göç çalışmaları yapısal ve yapısalın üstündeki etkenlere odaklandığı için birey ile ilgili etmenler bu çalışmalarda fazla bulunmamaktadır. Göçmeni odak noktasına alan çalışmalarda ise analizlerde

yalnızca birey ya da bireysel süreçlere odaklanmıştır ve çalışmanın teorik kısımları geri planda kalmaktadır. Her iki süreçte de aslında önemli olan toplumların refahı ve her bireyin güven içerisinde yaşayabilmesi olmalıdır.

Sosyal ve siyasi krizler sonucunda mülteciler, kendi ülkelerinden başka yerlere göç etme eğilimi içinde bulunmaktadır. Potansiyel göçmenler için hem bir hedef hem de bir köprü görevi gören Türkiye de özellikle son dönemde mültecilerle yakından ilgili olmuştur. Mültecilerin hem kendileri hem de geldikleri ülke için olumlu ya da olumsuz etkileri olmaktadır.

Mülteci adayları ve sığınmacıların içinde bulundukları şartlar ve sorunlar göç sosyolojisinin yanı sıra pek çok disiplinin de ilgi alanına girmektedir. 1980'lerde itibaren siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, çalışma ekonomisi, iktisat, hukuk ve eğitim en başta olmak üzere pek çok bilim dalı mülteci konusu ile yakından ilgilenmektedir. Yakın gelecekte meydana gelen gelişmeler, yoğun göç alan kapitalist ülkelerdeki gibi Türkiye'de de sosyal hizmet, sağlık, barınma, dil sorunu, mesleki eğitim ve istihdam gibi pek çok boyutu içinde bulunduran kapsamlı politikaları gerektirecektir.

21. yüzyılın akıllı, dijital, hareketli ve seçici olan sınırları, sınırlarından geçen bireylerin sosyal konumlarına, politik görüşlerine, ekonomik güçlerine, uysallık ve sadakat durumlarına göre kategorilendirilmekte ve devletler yalnızca "güvenli" gördüğü insanların sınırlardan geçmesine izin vermektedir. Bu açıdan bakıldığında tüm mülteci kadınlar her uluslararası sınırda fiziksel engellerin yanı sıra, ırksal, dinsel, etnik, sınıfsal kimliğine göre tasarlanan çok sayıda farklı sınır geçme şartı ve engeli ile karşılaşmaktadır. Bu sebepten dolayı da Diaz ve Kuhner gibi düşünürler, her kadının kendine has olan bir sınır deneyimi yaşadığını ileri sürmektedir.

Mültecilerin, gittikleri yerde barınabilmeleri için olması gereken en büyük şey uyumdur. Aslında bakıldığında tüm insanların – kendi milletleri olsun ya da olmasın – bir arada yaşayabilmesi için bir çeşit uyum içerisinde olmaları

gerekmektedir. Ancak insan, belki de doğası gereği kendinden ve kendi kültüründen uzak olanları dışlama eğilimi içerisinde olmaktadır. Nüfus hareketinin türüne göre meydana gelen farklı göçmen kategorileri için farklı uyum politikaları meydana gelmektedir. Ne türde olursa olsun göç, gidilen ülke için de kalınan ülke için de hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır. Mülteciler ise algı gereği tüm devletlerde bir "acıma" ve "sığıntılık" duygusu uyandırdığı için toplumlar tarafından dışlanabilmektedir.

Modern şehirler ve onların sosyo-mekansal yapıları, sanayi sonrasındaki toplumlarda ev ile iş, kamusal ile özel mekanın ayrışmasını takip eden süreçte üretim ile yeniden üretim görevlerinin toplumsal cinsiyete göre bölünmesinden dolayı kadınların aleyhine olacak bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yaşanmaktadır. Pek çok araştırma göstermektedir ki kadınların gündelik hayatta karşılaşmış oldukları kısıtlar hayatlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Neoliberal kent politikalarının ve eril düzen bakış açısının kendine özgü olan doğası aracılığı ile yaşam erkek bireyler tarafından planlanmaktadır.[245] Bu düzen kadınlara ciddi anlamda sorun yaratırken, zulümden kaçan mülteci kadınların ise hayatını daha da fazla zor hale getirmektedir.

Mülteci yasasına ait uluslararası araçlar, devletlerin yüksek olan çıkarları ile insan haklarının korunmasını ortak bir paydada buluşturmaya çalışmaktadır. Sığınma hakkının bireylere tanınması, yalnızca mülteci hukukuna ait belgelerle alakalı olmayıp, hükümetlerin takdiri de gerekmektedir.

Var olan uluslararası mülteci hukukun getirmiş olduğu sistem, devletlerin içişlerine müdahale amacı taşımamaktadır. Bazı protokoller egemenliği sınırlarsa da[246] bu durum bireylerin refahı için önemlidir. Hukuki bir temeli olmayan bir mülteci hukukunu yalnızca devletlerin eline vermek, hem mülteciler hem de içinde

[245] Yüceşahin, Murat ve Yazgan, Pınar. "Kentler Toplumsal Cinsiyetsiz Değildir: Türkiye'de Kentsel Mekanın Üretiminin Feminist Bir Eleştirisi", *Kadın,* 18, 1, 2017 , s. 85.
[246] Ergüven, Nasıh Sarp ve Özturanlı, Beyza. "Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, 2.4, 2013, s. 1053.

bulundukları ülkeler açısından daha büyük sorunlara neden olacaktır. Oluşan topluluk ve yasa içeriği net görülemeyen gri bir alan olacaktır. Bu sebeple mülteciliğin korunmasında yasaların önemi büyüktür.

Mülteci kadınlarda ise özellikle fuhuş istismarı dikkat çekmektedir. Ancak bu konu ile ilgili olayların sadece "duyumlara" dayanmasından dolayı, konunun yaptırımları çok havada kalmaktadır ve kadınların mağduriyeti devam etmektedir. Elbette ki bu kayıtların olmaması gerçekten böyle istismarların yaşanmadığının göstergesi değildir; tam tersi bunların örtbas edildiğinin bir göstergesi olabilir.

Mülteci kadın ve kız çocuklarının, erkek mültecilere kıyasla daha fazla, farklı ve özel bir korumaya gereksinimleri vardır çünkü kadın ve kız çocukları cinsel ve fiziksel istismar, sömürü, ayrımcılık ve ötekileştirmeye erkeklerden çok daha fazla maruz kalmaktadır.

Bu çalışmada da bahsedilen göç teorilerinden göç ağı teorisi kapsamında mültecileri değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bir hatırlatma yapmak gerekirse, göçmen bireylerin arkadaşları, aileleri, ülkeleri içinde kalan akrabaları ile tüm ilişkileri göç ağını oluşturmaktadır. Göçmenlerin sayısının kritik bir eşiğe ulaşarak katman katman yayılması zamanla göçün maliyetini ve risklerini azaltmaktadır Göç hareketi başladığı andan itibaren çevresindeki herkes bu göçten etkilenmektedir.

Göçmenlerin ilişkiler ağı olması dünyadaki uluslararası göçü hızlandırmıştır ve bu durumun devamlı hale gelmesine neden olmuştur. Bu ağ göçmenlere yardımlaşma ve dayanışma gibi olumlu etkilere sebep olabilirken, içe kapalılık ve çevreden dışlanma gibi olumsuz etkilere de sebep olabilmektedir. Göçmenlerin siyasal, ekonomik ve sosyal ağlar ile bütün ihtiyaçlarını kendi topluluğu içinde karşılaması ve kendi grubu içinde kapanması göç edilen yeni ülkedeki yaşama geçişi ve ahengi engelleyebilir. Türkiye'de bulunan mülteci kadınların, kamplar dışındaki kentsel dönüşümün olduğu yerlerde herkesten uzak yaşaması, dil öğrenmemesi de toplumsal uyumdan uzaklaşmalarına neden olan bir durumdur. İlişkiler ağının temelinde göç edilen yerdeki tanıdıklar vardır. Herhangi bir göçmen aile başka bir

yere göç ettiğinde orada onların eş, dost, akrabaları bulunmaktadır. Bu sebeple de yabancılık çekmezler. Ancak mülteciler, gönüllü göç ile gelmedikleri ve gittikleri yerde de hiç tanıdıkları olmadığı için de toplumsal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Kadınlar bu konuda çok daha fazla sıkıntı çekmektedir. Örneğin, bir semte yerleşen ve çalışmayan bir kadın komşuları tarafından dışlanabilir, kötü söyleme maruz kalabilir ve bir yardım istediğinde yardım bulamayabilir.

Bu çalışma göstermektedir ki teoride ve hukuki olarak mülteciler, herhangi bir vatandaşla aynı haklara sahiptir. Ancak pratik ile teori uyuşmamaktadır. Tüm insanların barınma, eğitim görme, çalışma, dini vecibelerini yerine getirme gibi evrensel hakları varken; mülteciler hakları olan bu hakları elde edememektedir. Bu da aslında sorunun makro düzeyde değil mikro boyutta olduğunu göstermektedir.

Mikro boyut olan toplumsal boyut elbette ki makro boyut olan devlet yönlendirmeleri ve politikalardan etkilenmektedir. 2011 yılından beri yoğun olarak mülteci alınan Türkiye'de aslında resmi olarak bir dışlama durumu yoktur; ancak daha derine inmek gerekirse yıllar önce ortaya koyulan coğrafi sınırlama yasası bile halkın bugünkü tavrının sebeplerinden biri olabilir. Bu durumu göç sistemleri kuramında değerlendirmek gerekirse, Türkiye çekirdek halinde olan bir alıcı bölge iken, gelen mülteci akımları olağandışı büyüklüktedir. Bu durum da ister istemez Türkiye vatandaşları için sıkıntı yaratmaktadır. Kendi yerinde huzursuz olan vatandaşlar da huzursuzluk kaynağı olarak mültecileri gördükleri için, onlara mikro bazda bir ötekileştirme politikası uygulamaktadır. Makro düzeyde yaşanan durum politik bir dışlanma iken; mikro boyutta olan durum söylemsel dışlanma şeklinde tanımlanabilir.

Suriyeli mülteci kadınların yaşadıkları sorunlar ise aslında göçmen olmalarından kaynaklanan bir durum değildir. Bu tezin temel konusu olmamasına rağmen, bu durumun temelinde ataerkil dünya düzeninin varlığı yatmaktadır. İlk Çağ'ın başlamasından itibaren kadın, Karanlık Çağ dönemindeki üstünlüğünü kaybetmiş ve fiziki engel ve çocuk sahibi olmasından dolayı dışardaki hayattan soyutlanmıştır. Kurulan modern dünya düzeninde kadının yeri olmamıştır. Binlerce

yıldır kadın ikinci planda kalmış ve hayatın her alanında erkeğe ihtiyaç duyması gerektiği öğretilmiştir. Öyle ki kadın bile toplumun ona verdiği bu rolü kabul etmiş ve içselleştirmiştir.

Bir kadın kendi insanları, ailesi, çevresi içinde bile ötekileştirilmektedir. Mülteci kadınlar ise yabancı ve ona sevgi ile saygı beslemeyen insanların olduğu bir yerde barınmaya çalışmaktadır. Bu sebeple de bu kadınların yaşamış olduğu baskı diğer kadınlara göre çok daha fazla olmaktadır. Araştırmalar açıkça göstermektedir ki özellikle sahipsiz olan kadınlar zulüm görmektedir. Çünkü erkekler, sahipsiz kadınlara gösterdikleri zulüm için hesap vermeyeceklerini düşünmektedirler. Aslında burada makro düzeyde bir eksiklik söz konusudur. Türkiye'de kadına yönelik suçların karşılığında caydırıcı cezaların olmaması bireylerin yasanın üstünlüğünü tanımamasına ve yasalardan korkmamasına sebep olmaktadır. Bu sebeple de mülteci kadınlara karşı işkence, zulüm ve şiddet gösteren bireyler korkusuzca istediklerini yapabilmektedir.

Bu durumun önüne geçebilmek için yapılması gereken şey sadece mülteci kadınlara yönelik olarak değil, tüm dünya düzeninde erilliğin geride bırakılması olmalıdır; ancak bu konuda pek çok kadın, erkek, kurum, kuruluşun mücadele vermesine rağmen elde edilen sonuçlar çağdaş bir toplum olmak için yeterli değildir.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki mülteci kadınların korunması ve insani koşullarda yaşaması için çeşitli öneriler verilebilir. Bu öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Kampların menşei ülke sınırlarına yakın bir yerde veya güvensiz bölgelerde kurulmasını engellemek
- Temel hizmet ile imkanları, mülteci kadınların saldırı ile karşılaşmayacakları bir biçimde düzenlemek için koruyucu önemler almak
- Kadın mültecilere bilgi vermek için ve işleri ile uğraşmak için kadın personel görevlendirmek (bu yaklaşımın özünde cinsiyetçi bir yaklaşım

olduğunu kabul etmekteyiz; ancak böyle olayların yaşandığı durumlarda bazen insanın güveni için doğru olmayan uygulamalar yapılmak zorunda kalınabilir)

- Kadınların toplum içinde rol ve sorumluluklarını genişleterek, toplumda aktif olmalarını sağlamak
- Mülteci kadınların gerekli belgelere sahip olmaları hususunda titiz davranmak
- Kadınların güvenini geri kazanmaya çalışmak, güvenlerini geri kazanmış kadınlarla güvensiz kadınları karşı karşıya getirerek konuşturmak
- Güvenlerini etkileyecek kararlarda onların da karar mekanizması olmalarını sağlamak
- Kadın komiteleri oluşturmak
- Kadınların hizmet ve tesislerden faydalanırken, saldırılara açık olmaması amacı ile tesislerin güvenliğini sağlamak
- Kadın ve çocukların beslenme grafiğini çıkartıp, ona göre bir gıda takviyesinde bulunmak
- Üreme sağlığı da dahil olmak ile birlikte sağlık hizmetlerine eşit bir biçimde erişimi sağlamak ve bu konudaki programları desteklemek
- Kadınları cinsel yollar ile bulaşan hastalıklar, AIDS gibi başka hastalıklar ve kadın sünneti gibi zararlı uygulamalar konusunda bilinçlendirmek
- Kadın mültecileri sağlık görevlisi, öğretmen gibi çeşitli alanlarda istihdam edebilmek ve bu kadınları da kendileri gibi mülteci kadınlarla ilgilenmelerine yöneltmek
- Tecavüz, işkence, fiziksel ve cinsel istismarın her türünün mağdurları en başta olmak üzere, mülteci kadınlar için terapileri ulaşılabilir hale getirmek
- Mülteci kız çocuklarının erkek çocuklarla eşit imkanlara sahip olmasını sağlamak

- Kadınların ekonomik bakımından kendilerine yetebilmeleri için meslek edinme programlarına gitmelerini sağlamak
- Mülteci kadınlar arasından özellikle şiddet tehlikesinde olan bireyleri belirlemek ve onlara öncelik vermek
- Refakatçisi olmayan kadınların barınabilmesi için özel yerler sağlamak
- Mülteci kadınların yaşadıkları sorunları herkesin duyabileceği platformlarda yayımlayarak insanların bu konuda bilinçli olmasını sağlamak

KAYNAKÇA

Abacı, Cansu. (2016). Suriye Kaynaklı Göçün Türkiye'nin Göç Politikalarının Kurumsallaşması Üzerindeki Etkisi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Abadan Unat, Nermin. (2002). *Bitmeyen Göç*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

AFAD (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.

Akkaya, Mavi. (2012). Sosyal Bilgilerde Göç Konusunun Drama Yöntemiyle Öğretiminin Akademik Başarıya Etkisi, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Aksoy, Zeynep. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası Etkileşim*", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 20, 293-303.

Aktar, Ayhan. (2012). *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Alkan, Nail. (2005). *Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci ve Sonrası, Avrupa Birliği Üzerine Notlar*. Nobel Yayınları, Ankara.

Altuğ, Yılmaz. (1967). *Devletler Hususi Hukuki Bakımından Mülteciler*. İstanbul, Üniversitesi Yayınları.

Al-Turki, Haifa A., Al-Turki, Rasha A., Al-Dardas, Hiba A., Al-Gazal, Manal R., Al-Maghrabi, Ghada H., Al-Enizi, Naval H.ve Ghareeb Basema A. (2010). "Burnout Syndrome Among Multinational Nurses Working İn Saudi Arabia" 9,4, 226-229.

Anthias, Floya ve Davis, Nira. (1992). *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour, and Class ve the Anti-Racist Struggle,* Routledge, New York.

Arango, Joaquin. (2000). "Explaining Migration: A Critical View". *International Social Science Journal,* 52, 165, 283–296.

Ataman, Zeynep Pelin. (2002). Devletler Hukukunda Mültecilerin Hukuki Statüsü, *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Aybay, Ruona. (2005). *Yabancılar Hukuku.* İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Aytekin, Ersan. (2019). Kocasından Şiddet Gördükten Sonra Avukat Olan Mülteci Kadının Kimsesizler Mezarlığına Uzanan Hikayesi, https://onedio.com/haber/kocasindan-siddet-gordukten-sonra-avukat-olan-multeci-kadinin-kimsesizler-mezarligina-uzanan-hikayesi-856039, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Bakırtaş, Tahsin, ve Kandemir, Orhan. (2010). "Gelişmekte olan ülkeler ve beyin göçü: Türkiye örneği". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 961-94.

Baldwin-Edwards, Martin ve Schain, Martin. (1994). "The politics of immigration", *West European Politics*, 17, 2, 1–16.

Baltacı, Halil. (2014). Göçmen Öğrencilerin Başarı Durumunu Etkileyen Etmenlerin Okul Yöneticisi, Öğretmen, Veli ve Öğrencilerin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi,* Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC.

Balseven Odabaşı, Aysun, Şahinoğlu, Serap, Genç, Yasemin ve Bilge, Yaşar. (2012). "The Experiences of Violence and Occupational Health Risks of Sex Workers Working in Brothels in Ankara", *Balkan Med J*, 29, 153-159.

Barın, Hilal. (2015). "Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Göç Araştırmaları Dergisi* 1, 2, 10-56.

Benhabib, Seyla. (2006). *Ötekilerin Hakları, Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Bhugra, Dinesh, Gupta, Susham, Bhui, Kamaldeep, Craig, Tom, Dogra Nisha, Ingleby, J. David et ve ark. (2011). "WPA Guidance On Mental Health And Mental Health Care in Migrants". *World Psychiatry*, 10, 2-10.

Bianet (2009). İranlı Kadın Sığınmacı Anlatıyor, https://m.bianet.org/kadin/diger/114554-iranli-kadin-siginmaci-anlatiyor, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Bingöl, Aslıhan Selcen. (2006). Almanya ve Hollanda'da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Dönük Eğitim Politikaları ve Uygulamaları, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı (2005). İltica ve Göç Mevzuatı, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.

BM. (1999). 13. No.lu Genel Yorum: Eğitim Hakkı. BM Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Komitesi: http://www.refworld.org/docid/4538838c22.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

BM. (2005), "Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler", *Brookings Enstitüsü Yerinden Olma Projesi,* Washington, D.C.

BMMYK. (1998). *Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği*, Ankara.

BMMYK. (2003). *Mültecilerin Korunması, STK'lar için El kitabı*, BMMYK Yayınları, Ankara.

Boyle, Paul, Halfacree, Keith ve Rabinson, Vaughan. (1998). *Exploring Contemporary Migration*, Longman Limited, İngiltere.

Bozbeyoğlu, Eda. (2015). "Mülteciler ve İnsan Hakları", *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2,1, 60-80.

Bozdağlıoğlu, Yücel. (2014). "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları*," Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 18, Özel Sayı 3.

Bozkurt, Enver. (2017). Türkiye'de Mültecilik Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi,* Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale**.**

Burnett, Angela ve Peel, Michael. (2001). "Asylum Seekers and Refugees in Britain: Health Needs Of Asylum Seekers and Refugees", *BMJ*, 322, 7285, 544–547.

Can Yaşar, Münevver, İnal Kızıltepe, Gözde, Uyanık, Özgün, Özsüer, Suphi, Kandır, Adalet ve Aslan, Vural. (2014). "Afyonkarahisar İlinde Zorunlu İkamet Eden Sığınmacı Kadınların Sosyal Destek Algılarının İncelenmesi" *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 9-27.

Cenkci, Zehra Ve Nazik, Evşen. (2017). "Sığınmacı ve Mülteci Kadınların Yaşadığı Sorunlar ve Sunulan Sağlık Hizmetler", *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 21, 4, 293-299.

Castles, Stephen ve Miller, Mark J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri,* Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Çağlayan, Handan, Şemsa, Özar ve Tepe Doğan, Ayşe. (2011), *Ne Değişti? Kürt Kadınlarının Zorunlu Göç Deneyimi,* Ayizi Yayınları, İstanbul.

Çağlayan, Savaş. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 17, 35-60Çağlayan, S. (2011a). *Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki - Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir.

Çakran, Şebnem ve Eren, Veysel. (2017). "Mülteci Politikası: Avrupa Birliği Ve Türkiye Karşılaştırması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 39, 1-30.

Çelik, Celaleddin. (2012), "Göç, Kentleşme ve Din", içinde *Din Sosyolojisi*, (ed.) N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, Grafiker Yayınları, Ankara.

Çiçekli, Bülent. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Seçkin Yayınları, Ankara.

Çiftçi, Murat. (2011) "Bölgeler Arası Eşitsizlik Perspektifiyle İç Göç-Sosyoekonomik Gelişmişlik İlişkisi ve Türkiye Örneği". *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Çobanoğlu, Zakir. (1996). *Konut Sağlığı*. Ankara: Somgür Yayınevi.

Çolak, Mustafa. (2009). Merkez Çevreyi Yeniden Düşünmek: 1923-1980, *Yüksek Lisans Tezi,* Kocaeli Üniversitesi, İzmit.

Danış, Aslı Didem. (2004). "Yeni göç hareketleri ve Türkiye". *Birikim Dergisi*, 184-185.

Dartnall, Elizabeth ve Loots, Lizle S. (2009). Forum Conference Report 2009, Johennasburg

Değirmenci, Gamze. (2011). Avrupa Birliği Göç Politikası Kapsamında Fransa'nın Göç Politikası, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Dellal. Bülent. (2016). Avustralya'nın yüzde 44'ü göçmen kökenli, http://www.gazetevatan.com/avustralya-nin-yuzde-44-u-gocmen-kokenli-1018986-dunya/ (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

Demir. Başak. (2012). Kanada Almanya'ya Örnek Oldu, https://www.dw.com/tr/kanada-almanyaya-%C3%B6rnek-oldu/a-16414483 (Erişim Tarihi: 12.01.2019).

Deniz, A. Çağlar, Ekinci Yusuf Ve Hülür, A. Banu. (2016). "*Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu" Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep-Kilis Çevresi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Dewaard, Jack, Kim, Keuntae ve Raymer, James. (2012). "International Migration Systems: Evidence from Harmonized Flow Data", *Demography*, 49, 4, 1307-1333.

Doğan, Ali Ekber. (2002). Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: Dünya Kentleri'ne Göç. (Ed.) Ahmet Alpay Dikmen) içinde *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara.

Dönmez Kara, Canan Öykü. (2015). Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları, *Doktora Tezi*, On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Dustmann, Christian, Casanova, Maria, Fertig, Michael, Preston, Ian ve Schmidt, Christoph M. (2003) "The impact of EU Enlargement on Migration Flows" *The Immigration and Nationality Directorate of the UK Home Office*, 25, 3

EGM. (2006). *22 Haziran 2006 Tarih ve.57 Sayılı Uygulama Talimatı* İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.

EGMYH. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de Yasadışı Göç,* Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Ekici, Süleyman ve Tuncel, Gökhan. (2015). "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum Dergisi*, 3, 9, 9-22.

Erbaş, Hayriye ve Alioğlu Türker, Özlem. (2019). "Göç Araştırmaları Alanında Kavramsal Sorunlar ve Etik/Politik Sorumluluk", *DTCF Dergisi, 59, 02 (2019): 883-911.*

Erder, Sema. (2000). *"Uluslar Arası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye "Göç Alan" Ülke Mi ?",* Bağlam Yayınları, İstanbul.

Erdoğan Murat M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ergüven, Nasıh Sarp ve Özturanlı, Beyza. (2013). "Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi"*, *62*(4), 1007-1062.

Ermumcu, Senem. (2013). "Sığınmacıların ve Mültecilerin Sosyal Güvenlik Hakkı", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4,2, 58-76.

European Union. (2007). Regulation (EC) No 862/2007 of the European Parliament and of the Council of 11.07.2007 on Community statistics on migration and international protection and repealing Council Regulation (EEC) No 311/76 on the compilation of statistics on foreign workers, No 862/2007.

Faist, Thomas. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Fawcett, James T. (1989). "Networks, Linkages and Migration Systems", *International Migration Review*, 23, 3, 671-680.

Ferris, Elizabeth G. (1993). *Beyond Borders, Refugees, Migrants And Tthe Human Rights İn The Post-Cold War Era*, WWC Publication, Geneva.

Freedman, Jane. (2016). "Engendering Security at the Borders of Europe: Women Migrants and the Mediterranean 'Crisis'", *Journal of Refugee Studies*, 29, 4 568-592.

Gazete duvar (t.y.) Sınırın Dibindeki Mülteci Kadın https://www.gazete duvar.com.tr/hayat/2018/11/12/sinirin-dibindeki-multeci-kadin/ (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Gemalmaz, Mehmet Semih. (2003). *İnsan Hakları Belgeleri I-III-IV*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Gençler, Ayhan. (2004). "Avrupa Birliği'nin Göç Politikası", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı, 49.

Gençler, Ayhan. (2005). "Avrupa Birliğinin Göç Politikası", *Sosyal Siyaset Konferansları, Prof.Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı,* 4556, 582, 173-198.

Ghafour, Hamida. (2013). Syria's refugee brides:'My daughter is willing to sacrifice herself for her family' https://www.thestar.com/news/world/ 2013/03/22/young_brides_displaced_by_syria_conflict_sought_by_older_grooms.ht ml (Erişim Tarihi: 21.01.2019).

Gills, Barry K. ve Frank, Andre Gunder. (2003), "Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler: MÖ 1700-MS 1700", içinde *Dünya Sistemi*, İmge Yayıncılık, Ankara.

Granville-Chapman, Charlotte. (2004). "Rape and Other Torture in The Chechnya Conflict: Documented Evidence From Asylum Seekers Arriving in The United Kingdom" *Medical Foundation for the Care of Victims of Torture London*.

Grigg, David B. (1977). "E.G. Ravenstein and the 'Laws of Migration'", *Journal of Historical Geography*, 3, 1, 41-42.

Güleç, Cansu. (2015). "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", *Tesam Akademi Dergisi*, 2, 2, 81-100.

Güllüpınar, Fuat. (2012). "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme" *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 53-85.

Günay, Enver, Atılgan, Dilek Ve Serin, Emine. (2017). "Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 37-60.

Gündüz, Aslan. (1994). *Milletlerarası Hukuk ve Milletler arası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Güreşçi, Ertuğrul. (2011). Türkiye'de kentten-köye göç olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 77-86.

Güreşçi, Ertuğrul ve Yurttaş, Ziya. (2008). "Kırsal göçün nedenleri ve tarıma etkileri üzerine bir araştırma: Erzurum İli İspir İlçesi Kırık Bucağı örneği". *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14(2).

Gürkan, Mustafa. (2006). Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri, *Yüksek Lisans Tezi,* Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Hagen-Zanker, Jessica. (2008) "Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature", *MPRA Working Paper*, No.28197.

Harris, John R. ve Todaro, Michael P. (2016). "Migration, Unemployment Development : A Two-Sector Analysis", *American Economic Review,* 60, 1, 126-42.

Hermann, Hauke. (1993). "Ursachen und Entwicklung der Ausländerbeschäftigung", *Informationen zur Politischen Bildung,* Nr: 237, 4.

Hoşer, Özlem. (2014). Türkiye'nin Çoğalan Suriyeli Çocuk Gelinleri https://m.bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/158617-turkiye-nin-cogalan-suriyeli-cocuk-gelinleri, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Huber, Daniela ve Kamel Lorenzo. (2015). "Arab Spring: The Role of the Peripheries", *Mediterranean Politics,* 20, 2, 127-141.

IOM (2009). International Centre for Migration Policy Development, https://www.icmpd.org/about-us/, (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

IOM (2009). Migration in Turkey: A Country Profile 2008, http://www.turkey.iom.int/documents/migration_profile_turkey.pdf (Erişim Tarihi: 20.01.2019).

IOM. (2011). Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25. http://www.iom.int/key-migration-terms (Erişim tarihi 12.12.2018).

İçduygu, Ahmet. (2014). "Bir Siyaset Siyasa Alanı Olarak Son Yüzyılda Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye", (Ed.) Ahmet İçduygu, Sema Erder ve Ö. Faruk Gençkaya, içinde *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere,* Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

İçduygu, Ahmet., Erder, Sema ve Gençkaya Ömer Faruk. (2009). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023 Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, TÜBİTAK SOBAG Proje No: 106K291, İçişleri Bakanlığı, Ankara

İçduygu, A., Sert, D., Karaçay, A. B. (2009). Türkiye'ye Yönelen Göç ve Sığınma Hareketleri ve Politikaları Üzerine Brifing, *Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı*, İstanbul.

İnsan Hakları Beyannamesi (1948). https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

İslatince, Hasan. (2002). "Rasyonel Beklentiler Teorisinin Rasyonelliği Tartışmaları*", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3, 1, 17-23.

Jastram, Kate. (2001). *BMMYK, Mültecilerin Korunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi*, Damla Matbaası, Ankara. .

Kalkınma Bakanlığı (2014). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, *Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu,* Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

Kandemir. Murat. (2016). Kanada'nın değişen göçmen dokusu, http://muratkandemir25.blogspot.com/2016/05/kanadann-degisen-gocmen-dokusu.html (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

Karaca, Nuray Gökçek ve Saruç, Sema. (2014). Türkiye ve Avrupa Birliğine Aday GeçiĢ Ekonomilerinde Uluslararası Göç Trendleri, *Avrasya Ekonomistleri Derneği 2014 yılı Konferans Sunumu.*

Karacabey, Murat. (2017). Türkiye'nin Göç Politikası ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, *Yüksek Lisans Tezi,* Arel Üniversitesi, İstanbul.

Karaşahin, Murat. (2012). Avrupa Birliği'nde Ortak Göç Politikası Oluşturma Çabaları ve Ulusal Farklılıklar Sorunu, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kariman, Selami. (2015). Türkiye'ye Göç Eden Mültecilerin Sosyal Hayata Uyum Sürecinin İncelenmesi: Isparta Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel, Isparta.

Kaya, İbrahim ve Yılmaz Eren, Esra. (2016). "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*," SETA Raporları.*

Kınık, Kerem. (2010). "Göç, Sürgün ve İltica" *Hayat Sağlık*, 36-39.

Kirişçi, Kemal. (1999), "Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi", *Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış*) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kirişçi, Kemal. (2012). *Turkey's New DraftLaw on Asylum: What to Make of It?. Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities*, Edition HWWI.

King, Russell. "Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer" içinde *Willy Brandt Series of Working Papers In The Migration and Ethnic Relations*, (Ed.) Erica Righard, Malmö University Press, İsveç.

Koçak, Orhan ve Gündüz, Demet. (2016), "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 12, 66-91.

Koçak, Yüksel ve Terzi, Elvan. (2012). "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri" *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3, 3, 163-185.

Kömürcü, Yeliz, Özsoy, Rabia ve Çobanoğlu, Arzu. (2011). "Kadın Sığınmacılar: Uluslararası Göçün Sessiz Tanıkları." E. Esen ve Z. Yazıcı (Ed.), içinde *Onlar Bizim Hemşehrimiz. Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı*, Ekinoks, Ankara.

Lee, Everett S. (1969). "A Theory of Migration". J.A. Jackson (der.) içinde *Migration*, Cambridge University Press, Great Britain.

Lewis, Graeme John. (1982). *Human Migration A Geographical Perspective*, St. Martin's Press, New York.

Long, Jason. (2005) "Rural-Urban Migration and Socioeconomic Mobility in Victorian Britain", *The Journal of Economic History*, 65, 1.

Lu, Miao. (1998). "Analyzing migration decisionmaking: Relationship between residential satisfaction, mobility intentions, and moving behavior". *Environment and Planning A*, 30, 1473-1495.

Lu, Yao. (2008). "Healthy Migrant Hypothesis: A Longitudinal Analysis of Health Selectivity of Internal Migration in Indonesia". *Sosical Sciences and Medicine*, 67, 1331-1339.

Mangalam, J. J. (1968*). Human Migration: A Guide to Migration Literature in English 1955-1962.* The University of Kentucky Press, Lexington.

Martin. Philip. ve Widgren, Jonas. (2002). "International Migration:Facing the Challenge", *Population Bulletin* , 57,1, 3-40.

Marshall, Gordon. (1998). *A Dictionary Of Sociology*, Oxford University Press, İngiltere.

Massey, Douglas S. (1999). "Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis", (Ed.) Hirschman, C., Kasinitz, P. ve De Wind, J., içinde *The Handbook of International Migration: The American Experience*, Russell Sage Foundation, New York.

Massey, Douglas S., Arango, Joaquin, Hugo, Graeme, Kouaci, Ali, Pellegrino, Adela ve Taylor, J. Edward. (1993) "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, 19, 3, 431-466.

Mican, Beytullah. (2017). Türkiye'nin Mülteci Sorununa Yaklaşımı ve Dış Politikaya Etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.

Morvaridi, Behrooz. (2008). "Forced Migrants, Containment and Human Rights", *Rethinking Global Migration: Practices, Policies and Discourses in The European Neighbourhood*, 32.

Nar, Betül. (2008). Göçün Eğitime ve Eğitim Yönetimine Etkileri (Dilovası Örneği), *Yüksek Lisans Tezi.* Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Odman, Tevfik. (1995). "Mülteci Hukuku", *AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.*

Oktik, Nurgün. (1997). "Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği" *Sosyoloji Derneği Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Ankara.

Okutan, Mustafa Çağatay. (2009). *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Onat, Ümit. (1993). *Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci,* T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.

Ortaylı, İlber. (2006). Genel göç olgusu. 8-*11 Aralık 2005 Uluslar Arası Göç Sempozyumu Bildirileri,* 1. Baskı, Sistem Matbaacılık, İstanbul.

Özcan, Mehmet. (2005). Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, Ankara.

Özdemir, Murat. (2008). Türkiye'de İç Göç Olgusu: Nedenleri ve Çorlu Örneği. *Yüksek Lisans Tezi,* Trakya Üniversitesi, Edirne.

Özgür Baklacıoğlu, Nurcan. (2016). *Uluslararası Sınırların Gölgesinde Mülteci Kadınlar,* Der Yayınları, İstanbul.

Özgür Baklacıoğlu, Nurcan ve Kıvılcım, Zeynep. (2018). *Sürgünde Toplumsak Cinsiyet – İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler,* Derin Yayınları, İstanbul.

Öztek, Zafer ve Eren, Nevzat. (2006). *Halk Sağlığı Temel Bilgiler*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Özyakışır, Deniz. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.

Palabıyık, Adem ve Koç, Yunus. (2011). "Zorunlu Göç ve Fakirliğin Diğer Adı: Mülteciliğin Dünya'da ve Türkiye'deki Gelişimi (2004-2007)", *Büyüme ve Gelişme I*, 325-334, 325-334.

Palloni, Alberto, ve Morenoff, Jeffrey D. (2001). "Interpreting the Paradoxical in the Hispanic Paradox: Demographif and Epidemiologic Approaches", *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1, 954, 140-174.

Pazarlıoğlu, M. Vedat. (2007). "İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi", *Yönetim ve Ekonomi*, 14, 1.

Penninx, Rinus, Spencer, Dimitrina ve Hear, Nicholas Van. (2008). "Migration and Integration in Europe: The State of Research", *Policy and Society.*

Perruchoud, Richard. (1992). "Persons Falling Under The Mandate Of The International Organization For Migration (IOM) and To Whom The Organization May Provide Migration Services". *International Journal of Refugee Law,* 4, 2, 205-215.

Resmi Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Sayı: 28615.

Sağlam Serdar. (2006). "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", *Türkiyat Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5.

Salt, John ve Stein, Jeremy. (1997). "Migration as a Business: The Case of Trafficking*", International Migration,* 35, 4, 467-494.

Saracoglu, Şirin ve Roe, T. L. (2004). "Rural-Urban Migration and Economic Growth in Developing Countries," *Meeting Papers for the Society for Economic Dynamics*, 241.

Sarıbaş, Süleyman ve Babadağ, Gonca. (2015). "Temel Eğitimin Sorunları", *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergis*i, 3, 1, 18-34.

Sayın, Yusuf, Usanamaz, Ahmet, ve Aslangiri, Fırat. (2016). "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18, 31, 1-13.

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (2015). "Türkiye'de İltica Süreci", *SGDD Yayınları,* 1-5.

Sinha, Vishwa Nath Prasad ve Ataullah Md. (1987) *Migration - An Interdisciplinary Approach*, Seema Publications, Delhi.

Soyak, Alkan. (2012). *Fikri ve Sınaî Mülkiyet Haklarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi. Küreselleşme Sürecinde Ulusal Teknoloji Politikası ve Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Teşvikleri Açısından Bir Çözümleme*, Bilim ve Teknik Yayınevi, İstanbul.

Sönmez, Yontem ve Mcdonald, Scott. (2008). "Turkish Labour Migration: Turkey-Germany Migration Corridor", Paper Prepared For The 11th Global Economic Analysis Conference, "Future Of Global Economy",Marina Congress Centre, Helsinki, Finland.

Şen, Mustafa. (2014). "Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi", *Çalışma ve Toplum,* 1, 231-256.

TCİB (2005). *İltica ve Göç Mevzuati*, Göç Idaresi Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara.

TCİB (2013). *Türkiye ve Göç,* Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Odman, Tevfik. (1995). "Mülteci Hukuku", *AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.*

Tobler, Waldo. (1995). "Migration: Ravenstein, Thorntwaite and Beyond", *Urban Geography,* 16, 4.

Toksöz, Gülay. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Tolay, Juliette. (2013). "The Legal Framework Of Asylum Policy In Turkey: Towards More Protection?" içinde *Turkey: Beyond The Fortress Paradigm At The Southeastern Borders Of The EU,* (Ed. Baklacıoğlu, N. ve Özer, Y.), Edwin Edgar Melen Press, New York.

Tümtaş, Mim Sertaç. (2007). Türkiye'de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği, *Yüksek Lisans Tezi,* Muğla Üniversitesi, Muğla.

T24 (2018). Yalova'da Mülteci Trans Kadın Saldırıya Uğradı https://t24.com.tr/haber/yalovada-multeci-trans-kadin-saldiriya-ugradi,643328 (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Tuzcu, Ayla ve Ilgaz Ayşegül. (2015). "Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri" *Psikiyatride Güncel Yaklaşımla*r, 7, 1, 56-67.

Türk Dil Kurumu (2018) "Göçmen" http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4b33faaae481.68692120 (Erişim Tarihi: 15.12.2018).

Türk Dil Kurumu (2018) "Mülteci" http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4b4496ec3779.10392281 (Erişim Tarihi: 15.12.2018).

Türk Dil Kurumu (2018) "Sığınmacı" http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=comgts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4b33ffd7ef97.09958951 (Erişim Tarihi: 15.12.2018).

Türk Tabipleri Birliği Yayınları (2014). *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu*, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara

UNCHR. (1987). Refugee Children. UN High Commissioner for Refugees, (http://www.refworld.org/docid/3ae68c432c.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

UNHCR (2004). Statistical Yearbook (2004), http://www.UNHCR.org/ statistics/STATISTICS/44e96c842.pdf, (Erişim Tarihi: 03.01.2019).

UNHCR (2005). Statistical Yearbook (2005), http://www.UNHCR.org/statistics/STATISTICS /464478a72.html, (Erişim Tarihi: 03.01.2019).

UNHCR (2016). Figures at Glance https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html (Erişim Tarihi: 17.01.2019).

UNHRC (2016). "Mülteci ve Göçmen?" *UNHCR Representation*, 1-5.

UNIC Ankara, (1966). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

UNICEF (2019). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 21-30 https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23d.html, (Erişim Tarihi: 24.01.2019).

Un Women (2018). *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi*, Un Women Yayınları, Ankara.

Ülker, Erol. (2008). Assimilation Of The Muslim Communities in The First Decade Of The Turkish Republic (1923-1934). *European Journal of Turkish Studies*

Wahba, Jackline. (2015). "Who Benefits From Return Migration To Developing Countries?", *IZA World of Labor*, 123, 1-10.

Varyemez, Ersan. (2006). 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden Günümüze Avrupa'da mülteci Haklarının Oluşumuna Etki Eden Süreçlerin Sosyolojik bir Analizi, *Yüksek Lisans Tezi,* Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Vural, Devrim Gül. (2007). Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti, *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta

Yalçın, Cemal. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, Çetin. (2019). Mülteci kadınların ilk sorunu şiddet! http://www.milliyet.com.tr/multeci-kadinlarin-ilk-sorunu-gundem-2805350/, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Yüceşahin, Murat ve Yazgan, Pınar. (2017). Kentler Toplumsal Cinsiyetsiz Değildir: Türkiye'de Kentsel Mekanın Üretiminin Feminist Bir Eleştirisi, *Kadın,* 18, 1, 85-106.

Zelinsky, Wilbur. (1971) "The Hypothesis of Mobility Transition*", Geographical Review,* 61(2), 219-249.

Zolberg, Aristide R. (1989). "The Next Waves: Migration Theory for A Changing World", *International Migration Review*, 23, 3, 403-416.